

MONOPAN-
TON, I D
E S T,

*Vnum ex omnibus D. Pauli Epistolis per
locos communes, seu certarum materia-
rum titulos, summo tum iudicio tum di-
ligentia digestis.*

DIONYSIO RICHEL
CARTHVSIANO
AVTORE.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRY-
PHIVM LV-
GDVNI,
1549.

El Ayuntamiento de Madrid
ha acordado en su sesión de 10 de Mayo de 1900
la siguiente resolución:

El Ayuntamiento de Madrid
ha acordado en su sesión de 10 de Mayo de 1900
la siguiente resolución:

El Ayuntamiento de Madrid
ha acordado en su sesión de 10 de Mayo de 1900
la siguiente resolución:

El Ayuntamiento de Madrid
ha acordado en su sesión de 10 de Mayo de 1900
la siguiente resolución:

REVERENDISSI-
MO IN CHRISTO PATRI AC

domino, *D. Nicolao de Cusa, sacrosan-
ctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali,*

Fr. Dionysius Carthusiensis

subiectionem humilli-

mam, & quicquid

seruitus et ora-

tio poterunt

peccato-

ris.

✱

Btemperaui & satisfeci, ut po-
tui, præcepto, ac desiderio pa-
ternitatis tuæ piissimæ, episto-
las beatissimi Pauli apostoli
quali in unam redigendo epistolam. Ea-
que loca ac uerba contemperando & commi-
scendo, quæ amplius consonare, coinci-
dere, & concordare uidentur: talibus spe-
cialia deputando capitula, proportiona-
tosque titulos. Ea-que quæ in præfatis episto-
lis sæpius continentur, nec aliquid super-
addunt sententiæ, nec specialem uim aut
sensum includunt, (quæ tamen admodum
pauca sunt) transiliendo, Tangendo item
in margine, quibus in locis epistolarum
sancti Pauli habeantur apostoli. Interdum
quoque uerba semel habita repetita sunt
a a breuit

breuiter: Vel propter introductionem sequentium, aut connexionē ad præcedentia. Seu propter elucidationem, ac fecunditatem sententiæ. Vel pertinentiam eius ad diuersas materias. Veruntamen fateor, opus hoc paruitatis meæ excedere vires: quanquam inuocato spiritus sancti auxilio ipsum aggressus sim. Sciens à sanctis patribus obedientiam præcipuè commendari, præsertim in religiosis: in tantum ut obedientia in ipsis etiam indiscreta laudetur. Denique hoc ipsum quod feci, tuæ præcellenti personæ, tanquam sapientiæ ac uirtutū uiro offero emendandum, atque si opus fuerit, corrigendum. Quinimo à te ipso oportebat tantum fieri opus, nisi sublimioribus & fructuosioribus actibus occupareris: per quos es, sicut oliua fructifera in ecclesia Dei plurima reformando. Quanquàm multi in se ipsis ostendant, quam ueraciter scriptum sit, Peruersi difficile corriguntur.

R I N I S.

MONOPAN-
TON DIONY-
SII CAR-
THVSI-
ANI.

Salutationis forma. CAPVT I.

- P**AVLVS seruus IESV Christi, uocatus apostolus: non ab hominibus, neq; per hominem: sed per IESVM Christum & Deum patrem. *Rom. i. a*
- S**ecundum imperium Dei saluatoris nostri IESV Christi. Per uoluntatem Dei secundum promissionem uitæ, quæ est in Christo IESV. Secundum fidem electorum Dei & agnitionem ueritatis, quæ secundum pietatē est in spem uitæ æternæ: quam promisit qui nō mentitur Deus, ante tempora secularia: manifestauit autem temporibus suis uerbū suū in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum saluatoris nostri Dei. Segregatus in Euangelium Dei, quod antē promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid *Rom. i. a*
- a 3 secund

secūdum carnē, qui prædestinatus est filius
 Dei in uirtute, secundum spiritum sancti-
 ficationis ex resurrectione mortuorū I E-
 s v Christi domini nostri per quem acce-
 pimus gratiam & apostolatum ad obe-
 diendū fidei in omnibus gētibus pro no-
 mine eius. Sanctificatis in Christo I E s v, G
 uocatis sanctis, cum omnibus qui inuo-
 cant nomē Domini nostri I E s v Christi
 in omni loco, ipsorum & nostro. & fideli-
 bus omnibus. gratia uobis & pax à Deo
 Eph. 1. a
 Rom. 1. b patre nostro, & domino I E s v Christo.

Gratiarum actio Pauli apostoli
 pro donis gratiæ collatis à Deo
 fidelibus. CAP. II.

Rom. 1. a **P**Rimum quidē gratias ago Deo meo
 per I E s v m Christum pro omnibus
 uobis, quia fides uestra annūtiatur in uni-
 uerso mundo. Ideo gratias ago Deo meo
 2. Cor. 1. a
 semper pro uobis in gratia Dei, quæ data
 est uobis in Christo I E s v: quia in omni-
 bus diuites facti estis in illo, in omni uer-
 bo & in omni scientia: ita ut nihil uobis
 desit in ulla gratia, expectantibus reuela-
 tionem Domini nostri I E s v Christi, qui
 & confirmabit uos usq; in finem sine cri-
 mine in die aduentus Domini nostri I E-
 s v Christi. Gratias Deo super inenarra-
 bili

D bili dono eius. Propterea & ego audiens *Eph. i. c*
 fidem uestram quæ est in Christo IESV,
 & dilectionē in omnes sanctos, non cessō
 gratias agens pro uobis, memoriam ue-
 E stri faciēis in orationibus meis. Hinc *Colo. i. a*
 gratias agimus Deo & patri domini no-
 stri IESV Christi, audientes fidē uestram
 in Christo IESV, & dilectionem quam
 habetis in omnes sanctos, propter spem,
 F quæ reposita est uobis in cælis. Memo- *i. The. i. b*
 res operis fidei uestræ, & laboris, & cha-
 ritatis, & sustentiaē spei domini nostri
 IESV Christi, ante Deum & patrem no-
 G strum. Gratias ergo agere debemus Deo, *i. the. i. a*
 semper pro uobis: ita ut dignum est, quo-
 niam supercrescit fides uestra, & abundat
 H charitas uniuscuiusque in inuicem. Idcir- *i. the. i. d*
 co debemus gratias agere Deo pro uobis
 fratres dilecti à Deo, quòd elegerit uos
 Deus primitias in salutem in sanctifica-
 tione spiritus & fide ueritatis: in quam &
 uocauit uos Deus per euangelium no-
 strum, in acquisitione gloriæ domini no-
 stri IESV Christi.

De orationibus Pauli pro suis
discipulis.

CAP. III.

A Testis mihi est Deus, cui seruiō in *Rom. i. a*
 spiritu meo in Euangelio filii eius,
 a 4 quòd

quòd sine intermissione memoriam ue-
stri facio: semper in orationibus meis ob-
secrans, si quo modo tandem aliquando
prosperum iter habeam in uoluntate Dei
ueniendi ad uos. Desidero enim uidere
uos, ut aliquid impartiar uobis gratiæ
spiritualis, ad confirmandos uos: id est,
simul consolari in uobis per eam, quæ in-
uicem est fidem uestram atque meam, ut
aliquem fructum habeam in uobis, si-
cut & in cæteris gentibus. Oramus au-
tem Deum, ut nihil mali faciat: non
ut nos probati appareamus, sed ut uos
quod bonum est faciat: nos autem ut
reprobi simus. Hoc & oramus, uestram
consummationem. Gratia domini nostri
I E S U Christi, & charitas Dei, & com-
municatio sancti spiritus, sit cum omni-
bus uobis, Amen. Deus domini nostri
I E S U Christi pater gloriæ, det uobis
spiritum sapientiæ, & reuelationis, in agni-
tione eius, illuminatos habere oculos
cordis uestri, ut sciatis quæ sit spes uoca-
tionis eius. Et quæ diuitiæ gloriæ hære-
ditatis eius in sanctis, & quæ sit super-
eminens magnitudo uirtutis eius in nos
qui credidimus, secundum operationem
potentiæ uirtutis eius, quam operatus est
in Christo, suscitans eum à mortuis.
Huius

2. cor. 13. c

Ephes. 1. c

- D** Huius rei gratia flecto genua mea ad *Ephē. 3. c*
 patrem domini nostri IESU Christi, ex
 quo omnis paternitas in cælis & in terra
 nominatur: ut det vobis secundum diui-
 tias gloriæ suæ uirtutem corroborari per
 spiritum eius in interiori homine, habita-
 re Christum per fidem in cordibus ue-
 stris: in charitate fundati & radicati, ut
 possitis comprehendere cum omnibus san-
 ctis, quæ sit latitudo, longitudo, & subli-
 mitas, & profundum. Scire etiam super-
 eminentem scientiæ charitatem Christi,
 ut impleamini in omnem plenitudinem
E Dei. In cunctis orationibus meis pro *Phil. 1. a*
 uobis cum gaudio deprecationem facio
 super communicatione uestra in Euan-
 gelio CHRISTI, à prima die usq; nunc.
 Et hoc oro, ut charitas uestra magis ma-
 gisq; abundet in scientia, & in omni sen-
 su: ut probetis potiora, & sitis sinceri, &
 sine offensa in diem CHRISTI: repleti
 fructu iustitiæ per IESUM Christum, in
F gloriam & laudem Dei. Ideo non cessa- *Coloss. 1. b*
 mus, orantes pro uobis & postulantes:
 ut impleamini agnitione uoluntatis Dei,
 in omni sapientia, & intellectu spiritua-
 li: ut ambuletis digne Deo, per omnia
 placentes, in omni opere bono fructifi-
 cantes, & crescentes in scientia Dei, in
 a s omni

- omni uirtute confirmati, cum gaudio
Phil. 4. d gratias agentes Deo & patri. Deus
 meus impleat omne desiderium uestrum
 secundum diuitias suas in gloria, in Chri-
 sto I E S V. Pax Dei, quæ exuberat om-
 nem sensum, custodiat corda uestra,
 & intelligentias uestras in CHRISTO
1. The. 3. d I E S V. Ipse autem Deus, & pater noster, H
 & Dominus I E S V S Christus dirigat
 uiam nostram ad uos. Vos autem Deus
 multiplicet, & abundare faciat charita-
 tem uestram inuicem, & in omnes,
 quemadmodum & nos in uobis, ad con-
 firmanda corda uestra sine querela in
 sanctitate ante Deum, & patrem no-
 strum in aduentu Domini nostri I E S V
 CHRISTI, cum omnibus sanctis eius,
1. The. 5. d Amen. Ipse autem Deus pacis sancti-
 ficet uos per omnia, ut integer spiri-
 tus uester & anima & corpus sine que-
 rela, in aduentu domini nostri I E S V
1. thes. 1. d CHRISTI seruetur. Oramus sem-
 per pro uobis ut dignetur uos uoca-
 tione sua Deus noster, & impleat o-
 mnem uoluntatem bonitatis suæ, & o-
 pus fidei in uirtute: ut clarificetur no-
 men domini nostri I E S V Christi in uo-
 bis, & uos in illo, secundum gratiam Dei
 & domini nostri I E S V Christi. Ipse au-
 tem

1. **I**tem dominus noster **I E S V S** Christus & *2. the. 1. d*
 Deus pater noster, qui dilexit nos, & de-
 dit consolationem æternam & spem bo-
 nam in gratia, exhortetur corda uestra,
 & confirmet in omni tempore & sermo-
 ne bono. Et dirigat corda uestra in cha- *2. The. 3. e*
 ritate Dei, & patientia Christi. Et Deus
 pacis det vobis pacem in omni loco. Det
 misericordiam Dominus Onesifori do- *2. tim. 1. d*
 mui, quia sæpe me refrigeravit, & cate-
 nam meam non erubuit: sed cùm Ro-
 mam uenisset, sollicitè me quæsiuit, & in-
 uenit. Et quanta Ephesi ministrauerit mi-
 hi, tu melius nosti: det illi Dominus in-
 uenire misericordiam à domino in die
 illa. Deus autè pacis, qui eduxit de mor- *Heb. 13. e*
 tuis pastorem magnum ouium in sangui-
 ne testamenti æterni, dominum nostrum
I E S V M Christum, aptet uos in omni
 bono, ut faciatis uoluntatem eius, faciens
 in uobis quod placeat coram se, per **I E**
S V M Christum. Cui est gloria in secula
 seculorum, Amen.

De Fide.

CAP. IIII.

A **N**on erubesco Euangelium: uirtus *Rom. 1. b*
 enim Dei est in salutem omni cre-
 denti, Iudæo primùm & Græco. Iustitia
 enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem,
 sicut

- Rom. 4. c* sicut scriptum est: Iustus ex fide uiuit. Sicut Abraham credidit Deo, & reputatū est ei ad iustitiam: qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semē tuum, sicut stellæ cæli, & sicut arena, quæ est in littore maris. Et non est infirmatus in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum centum esset annorum, nec emortuam uulua[m] Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est in fide, dans gloriam Deo. Et plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam: sed propter nos, quibus reputabitur, credentibus in eum, qui suscitauit Dominum nostrum I E S U M Christum à mortuis. *Rom. 5. a* Iustificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per I E S U M Christum Dominum nostrum. Per quem & accessum habemus per fidem in gratiā istam, *Rom. 9. g* in qua stamus. Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem quæ ex fide est. Israël uerò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non

non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Sicut scriptū est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui crediderit in eum, non confundetur. Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. *Ro. 10. 4* Moses enim scripsit: Quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo uiuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, dicit sic: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendit in cælum? Id est Christum deducere. Aut, Quis descendit in abyssum? Hoc est Christū à mortuis reuocare. Sed quid dicit scriptura? Prope est uerbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc est uerbum fidei, quod prædicamus: quia si confitearis in ore tuo Dominum IESVM, & in corde tuo credideris, quòd Deus illū suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem cōfessio fit ad salutē. Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in illum non cōfundetur. Non est enim distinctio Iudæi & Græci. Nam idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut, quomodo credent ei,

ci, quem non audierūt? Ergo fides ex auditu est. Tu fidem habes? penes te-^B
Ro 14.d ipsum habe coram Deo. Qui autem discernit, si ināducauerit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est
Heb. 10.g ex fide, peccatum est. Iustus enim meus ex fide uiuit: quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem,
1. Cor. 1.d sed fidei in acquisitionem animæ. Nam
2. Cor. 4.c fide statis. Habētes eundem spiritū fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum. Et nos credimus, propter
2. Cor. 5.b quod & loquimur. Audientes semper, & scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem.
2. cor. 13.b Vos ipsos tentate, si estis in fide: ipsi
Gala. 1.a uos probate. Miror, quòd sic tam citò transferimini ab eo, qui uos uocauit in gratiam Christi, in aliud euangeliū, quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui conturbant uos, & uolunt conuertere Euangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de cælo, euangelizet uobis præter quod euangelizamus uobis, anathema sit. Sicut prædixi, & nunc iterum dico: Si quis uobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Modò enim hominibus

nibus suadeo, an Deo? Notum enim uobis facio fratres, Euangelium, quod euangelizatum est à me: quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neq; didici: sed per reuelationem IESV Christi. Dei enim filius IESVS Christus, qui in uobis per nos prædicatus est, per me & Sylluanū, & Timotheum, nō fuit in illo Est & Non: sed Est in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei, sunt in illo Est. Ideo dicimus & per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram. Quòd autem nunc uiuo in carne, *Gala. 2.d*
 in fide uiuo filii Dei. Sicut Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham. Præuidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, pronuntiavit Abraham: Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham. Omnes filii Dei estis per fidē in Christo IESV. Nos spiritu ex fide spem *Gala. 3.b*
 iustitię expectamus. Nam in Christo IESV neque circumcisio ualet aliquid, neq; præputium. Sed fides quæ per dilectionem operatur. Gratia enim saluati estis *Eph. 2.b*
 per fidem, & hoc non ex uobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. *Eph. 4.b*

rietur. Vnus Deus, una fides, unum b^a ²
^{2. The. 3. a} ptisma. Sed non omnium est fides. Si au- ^R
^{2. Tim. 2. b} tem nō credimus, Deus fidelis p^rmanet, ^S
 negare semetipsum non potest.

De definitione, atq; effectibus Fidei.

CAP. V.

Heb. 11. a

Est autem Fides sperādarum substan- ^A
 tia rerum, argumentum non appa-
 rentium. In hac enim testimonium conse-
 cuti sunt senes. Fide intelligimus aptata
 esse secula uerbo Dei, ut ex inuisibilibus
 uisibilia fierent. Fide plurimam hostiam
 Abel quā Cain obtulit Deo, per quam
 testimonium cōsecutus est esse iustus, te-
 stimoniū perhibēre muneribus eius Deo,
 & per illā defunctus adhuc loquitur. Fi-
 de Enoch translatus est, ne uideret mor-
 tem, & non inueniebatur, quia transtulit
 illum Deus. Ante translationem enim te-
 stimonium habebat, placuisse Deo. Sine
 fide autem impossibile est placere Deo.
 Credere enim oportet accedētem ad eū:
 quia est, & inquirentibus se remunerator
 sit. Fide Noë responso accepto de his,
 quæ adhuc uidebantur, metuens aptauit
 arcam in salutem domus suæ, per quam
 damnavit mundum, & iustitiæ, quæ per
 fidem est, hæres est institutus. Fide qui
 uocatur Abraham obediuit, in locum
 exire,

exire, quem accepturus erat in hæreditatem. Et exiit, nesciens quò iret. Fide moratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob coheredib⁹ repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. Fide & ipsa Sara sterilis, uirtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniã fidelem credidit esse, qui repromiserat. Propter quod ab uno orti sunt, & hoc emortuo, tanquam sidera cæli in multitudinem, & sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur: & unigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones: ad quem dictum est, quia in Isaac uocabitur tibi semen: arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus, unde eum & in parabolam accepit. Fide & de futuris benedixit Isaac Iacob, & Esau. Fide Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigiũ uirgæ eius. Fide Ioseph moriens de profectione filiorum Israël memoratus est, & de ossibus suis mandauit. Fide Moses natus occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quòd uidissent elegantem infan-

b tem

tem, & non timuerunt Regis edictum. Fide Moses grandis effectus occidit Aegyptium, considerans dolorem fratrum suorum. Fide Moses grandis effectus negavit se esse filium filiae Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem: maiores diuitias aestimans thesauro Aegyptiorum improprium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non ueritus animositatem Regis. Inuisibilem enim tanquam uidens sustinuit. Fide celebravit pascha, & sanguinis effusionem: ne qui uastabat primogenita, rangeret eos. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram: quod experti Aegyptii deuorati sunt. Fide muri Hiericho corruerunt, circuitu dierum septem. Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barach, Sampson, Iepht, David, Samuel, & aliis prophetis: qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladii, conuulserunt de infirmitate. Fortes facti sunt in bello

bello, castra uerterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Et hi omnes testimonio fidei probati sunt, non acceperunt reprobationem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, ne sine nobis consummarentur.

De Spe.

CAP. VI.

- A** Spes non confundit. Spes enim salui *Rom. 5. a*
B facti sumus. Spes autem quæ uidetur *Rom. 8. d*
 non est spes. Nam quod uidet quis, quid speret? Si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus. Spe
C gaudentes. Quæcunque enim scripta *Rom. 12. c*
D sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: *Rom. 15. a*
 ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autem
 spei repleat uos omni gaudio & pace, in
 credendo: ut abundetis in spe & uirtute
E Spiritus sancti. Non sumus confidentes *1. Cor. 1. b*
 in nobis, sed in Deo, qui suscitatur mortuos.
F Fiduciam autem talem habemus per *1. Cor. 3. b*
 Christum ad Deum: non quod sufficientes
 sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi
 ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo
 est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia
 ntur. Nam in Christo habemus *Eph. 3. c*
 fiduciam, & accessum in confidentia per
 b 2 fidem

- Phil. 1. c* fidem eius. Idcirco in omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortē. Mihi enim
- Colof. 1. a* uiuere Christus est, & mori lucrū. Propter spem quæ reposita est nobis in cælis, quā
- Phil. 3. d* audistis in uerbo ueritatis Euāgelii. Vnde etiam saluatorem expectamus Dominū nostrum IESVM Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundum potestatem, qua potest etiam sibi
- 1. Cor. 9. a* subiicere omnia. Quoniam debet in spe qui arat, arare : & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Fidelis sermo, & omni
- 1. Tim. 4. c* acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in Deum uiuum, qui est saluator omnium
- Hebr. 6. d* hominum, maxime fidelium. Spem itaque sicut ancoram habemus animæ tutam & firmam, & incedentem usque ad
- Hebr. 10. d* interiora uelaminis. Habentes igitur fratres fiduciam in introitu sanctorū in sanguine Christi, quam initiauit nobis uiam nouam & uiuentem per uelamen, id est, per carnem suam : & sacerdotem magnū super domum Dei : accedamus cum corde uero, in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus nostræ spei confessionem

fessionem indeclinabilem. Fidelis enim
^P est, qui repromisit. Confidimus autem, *Heb. 11.c*
 quia conscientiam habemus bonam, in
^Q omnibus bene uolentes conuersari. No- *Heb. 10.c*
 lite ergo amittere confidentiam uestram,
 quæ magnam habent remunerationem.
^R Adeamus itaque cum fiducia ad thro- *Heb. 4.d*
 num gratiæ, ut misericordiam consequa-
 mur, & gratiam inueniamus in auxilio
 opportuno.

De Charitate. CAP. VII.

^A ^B **C**haritas Dei diffusa est in cordibus *Rom. 8.a*
 nostris per Spiritum sanctum qui da- *Rom. 8.c*
 tus est nobis. Scimus, quoniam diligen-
 ribus Deum omnia cooperantur in bonum,
 iis qui secundum propositum uocati sunt
 sancti. Quis ergo nos separabit à charita-
 te Christi? tribulatio, an angustia, an per-
 secutio, an fames, an nuditas, an periculum,
 an gladius? Sicut scriptum est: Quia pro-
 pter te mortificamur tota die, estimati su-
 mus sicut oves occisionis. Sed in his om-
 nibus superamus propter eum, qui dile-
 xit nos. Certus sum enim, quia neq; uita,
 neq; mors, neq; angeli, neq; principatus,
 neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura,
 neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profun-
 dum, neq; creatura alia poterit nos sepa-
 rare à charitate Dei, quæ est in Christo

- Rom. 13. c* I E S V domino nostro. Nemini quicquid^c debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc uerbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo
- Rom. 13. c* ergo legis est dilectio. Dilectio sine si-^d mulatione. Charitatem fraternitatis inui-
- Rom. 12. c* cem diligentes. Spiritu feruentes. Qui^e
- 1. Cor. 6. d* enim adhæret domino, unus spiritus est. ^f
- 1. Cor. 8. a* Si quis diligit Deum, hic cognitus est^g ab eo. Scientia inflat, charitas uero ædifi-
- 1. Co. 10. f* cat. Nemo quod suum est quærat, sed^h
- 1. Co. 12. d* quod alterius. Adhuc excellentiorẽ uiamⁱ
- 1. Co. 13. a* uobis demonstro. Si linguis hominum^k loquar, & angelorum: charitatem autem non habeam, factus sum uelut æs sonans, aut cymbalũ tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita ut montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meũ, ita ut ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas pa-
tiens

tiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior horum est charitas. Sectamini charitatem. 1. Co. 14. d

¹ Et omnia uestra in charitate fiant. 16. c

² Salutate inuicem in osculo sancto. Si quis non amat dominum nostrum I E S V M Christum, sit anathema, Maranathia. Charitas mea cum omnibus uobis in Christo I E S V. Os nostrum patet ad uos 1. Cor. 6. c

³ cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis: angustiamini autem in uisceribus uestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, 1. Cor. 8. d

⁴ dilatamini & uos. Ostensionem ergo quæ est charitatis uestræ, & uestræ gloriæ, pro uobis in illos ostendite in faciem ecclesiarum. Aemulor enim uos 1. Co. 11. d

⁵ Dei æmulatione. Per charitatem autem seruite inuicem. Omnis enim lex Gal. 5. c

⁶ in uno sermone impletur: Diliges proximum

Ephes. 5. a ximum tuum sicut teipsum. Estote ergo ^R
imitatores Dei sicut filii charissimi, & am-
bulate in dilectione: sicut & Christus di-
lexit nos, & tradidit semetipsum pro no-
bis oblationem, & hostiā Deo in odorem
Colo. 3. c suauitatis. Super omnia ergo charitatem ^S
habere, quod est uinculum perfectionis.

1. thes. 4. b De charitate autem fraternitatis non ^T
necesse habuim⁹ scribere uobis. Ipsi enim
nos à deo didicistis, ut diligatis inuicem.

1. Tim. 1. a Etenim facitis illud in omnes fratres. Fi- ^V
nis autem præcepti est charitas de corde
puro, & conscientia bona, & fide non fi-
cta, à quibus quidam aberrantes conuersi

Heb. 10. c sunt in uaniloquium. Itaque considere- ^X
mus inuicem in prouocatione charitatis
& bonorum operum, non deserentes col-
lectionem nostram: sicut est consuetudi-
nis quibusdam, sed consolantes: & tanto
magis quanto uideritis appropinquan-

Heb. 13. a tem diem. Charitas fraternitatis maneat ^Y
Phil. 1. a uobiscum. Non quæ sua sunt singuli ^Z
considerantes, sed ea quæ aliorum.

De Timore.

CAP. VIII.

Rom. 11. c **N**Oli altum sapere, sed time. Si enim ^A
deus naturalibus ramis non peper-
Rom. 13. a cit, ne forte nec tibi parcat. Nam & prin- ^B
cipes nō sunt timori boni operis, sed ma-
li. Vis autē non timere potestatem? Fac bo-
num,

num, & habebis laudem ex illa. Dei enim
 minister est tibi in bonū. Si autem male-
 feceris, time : nō enim sine causa gladium
 portat. Dei enim minister est uindex in
 c iram ei qui malum agit. Timeo autem, *2. Co. 11. 4*
 ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua:
 ita corrumpantur sensus uestri, & excidāt
 d à simplicitate, quæ est in Christo. Ti- *2. Co. 11. 3*
 meo enim ne forte cū uenero, non qua-
 les uolo inueniam uos: & ego inueniar à
 uobis, qualem non uultis: ne forte con-
 tentiones, æmulationes, animositates, dis-
 sensiones, detractiones, susurrations,
 inflationes, seditiones sint, inter uos. Ne
 iterum cū uenero, humiliet me Deus
 apud uos, & lugeam multos ex uobis,
 qui antè peccauerunt, & non egerunt
 poenitentiam super immundicia, & for-
 nicatione, & impudicitia, quā gesserunt.
 E Timeo uos, ne sine causa laborauerim *Gal. 4. b*
 F in uobis. Itaque charissimi cum metu, *Phil. 2. b*
 & timore, & tremore uestram salutem
 G operamini. Nam & ego in infirmitate *1. Cor. 2. a*
 & timore & tremore multo apud uos
 H fui. Timeamus ergo, ne forte relicta *Heb. 4. a*
 pollicitatione introeundi in requiē Dei,
 existimetur aliquis ex uobis deesse. Etc-
 nim & nobis annunciatum est, quemad- *Heb. 10. c*
 I modum & illis. Voluntarie enim pec-
 b s canti

cantibus nobis post acceptam notitiã ueritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia. Irritam enim quis faciens legem Moyfi, sine ulla contradictione duobus aut tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Horredum est incidere in manus Dei uiuentis. Itaque seruiamus Deo cum metu & reuerentia. Subiecti inuicem in timore dei.

De Humilitate, & contra Superbiam.

CAP. IX.

Ro. 12. 2 **D**ico enim per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos: non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Honore inuicem præuenientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos. Non uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum ira. Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Nihil per contentionem neque per inauem gloriam: sed in humilitate superiores inuicem sibi arbitrâtes. Hoc enim sentite in uobis, quod & in Christo IESU, qui

qui semetipsum exinanivit, formam serui
 accipiens. Nam si quis existimat se ali- *Gal. 6. a*
 quid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.
 Scientia inflat. Si quis autem existimat *1. Cor. 8. d*
 se scire aliquid, nondū cognovit quem-
 admodū oporteat cum scire. Si quis ali- *1. tim. 6. a*
 ter docet, & nō acquiescit sanis sermoni-
 bus domini nostri I E S U Christi, & ei
 quæ secundum pietatem est doctrine: su-
 perbus est, nihil sciens: sed languens circa
 quæstiones, & pugnas uerborum: ex qui-
 bus oriuntur inuidiæ, contentiones, blas-
 phemiæ, suspiciones malæ, conflictatio-
 nes hominum mēte corruptorum: & qui
 ueritate priuati sunt, existimantium quæ-
 stum esse pietatem. Tanquā non uen- *1. Cor. 4. d*
 turus sim ad uos, sic inflati sunt quidam.
 Veniam autem ad uos cito, (si dominus
 uoluerit) & cognoscam non sermonem
 eorū qui inflati sunt, sed uirtutē. Nō enim
 in sermone est regnū Dei, sed in uirtute.

De Patiētia & Tribulationibus iustorū, a electorū. CAP. X.

A GLoriamur in tribulationibus, scien- *Rom. 5. a*
 tes, quòd tribulatio patientiam o-
 peratur: patientia autem probationē, pro- *Rom. 12. b*
 batio uero spem. Benedicite persecuten-
 tibus uos, benedicite, & nolite maledice-
 re: nulli malū pro malo reddentes. Scriptū
 est

- est enim : Mihi uindictā, & ego retribuā,
 dicit dominus: Noli uinci à malo, sed uin
 1. Cor. 4. c ce in bono malum. Maledicimur, & be
 nedicimus : persecutionem patimur, & su
 stinemus : blasphemamur & obsecramus:
 tanquam purgamenta huius mundi facti
 sumus, omnium peripsema usque adhuc.
 2. Cor. 4. b In omnibus tribulationem patimur, sed
 non angustiamur. Aporiamur, sed non
 destituimur. Persecutionem patimur, sed
 non derelinquimur. Deicimur, sed non
 perimus : semper mortificationem I E S V
 Christi in corpore nostro circumferētes:
 ut & uita I E S V in corporibus nostris ma
 nifestetur. Semp eni in nos, qui uiuimus,
 in mortem tradimur propter I E S V M: ut
 & uita I E S V manifestetur in carne nostra
 mortali. Ergo mors operatur in nobis,
 1. Cor. 6. a uita autem in uobis. Itaque in omni
 bus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei
 ministros, in multa patientia, in tribula
 tionibus, in necessitatibus, in angustiis, in
 plagis, in carceribus, in seditionibus, in la
 boribus, per gloriam, & ignobilitatem:
 per infamiam : & bonam famam, ut se
 ductores, & ueraces : sicut qui ignoti, &
 cogniti : quasi morientes, & ecce uiui
 mus : ut castigati, & non mortificati:
 quasi tristes, semper autem gaudentes:
 sicut

sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquàm nihil habētes, & omnia possidentes. Propter quod obsecro uos, ne *Eph. 3. c*
 deficiatis in tribulationibus meis pro uobis, quæ est gloria nostra. Et uos imitatores nostri facti estis, & domini, excipientes uerbum in tribulatione multa, *1. thes. 1. c*
 cum gaudio spiritus sancti: ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, & Achaia. A uobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia, & Achaia, sed in omni loco. Et hoc *Phil. 1. d*
 à Deo, quia uobis donatum est pro Christo, non solum ut credatis in eum: sed etiam ut patiamini pro illo: idem certamen habentes, quale & uidistis in me, & *1. Co. 11. c*
 nunc audistis de me. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis uos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem uos cædit. Nam & ipsi scitis introitum nostrum ad uos, qui non inanis fuit, sed antè passi multa, & cōtumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis. Fiduciā habuimus in Deo nostro loqui ad uos Euangelium Dei in multa solitudine. Memores enim estis fratres laboris nostri & fatigationis, nocte & die laborantes, ne quem uestrum *1. thes. 2. a*
 grauar

grauaremus, prædicauimus in uobis euan-
 gelium Dei. Vos autem imitatores facti
 estis ecclesiarum Dei quæ sunt in Iudæa,
 quia eadē passi estis uos à contribulibus
 uestris, sicut & ipsi à Iudæis: qui & domi-
 num occiderunt, & prophetas & nos per-
 secuti sunt. Nam & cum apud uos esse-
 mus, prædicebamus passuros nos tribula-
 tiones, sicut & factum est, & scitis. Pa-
 tientes ergo estote ad omnes. Videte ne
 quis malum pro malo alicui reddat. Sed
 semper quod bonū est, sectamini inini-
 cem, & in omnes. Omnes qui uolunt in
 Christo pie uiuere, persecutionē patient-
 tur. Rememoramini autē pristinos dies,
 in quibus illuminati magnum certamen
 sustinuistis passionum. Et in altero quidē
 opprobriis, & tribulationibus spectaculū
 facti: in altero autem socii taliter conuers-
 fantium effecti. Nam & uinctis compassi
 estis, & rapinā bonorum uestrorum cum
 gaudio suscepistis: cognoscentes uos ha-
 bere meliorem & manentem substantiā.
 Ita, ut & nos ipsi in uobis gloriemur in
 ecclesiis Dei pro patientia uestra, & fide
 in omnibus persecutionibus, & tribula-
 tionibus uestris, quas sustinetis in exem-
 plum iusti iudicii Dei: ut digni habeami-
 ni in regno Dei, pro quo & patimini. Pa-
 tientia

tencia enim uobis necessaria est, ut uo-
 luntatem Dei facientes reportetis repro-
 misionem. Alii autē dissentī sunt, non *Heb. 12. 8*
 suspicientes redemptionem, ut meliorem
 inuenirent resurrectionem. Alii uerò lu-
 dibria & uerbera experti sunt, insuper &
 uincula, & carceres: lapidati sunt, secti
 sunt, tētati sunt, in occisione gladii mor-
 tui sunt. Circuierunt in melotis, in pelli-
 bus caprinis egentes, angustiati, afflicti:
 quibus dignus non erat mundus. In soli-
 tudinibus errantes, in mōtibus, & spelun-
 cis, & in cauernis terræ. Ideoq; & nos *Heb. 12. 4*
 tantam habentes impositā nobis nubem
 testium, deponentes omne pondus, & cir-
 cūstans nos peccatum, per patientiam
 curramus ad propositū nobis certamen,
 aspicientes in autorem fidei, & consum-
 matorē I E S U M: qui proposito sibi gau-
 dio, sustinuit crucē confusionē contēpta,
 atq; in dextera Dei sedet. Recogitare eū,
 qui talē sustinuit à peccatoribus aduersus
 semetipsum contradictionē: ut non fati-
 gemini, animis uestris deficientes. Nondū
 enim usq; ad sanguinē restitistis aduersus
 peccatū repugnātes. Et obliti estis conso-
 lationis, quæ uobis tanquā filiis loquitur
 dicens: Fili mi noli negligere disciplinā
 domini, neq; fatigeris dum ab eo argue-
 ris.

tionem passi sumus, foris pugnae, & intus timores.

De Iustitia.

CAP. XI.

A R Eddite ergo omnibus debita. Cui *Rom. 13. b*
tributum, tributum : cui uectigal,
uectigal : cui timorem, timorem : cui ho-
norem, honorem. Nemini quicquam de-
^bbeatis, nisi ut inuicem diligatis. Proba- *Rom. 13. f*
uerunt autem Macedonia & Achaia col-
lationem aliquam facere in pauperes san-
ctorum, qui sunt in Hierusalem. Placuit
enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si
spiritualium eorum participes facti sunt
gentiles, debent & in carnalibus ministra-
^cre eis. Vnusquisq; in qua uocatione uo- *1. Cor. 7. d*
catus est, in ea permaneat. Seruus uocatus
es, non sit tibi curae. Sed & si potes liber
fieri, magis utere. Qui enim in domino
uocatus est seruus, libertus est domini. Si-
militer & qui liber uocatus est, seruus est
Christi. Pretio empti estis, nolite fieri ser-
ui hominum. Vnusquisq; in quo uocatus
^dest, in hoc permaneat apud Deum. Ne- *Ro. 14. b*
mo enim nostrum sibi uiuit, & nemo sibi
moritur. Siue enim uiuimus, domino ui-
uimus : siue morimur, domino morimur.
Siue ergo uiuimus, siue morimur, domini
sumus. In hoc enim Christus mortuus est,
c &

& resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Ideo unusquisque; sicut **1. Cor. 7. c**
 uocauit Deus, ita ambulet: & sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium. In præputio aliquis uocatus est, non circuncidatur. Circuncisio enim nihil est, & præputium nihil est: sed obseruatio mandatorum Dei. Mea defensio apud eos qui **1. Cor. 9. c**
 me interrogant, hæc est: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem, sororem mulierem circunducendi: sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hoc non dicit? Scriptum est enim in lege Mosi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An non propter nos hæc dicit? Nam propter nos hæc utique scripta sunt. Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est, si carnalia uestra metamus? Si alii potestatis uestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non
 uis

usi sumus hac potestate, sed omnia susti-
 nemus, ne quod offendiculum demus
 Euangelio CHRISTI. Nescitis, quo-
 niam qui in sacrario operantur, quæ de
 sacrario sunt edunt: & qui altario deser-
 uiunt, cum altario participant? Ita &
 dominus ordinavit, ut qui Euangelium
 annuntiant, de Euangelio uiuere. Ego
 autem nullo horum usus sum. Non au-
 tem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum
 enim est mihi magis mori, quam ut glo-
 riam meam quis euacuet. Nam si euange-
 lizauero non est mihi gloria, necessitas
 enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si
 non euangelizauero. Si autem uolens id
 facio, mercedem habeo. Si autem inuitus,
 dispensatio mihi credita est. Quæ est er-
 go merces mea? Vt Euangelium prædi-
 cans, sine sumptu ponam Euangelium. Vt
 non abutar potestate mea in Euangelio.
 Nolite iugum ducere cum infidelibus. *1. Cor. 6. e*
 Quæ enim participatio iustitiæ cum ini-
 quitate? aut quæ societas luci ad tene-
 bras? Quæ autem conuentio Christi ad
 Belial? Aut quæ pars fidei cum infide-
 li? Quis autem consensus templo Dei
 cum idolis? Vos enim estis templum Dei
 uiui, sicut dicit dominus: Quoniam in-
 habitabo in illis, & inambulabo, & ero
 illor

- illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit dominus. Et immundum ne tetigeritis, & ego recipiam uos. Et ero uobis in patrem, & uos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens. Hoc autem dico: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate. *a. Cor. 9. b*
- larem enim datorē diligit deus. Si enim uoluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est: non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, uobis autem tribulatio: sed ex æqualitate in præfenti tempore, uestra abundantia illorum inopiam suppleat: ut & illorum abundantia uestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas. Sicut scriptum est: Qui multum habuit non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Ideo hæc *a. Cor. 8. b*
- absens scribo, ut nō præfens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi dominus in ædificationem, & non in destructionem. Non possumus aliquid aduersus ueritatem, sed pro ueritate. Prædixi enim & prædico, ut absens, & nūc præfens his qui antè peccauerunt, & cæteris *a. cor. 13. d*
- omnib

omnibus : quoniam si uenero iterum, non
 parcam. An experimentum quæritis eius,
 I qui in me loquitur CHRISTI? Opus *Gal. 6. 4*
 autem suum probet unusquisque, & sic in
 semetipso tantum gloriam habebit, &
 non in altero. Vnusquisque enim onus
 suum portabit. Nolite errare, deus non
 irridetur : quæ enim seminauerit homo,
 hæc & metet. Quoniam qui seminat in
 carne sua, de carne & metet corruptio-
 nem. Qui autem seminat in spiritu, de
 M spiritu & metet uitam æternam. Nolite *Ephes. 5. b*
 N participes effici ipsorum. Et ne quis su- *1. the. 4. b*
 pergrediatur, neque circumueniat in ne-
 gatio fratrem suum, quoniam uindex est
 dominus de omnibus his. Sicut prædixi-
 mus uobis, & testificati sumus. Qui enim *Colo. 3. d*
 iniuriam facit, recipiet id quod inique
 P gessit. Si quis autem suorum & maxi- *1. Ti. 5. b*
 mè domesticorum curam non habet : fi- *1. Ti. 2. a*
 Q dem negauit, & infideli deterior est. Ne-
 mo militans Deo, implicat se negotiis se-
 cularibus, ut ei placeat cui se probauit.
 Nam & qui certat in agone, non corona-
 bitur, nisi legitime certauerit. Laboran-
 tem agricolam oportet primum de fru-
 ctibus percipere. Fidelis sermo : Nam si
 cominortui sumus, & conuiuemus. Si negaue-
 rim

- rimus, & ille negabit nos. Sollicitè autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè trahentem uerbum ueritatis. Fidelis sermo. Et de his uolo te confirmare, ut current bonis operibus præesse, qui credunt Deo. Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuota, sciens quia subuersus est, qui huiusmodi est. Et delinquit proprio iudicio condemnatus.
- Heb. 6. a* Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cælestè, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi futuri, & prolapsi sunt: rursus renouari ad penitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostentui habentes. Terra enim sæpe uenientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas & tribulos, reprobata est, & maledictio proxima. Cuius finis consummatio in combustionem. Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus uestris; ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.
- Rom. 6. c*

stitiæ. Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustiæ.

De Prudentia & uitio Imprudentiæ.

CAP. XII.

- A** **Q** Vi secundum carnem sunt, quæ *Rom. 8. a*
carnis sunt sapiunt: qui uerò secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est. Prudentia autem spiritus uita, & pax. Sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest.
- B** Animalis autem homo non percipit ea *1. Cor. 2. d*
quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi. Et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur.
- C** Itaque qui se existimat stare, uideat ne ca- *1. cor. 10. e*
D dat. Laudo autem uos fratres, quòd per *1. cor. 11. a*
E omnia mei memores estis. Omnia autem *1. co. 14. g*
honestè, & secundum ordinem fiant in
F uobis. Et rationabile obsequium uestri. *Ro. 12. a*
G An non cognoscitis uosmetipsos, quia *2. co. 13. b*
I E S V S Christus in uobis est? nisi forte
reprobi sitis. Spero autem quòd cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. Vide- *Ga 1. 6. c*
H te quolibus literis scripsi uobis mea ma-
I nu. Videte itaque fratres quomodo cau- *Eph. 5. d*
X tè ambuletis, non quasi insipientes: sed
c 4 quasi

quasi sapientes, redimentes tempus : quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Videte ne quis uos decipiat per inanem philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Nemo uos seducat uolens in humilitate & religione angelorum quæ non uидit ambulās, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, ex quo totū corpus per nexus & coniunctiones subministratū & constructum crescit in augmentum Dei. Si mortui estis cum Christo, ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam uiuentes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; contrectaueritis, quæ sunt omnia in interitu ipso usu, secundum præcepta & doctrinas hominum : quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitutione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo uester semper in gratia salis sit conditus, ut sciatis quomodo uos oporteat unicuique respondere. Quæ circa me sunt, omnia uobis nota faciet Tychicus char

charissimus frater & fidelis minister &
 conseruus in domino : quem misi ad uos
 in hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa uos
 sunt, & cōsoletur corda uestra, cum One-
 simo charissimo & fideli fratre, qui est ex
 uobis, qui omnia quæ hic aguntur nota
 faciēt uobis. Et cū lecta fuerit apud uos
 epistola hæc, facite ut in Laodicensium
 ecclesia legatur. Et eam, quæ Laodicen-
 sium est, uos legatis. Et dicite Archippo:
 Vide ministerium quod accepisti in do-
 mino, ut illud impleas. Memores estote
 N tinculorum meorum. Et misimus Ti- *1. thes. 3. 4*
 motheum fratrem nostrum, & ministrum
 Dei in Euangelio Christi, ad confirman-
 dos uos, & exhortandos pro fide nostra.
 Propterea & ego amplius non sustinens,
 misi ad cognoscendam fidem uestram: ne
 forte tentauerit uos is qui tentat, & ina-
 nis fiat labor noster. Nunc autem uenien-
 te Timotheo ad nos à uobis, & annun-
 tiantē nobis fidem & charitatem uestram,
 & quia memoriam nostri habeatis bo-
 nam, semper desiderantes nos uidere, sicut
 nos quoque uos : ideo consolati sumus in
 uobis, in omni necessitate & tribulatione
 nostra per uestram fidem. Quoniam nunc
 o uiuimus, si uos statis in domino. O Ti- *1. tim. 5. 4*
 mothee depositum custodi, deuittans pro-
 phan

- phanas uocum nouitates, & oppositiones
a. tim. 1. d falsi nominis scientiæ, quam quidam pro-
 mittentes circa fidem exciderunt. For-
ibidem. I E S V. Bonum depositum custodi per
 spiritum sanctum, qui habitat in nobis.
 Et quæ à me audisti per multos testes,
 hæc commenda fidelibus hominibus: qui
 idonei erunt & alios docere. Intellige
a. tim. 3. d quæ dico. Dabit enim tibi dominus in
 omnibus intellectum. Mali autem ho-
 mines, & seductores, proficient in peius:
 errantes, & in errorem mittentes. Tu
 uerò permane in his quæ didicisti, &
 credita sunt tibi: sciens à quo didice-
 ris. Et quia ab infantia sacras literas no-
 sti, quæ te possunt instruere ad salutem,
 per fidem quæ est in Christo. I E S V.
Hebr. 3. a Vnde fratres sancti uocationis cœlestis
 participes, considerate apostolum & pon-
 tificem confessionis nostræ I E S V M. Vi-
 dere fratres, ne forte sit in aliquo uestrum
 cor malum incredulitatis discedendi à
 Deo uiuo, sed adhortamini uosmetipsos
 per singulos dies, donec hodie cognomi-
 natur, ut non obduretur quis ex uobis fal-
Eph. 5. b lacia peccati. Nemo uos seducat inani-
Ro. 12. d bus uerbis. Prouidētes bona non tantum v
 coram

coram Deo, sed etiam corā omnibus hominibus.

De sapiētia, & Insipiētia culpa.

CAPVT

XIII.

INuisibilia Dei à creatura mundi, per *Rom. 1.6*
 ea quę facta sunt intellecta cōspiciuntur. Sempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas. Dicentes se esse sapiētes, stulti facti sunt. Sed uolo uos sapientes esse in bono, & simplices in malo. Non enim misit me Christus baptizare, sed euāgelizare non in sapientia uerbi, ut non euacuetur crux Christi. Verbū enim crucis percutientibus quidē stultitia est: iis autem qui salui sūt, id est, nobis, uirtus Dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens? ubi Scriba? ubi Inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus scientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapiētia, non cognouit mundus per sapientiam Deū, placuit Deo per stultitiā prædicationis saluos facere credentes: Quoniam & Iudæi signa petunt, & Gręci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixū, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Ipsis autem uocatis Iudæis atque Gentibus Christum Dei uirtutem & Dei sapientiam.

sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmius est Dei, fortius est hominibus. Ex ipso autē uos estis in Christo IESU, qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redēptio, ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: Sapientiam autem non huius seculi, neque Principum huius seculi, qui destruuntur: Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo Principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiā profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? Ita & quæ sunt Dei, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ uerbis: sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Quis enim cognouit sen-
sum

sum Domini, aut quis instruxit eum? Nos
 autem spiritum Christi habemus. Si quis *1. Cor. 3. d*
 uidetur inter uos sapiens esse in hoc se-
 culo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia
 enim huius mundi, stultitia est apud Deū.
 Scriptum est enim: Comprehendam sa-
 pientes in astutia eorum. Et iterum: Deus
 nouit cogitationes sapientium, quoniam
 uanæ sunt. Si quis autem ignorat, igno- *1. co. 14. g*
 rabitur. Nos uerò omnes reuelata facie *2. Cor. 3. d*
 gloriam Domini speculantes in eandem
 imaginem transformamur, à claritate in
 claritatem: tanquam à Domini spiritu.
 Quoniam Deus qui dixit de tenebris lu- *2. Cor. 4. b*
 men splendescere, illuxit in cordibus no-
 stris ad illuminationem scientiæ clarita-
 tis Dei in faciē *1. B. S. V.* Christi. Habemus
 autem thesaurū istum in uasis fictilibus,
 ut sublimitas sit uirtutis Dei, & non ex
 nobis. Propter quod non deficimus, sed
 licet is qui foris est noster homo corrū-
 patur: tamen is qui intus est renouatur
 de die in diem, non contemplantibus no-
 bis quæ uidentur, sed quæ non uidentur.
 Quæ enim uidentur, temporalia sunt,
 quæ autem non uidentur, æterna sunt.
 Itaque nos ex hoc neminem nouimus *2. Cor. 5. c*
 secundum carnem. Et si cognouimus se-
 cundum carnem Christum, sed nunc iam
 non

Ephc. 1. b non nouimus. Gratia enim Dei super-^k
abundauit in nobis in omni sapientia &
prudencia, ut notum faceret nobis sacra-
mentum uoluntatis suæ, secundum bene-
placitum eius quod proposuit in eo in
dispensatione plenitudinis temporum, in-
staurare omnia in Christo, quæ in cælis
Ephc. 3. a & quæ in terris sunt in ipso. Huius rei ^L
gratia ego Paulus uinctus *I E S V* Christi
pro uobis Gentibus. Si tamé audistis dis-
pensationem gratiæ Dei, quæ data est mi-
hi in uobis: Quoniam secundum reuelā-
tionem notum mihi factum est sacramen-
tum, prout potestis legentes intelligere
prudenciam meam in ministerio Christi:
quod aliis generationibus non est agni-
tum filiis hominum, sicut nunc reuela-
tum est sanctis Apostolis eius & Prophe-
tis in spiritu, Gentes esse cohæredes, &
concorporales, & comparticipes promif-
sionis in Christo *I E S V* per Euāgelium,
cuius factus sum ego minister secundum
donum gratiæ Dei, quæ data est mihi se-
cundum operationem uirtutis eius. Mihi
enim omnium sanctorum minimo, data
est gratia hæc, in Gentibus euangelizare
inuestigabiles diuitias Christi, & illumi-
nare omnes, quæ sit dispensatio sacra-
menti absconditi à seculis in Deo, qui
omnia

omnia creauit : ut innotescat Principibus
 & potestatibus in cælestibus per ecclesiã
 multiformis sapientia Dei, secundum præ-
 finitionem seculorum, quam fecit in Chri-
 sto I E S V Domino nostro. Veruntamen *Phil. 3. b*
 existimo omnia detrimentum esse pro-
 pter eminentem scientiam Domini no-
 stri I E S V Christi. Cuius Euangelium *Col. 1. c*
 prædicatum est in uniuersa creatura, quæ
 sub cælo est : cuius factus sum ego mini-
 ster secundum dispensationem Dei, quæ
 data est mihi in uobis, ut impleam uer-
 bum Dei, mysterium quod absconditum
 fuit à seculis, & à generationibus. Nunc
 autem manifestatū est sanctis eius : quib⁹
 uoluit Deus notas facere diuitias gloriæ
 sacramēti huius in Gētib⁹, quod est Chri-
 stus in uobis spes gloriæ, quem nos uobis
 annuntiamus : corripientes omnē hominē,
 & docentes omnem hominē, in omni sa-
 piētia : ut exhibeamus omnem hominem
 perfectū in Christo I E S V : in quo & la-
 boro, certādo secundum operationē eius
 quā operatur in me in uirtute. Vt conso-
 lentur instructi in charitate, & in omnes
 diuitias plenitudinis intellectus in agni-
 tione mysterii Dei patris, & Domini no-
 stri I E S V Christi. Hoc autē dico, ut ne-
 mo uos decipiat in sublimitate sermonū.
 Nam

Nam & si corpore absens sum, sed spiritu uobiscum sum: gaudens & uidens ordinem uestrum, & firmamentum eius quæ *Col. 3. c* in Christo est fidei uestræ. Verbum Christi habitet in uobis abundanter in omni sapientia. *2. Tim. 2. c* Prophana autem & uaniloqua deuota. Multum enim proficiunt ad impietatem. Et sermo illorum ut cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui a ueritate exciderunt, dicentes resurrectionem iam factam, & subuerterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognouit Dominus qui sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. *2. Tim. 3. b* Quemadmodum Iannes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem: sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit, sicut & illorum fuit. Tu autem assequutus es meam doctrinam: Tu uero permanc in his, quæ didicisti. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum, in iustitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum institutus.

De ob

De Obedientia. CAP. XIII.

SCimus autem, quoniam quæcunque *Rom. 3. e*
 lex loquitur, iis qui in lege sunt lo-
 quitur, ut omne os obstruatur, & subdi-
 tus fiat omnis mundus Deo. Sicut enim *Rom. 5. d*
 per inobedientiam unius hominis pecca-
 tores constituti sunt multi: ita & per obe-
 dientiam unius, iusti constituentur mul-
 ti. An nescitis, quoniam cui exhibuistis *Rom. 6. c*
 uos seruos ad obediendum, serui estis eius,
 cui obedistis, siue peccati ad mortem, si-
 ue obeditionis ad iustitiam? Gratias au-
 tem Deo, quod fuistis serui peccati, obe-
 distis autem ex corde in eam formam do-
 ctinæ, in quam traditi estis. Omnis ani- *Rom. 13. a*
 ma potestatibus sublimiorib⁹ subdita sit.
 Non est enim potestas, nisi à Deo. Ita-
 que qui potestati resistit, Dei ordinatio-
 ni resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi
 damnationem acquirunt. Ideoque neces-
 sitate subditi estote, non solum propter
 iram, sed etiam propter conscientiam.
 Ideo enim & tributa præstatis. Ministri
 enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes.
 Vestra enim obediētia in omnem locum *Rom. 16. c*
 diuulgata est. Obsecro autem uos fratres,
 nostis domum Stephanæ, & Fortunati, & *1. cor. 16. c*
 Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaïæ,
 & in ministerium sanctorum ordinaue-
 runt

- runt semetipsos: ut & uos subditi sitis eius-
modi, & omni cooperanti & laboranti.
- 1. Cor. 7. d** Cognoscite ergo quæ eiusmodi sunt. Vi-
scera Titi abundantius in uos sunt, remi-
niscentis omnium uestrum obedientiam,
quomodo cum timore, & tremore exce-
pistis cum. **Gala. 3. a** O insensati Galatæ, quis uos
fascinauit non obedire ueritati? ante quo-
rum oculos **I E S V S** Christus præscriptus
Gala. 5. a est, & in uobis crucifixus. Currebatis
bene, quis uos impediuit ueritati non obe-
dire? Nemini consenseritis. Persuasio hæc
non est ex eo, qui uocat uos. Modicum
Phil. 2. b fermenti totam massam corrumpit. Ita-
que charissimi mei sicut semper obedi-
stis, nō in præsentia mea tantum, sed mul-
1. Th. 4. a tō magis nunc in absentia mea. Scitis
enim quæ præcepta dederim uobis per
Dominum **I E S V M**. Itaque qui hæc sper-
nit, non hominem spernit, sed Deum, qui
etiam dedit Spiritum sanctū suum in no-
2. Th. 4. a bis. Ideo fratres, state: & tenete tradi-
tiones quas didicistis, siue per sermonem,
1. Th. 3. d siue per epistolam nostram. Confidimus o-
autem de uobis in Domino, quoniā quæ
præcepimus, & facitis, & facietis. Quod
si quis non obedierit uerbo nostro per
epistolam hunc notate. Et ne commiscea-
mini cum illo, ut confundatur. Et nolite
sicut

sicut inimicum existimare, sed corripite
 ut fratrem. Hoc præceptum commendando *1. Tim. 1. d*
 tibi fili mi Timóthee, secundum præce-
 dentes in te prophetias, ut milites in illis
 bonam militiam, habens fidem & bo-
 nam conscientiam: quam quidem repel-
 lentes circa fidem naufragauerunt. Ex
 quibus est Hymenæus & Alexander, quos
 tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare. Præcipe hæc & doce. Nemo ado- *1. Ti. 4. d*
 lescens tuam contemnat. Qui bene *1. Tim. 5. c*
 præsunt presbyteri, duplici honore di-
 gni habeantur, maximè qui laborant in
 uerbo & doctrina. Dicit enim scriptu-
 ra: Non alligabis os boui trituranti. Et
 dignus est operarius mercede sua. Testor
 coram Deo & I E S V Christo, & electis
 angelis eius, ut hæc custodias, & sine præ-
 iudicio nihil facias, in aliam partem de-
 clinando. Præcipio tibi coram Deo, qui *1. Tim. 6. c*
 uiuificat omnia in Christo I E S V, qui te-
 stimonium reddidit sub Pontio Pilato
 bonam confessionem: ut serues manda-
 tum sine macula irreprehensibile, usque
 in aduentum Domini nostri I E S V Chri-
 sti. *Ti. 2. c* Sunt enim multi inobedientes, & u-
 niloqui, & seductores, maximè qui de
 circumcisione sunt. Quos oportet redar-
 gui, qui uniuersas domos subuertunt, do-

- centes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex eis proprius eorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestię, uentres pigri. Testimonium hoc uerum est. Quamobrem increpa illos durè, ut sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à ueritate. Hæc *Tit. 1. d* loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio: nemo te contemnat. Ad *Tit. 3. a* mone illos, Principibus, & potestatibus subditos esse, dicto obedire, & ad omne opus bonum paratos esse: neminem blasphemare, non litigiosos esse: sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Multam si *Phile. 1. b* uduciam habens in Christo *I E S V* imperandi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, confidens de obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam *Heb. 1. a* & super id quod dico, facies. Propterea *z* abundantius nos obseruare oportet ea quæ audiuius, ne fortè perefluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? *Hebr. 3. b* Christus cum esset filius Dei, didicit ex *A* his,

his, quæ passus est, obedientiam. Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Deinde quidē patres carnis nostræ habuimus eruditores, & reuerbamur eos. Nonne multò magis obtemperabimus patri spirituum, & uiuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundū uoluntatem suam erudiebant nos hic ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem eius. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes cum, qui super terram loquebatur: multò magis nos, qui de cælis loquentem nobis auertimus, cuius uox mouit terram tunc, nunc autem promittit edicens: Adhuc semel, & ego mouebo non solum terram, sed etiam cælum. Quod autem ADHUC SEMEL dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, ut mancant ea, quæ sunt immobilia. Euidetur autem uos fratres, quòd sicut tradidi uobis præcepta mea tenetis. Heb. 12.6
1. cor. 11.4

De Pietate, & Misericordia.

CAP V T

XV.

A Audete cum gaudētibus, flete cum flentibus. Si esurit inimicus tuus, ciba illum. Si sitit, potum da illi. Hæc enim Rom. 12.6

d 3 fac

faciens, carbones ignis cōgeres super ca-
Ro. 14. a put eius. Infirmum autem in fide assu-^B
 mite, non in disceptationibus cogitatio-
Ro. 15. a num. Debemus nos firmiores imbecilli-^C
 tatem infirmorum sustinere, & non no-
 bis placere. Etenim Christus nō sibi pla-
 cuit, sed sicut scriptum est: Improperia
 impropērātium tibi ceciderunt super me.
 Propter quod suscipite inuicem, sicut
 Christus suscepit uos in honorem Dei.
 Probauerunt enim Macedonia & Acha-
 ia collationem aliquam facere in paupe-
 res sanctorum, qui sunt in Hierusalem.
Ro. 16. a Commendo autem uobis Phœben so-^D
 rorem nostram, quæ est in ministerio ec-
 clesiæ, quæ est Cenchris: ut eam susci-
 piatis in domino digne sanctis. Et assista-
 tis ei in quocunque negotio uestri indi-
 guerit: Etenim ipsa quoque astitit mul-
1. Co. 16. a tis, & mihi ipsi. De collectis autem quæ^E
 fiunt in sanctos, sicut ordinaui ecclesiis
 Galatiæ, ita & uos facite: per unam sab-
 bati unusquisque uestrum apud sese po-
 nat, recondens quod ei bene placuerit,
 ut non cū uenero tunc collectæ fiant.
 Cū autem præsens fuero, quos proba-
 ueritis, per epistolam, hos mittam perfer-
 re gratiam uestram in Hierusalē. Quod
 si dignum fuerit, ut & ego eam, mecum
 ibunt.

ibunt. Si autem uenerit Timotheus, uide-
 te ut sine timore sit apud uos: opus enim
 domini operatur, sicut & ego. Ne quis
 ergo illum spernat: deducite autem illum
 in pace, ut ueniat ad me. Gaudeo autem
 in præsentia Stephanæ, & Fortunati, &
 Achaici: quoniam id quod uobis decrat
 ipsi suppleuerunt, refecerunt enim &
 meum spiritum, & uestrum. Si quis au- 2. Cor. 1.6
 tem contristauit me, non me contrista-
 uit, sed ex parte, ut non onerem omnes
 uos. Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiur-
 gatio hæc quæ fit à pluribus. Ita ut è con-
 trario magis donetis, & consolemini, ne
 forte abundantiore tristitia absorbeatur,
 qui eiusmodi est. Propter quod obse-
 cro uos, ut confirmetis in illum chari-
 tatem. Ideo enim scripsi uobis, ut co-
 gnoscam experimentum uestrum, an in
 omnibus obedientes sitis. Cui autem ali-
 quid donastis, & ego. Nam & ego quod
 donauī, si quid donauī, propter uos in
 persona Christi: ut non circumuenia-
 mur à Satana. Non enim ignoramus
 cogitationes eius. Et ego secundum 2. Cor. 8.4
 ueritatem testimonium ecclesiis Mace-
 doniæ reddo, quia supra uirtutem uo-
 luntarii fuerunt, cum multa exhortatio-
 ne obsecrâtes nos gratiâ, & communica-
 tionem

tionem ministerii, quod fit in sanctos. Et non sicut sperauimus, sed semetipsos dederunt primū Deo, deinde nobis per uoluntatē Dei. Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita & perficiat in uobis gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide & sermone, & scientia, & omni sollicitudine, insuper et charitate uestra in nos: ut & in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem etiam uestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Et cōsiliū in hoc do. Hoc enim uobis utile est, qui non solūm facere, sed & uelle cœpistis ab anno priore. Nunc autem & facto perficite, ut quemadmodum promptus est animus uoluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Gratias autem Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro uobis in corde Titi: quoniam sua uoluntate profectus est ad uos. Misimus autem cum eo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Non solūm autem, sed & ordinatus ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hac gratia quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam, & destinatam uoluntatem nostram, deuitantes hoc, ne quis nos uituperet in hac plenitudine, quæ ministra-
tur

tur à nobis. Prouidemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus cum illis fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem confidentia multa in uos, siue pro Tito, qui est socius meus, & in uobis adiutor, siue fratres nostri apostoli ecclesiarum gloriæ Dei. Nam de ministerio, *1. Cor. 9. 4* quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere uobis. Scio enim promptum animum uestrum, pro quo de uobis glorior apud Macedones. Quoniam & Achaia parata est ab anno priore, & uestra æmulatione prouocauit plurimos. Misimus autem fratres, ne quod gloriamur pro uobis, euacuetur in hac parte: ut quemadmodum dixi, parati sitis. Ne cum uenerint mecum Macedones, & inuenerint uos imparatos, erubescamus nos, ut non dicamus uos, in hac substantia. Necessarium ergo existimaui rogare fratres ut præueniant ad uos, & præparent re-promissam benedictionem hanc paratam esse: sic quasi benedictionem, non quasi auaritiam. Quoniam ministerium huius officii, non solum supplet ea quæ defunt sanctis, sed etiam abundat per multos in gratiarum actione in domi-

d 5 no

- no per probationē ministerii huius glorificantes Deum in obedientia confessionis uestre, in euangelio Christi, in simplicitate communicationis in illos, & in omnes, & in ipsorum obsecratione pro uobis, desiderantium uos propter clementem gratiam Dei in uobis. Vtinam i
- a.Co.11.2* sustineretis modicum quid insipientiæ meæ: sed & supportate me. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Communicez autem is qui catechizatur uerbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem: sicut Deus in Christo donauit uobis.
- Phil.2.2* Necesse autem existimaui Epaphroditum fratrem, & cooperarium & commilitonem meum, uestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ, mittere ad uos. Quandoquidem omnes uos desiderabat, & mœstus erat, propterea quod

ea quòd audieratis illum infirmum. Nam
& infirmatus est usque ad mortem : sed
Deus misertus est eius : non solùm autem
eius , uerum etiam mei , ne tristitiam su-
per tristitiam haberẽ. Festinantius ergo
misi illum , ut uiso co iterum gaudcatis ,
& ego sine tristitia sim. Excipite itaque
illum cum omni gaudio in domino , &
eiusmodi in honore habetote , quoniam
propter opus Christi usque ad mortem
accessit , tradens animam suam : ut imple-
ret id quod ex uobis decrat , erga meum
obsequium. Etiam rogo te Germane *Phil. 4. 4*
compar , adiuua illos , qui mecum labo-
rauerunt in euangelio , cum Clemente ,
& cæteris adiutoribus meis , quorum no-
mina sunt in libro uitæ. Gaudisus sum
autem in domino uehementer , quoniam
tandem aliquando refluuistis pro me
sentire , sicut & sentiebatis , occupati enim
eratis. Non quasi propter penuriam di-
co : Ego enim didici in quibus sum , suffi-
ciens esse. Veruntamen bene fecistis , com-
municantes tribulationi meæ. Scitis au-
tem & uos Philippenses , quòd in princi-
pio euangelii , quando profectus sum à
Macedonia , nulla mihi ecclesia commu-
nicauit in ratione dati & accepti , nisi
uos soli : quia & Thessalonicam semel &
bis

- bis in usus mihi misistis. Non quia quæro datum, sed quia quæro fructum abundantem in ratione uestra. Habeo autem omnia & abundo, repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suauitatis, hostiam acceptam placentem Deo. Rogamus autem uos fratres, con-
1. The. 5. c solamini pusillanimes, suscipite infirmos.
Heb. 6. b Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestri, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius: quia ministrastis sanctis, & ministratis. Cupimus autem unumquemque uestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem
Heb. 10. f spei usque in finem. Nam & uinctis
Heb. 13. a compassi estis. Hospitalitatem autem nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Mementote uinctorum tanquam simul uincti: & laborantium, tanquam & ipsi in corpore morantes. Beneficiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Rogo autem uos fratres, ut sufferatis uerbum solatii.
1. ad tim. 4. b Exerce autem te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ, quæ nunc est, & futuræ.

De

**De Tēperantia & Sobrietate, &
Corporis castigatione. CAP. XVI.**

Fratres, debitores sumus, non carni, *Rom. 8.c*
ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Obsecro uos itaque *Ro. 11.a*
fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, *Rom. 13.d*
sanctam, Deo placentem. Et carnis curam ne feceritis in desideriis. Qui autem *Ro. 14.a*
infirmus est, olus manducet. Bonum *Ro. 14.d*
est, non māducare carnem, & non bibere *1. Cor. 9.c*
uinum. Ego igitur castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne forte cum *2. cor. 6.a*
aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Idcirco exhibeamus nos sicut Dei *2. Cor. 7.a*
ministros in ieiuniis, in uigiliis, in castitate. Et mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus. Dico autem *Gal. 5.c*
uobis, spiritu ambulate: & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunq; uultis, illa faciatis. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum uitis *Ephē. 2.a*
& concupiscentiis. In quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi
huius,

huius, secundum principem potestatis aë-
 ris huius, spiritus qui nunc operatur in fi-
 lios diffidentiae: in quibus & nos omnes
 aliquando conuersati sumus, in desideriis
 carnis nostrae, facientes uoluntatem car-
 nis, & cogitationum: & eramus natura fi-
 lii irae, sicut & gentes. Hoc igitur dico,
 & testificor in domino, ut iam nō ambu-
 letis, sicut & gentes ambulant, in uanitate
 sensus sui, tenebris obscuratum habentes
 intellectum: alienati à uia Dei, per igno-
 rantiam, quæ est illis propter cæcitatem
 cordis ipsorum: qui desperantes semetip-
 sos tradiderunt impudicitiae in operatio-
 nem immunditiae omnis, in auaritia. Vos
 autem non ita didicistis Christum: si ta-
 men illum audistis, et in illo estis edocti,
 sicut est ueritas in I E S V: deponere secun-
 dum pristinam conuersationem ueterem
 hominem, qui corrumpitur secundum desi-
 deria erroris. Multi enim ambulāt quos
 sepe dicebam uobis, nunc autem & fletus
 dico, inimicos crucis Christi: quorum fi-
 nis interitus, quorum Deus uenter est, &
 gloria in cōfusione ipsorum, qui terrena
 sapiunt. Mortificate ergo membra ue-
 stra, quæ sunt super terram, fornicationē,
 immundiciam, libidinem, concupiscen-
 tiam malam. Propter quæ uenit ira Dei in
 filios

filios incredulitatis: in quibus & uos ambulastis aliquando, cum uiueretis in illis.

Hæc est autem uoluntas Dei, sanctificatio uestra, ut abstineatis uos à fornicatione, ut sciat unusquisq; uas suum possidere in sanctificatione, & honore, & nō in passionē desiderii: sicut & gentes quæ ignorant deum. Igitur non dormiamus, sicut & cæteri, sed uigilemus, & sobrii simus. Te ipsum castum custodi. Noli ad huc aquam bibere, sed modico uino utere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates tuas. Sobrius esto. Ne quis fornicator aut prophanus ut Esau, qui propter unam escam uendidit primogenita sua. Scitote enim, quoniam postea cupiens hæreditare benedictionē, reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quāquam cum lacrymis inquisisset eam. Nolite ergo inebriari uino, in quo est luxuria.

1. the. 4. 4

1. thes. 5. 4

1. tim. 5. 4

2. Ti. 4. 6

Heb. 12. 16

Eph. 5. 4

Contra uitia carnis. C A P. X V I I.

Seruierunt creature potius, quā creatori. Propterea tradidit illos deus in passionē ignominie. Nam fœminæ eorum mutauerūt naturālē usum in eū usum, qui est cōtra naturā. Similiter autē & masculi, relicto usu naturali fœminæ, exarserūt in desideriis suis inuicē, masculi in masculos

Rom. 1. 26

- masculos turpitudinē operantes. Et mercedem quam oportuit, erroris sui in se-
- Rom. 6. b* metipsum recipientes. Non ergo regnet^B peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis cōcupiscentiis eius. Humanum dico propter infirmitatem carnis uestre: Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors
- Rom. 8. d* est. Stipendia enim peccati mors. Qui^C autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in uobis. Ergo debitores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autē spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Non in comestationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis: sed induimini dominum
- 1. Cor. 5. a* I E S V M. Omnino auditur inter uos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gētes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et uos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio uestrum, qui hoc opus fecit. Ego quidem

dem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicavi ut præsens cum qui sic operatus est, in nomine domini nostri **I E S U** Christi. Non est bona gloriatio uestra. Nescitis, quia modicum fermenti totam massam corrumpit? Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini fornicariis. Non utique fornicariis huius mundi, aut auararum, aut rapacibus, aut idolis seruientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo iam exisse. Nunc autem scripsi uobis non commisceri. Esca uentri, & uenter escis: **1. Cor. 6. c**
 Deus autem & hunc & has destruet. Corpus non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. Nescitis, quoniam corpora uestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciã membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. **Manifesta sunt opera** **Gala. 5. c**
 carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, ebrietates, comestiones, & his
 e simil

similia: quæ prædico uobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fornicatio autem & omnis immundicia, aut auaritia nec nominetur in uobis, sicut decet sanctos: aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Propter hoc enim uenit ira Dei in filios diffidentiae. Non enim uocauit nos Deus in immundiciam, sed in sanctificationem. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.

**De Fortitudine, Stabilitate, atque
Constantia cordis. CAP. XVIII.**

ITAQUE fratres mei dilectissimi stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere domini semper, sciētes quod labor uester non est inanis in domino. Idcirco iam non sumus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionē erroris. De cætero fratres confortamini in domino, & in potentia uirtutis eius. Induite uos armaturam Dei, ut possitis

fitis stare aduersus insidias diaboli : quia
 non est nobis colluctatio aduersus carnē
 & sanguinem : sed aduersus principes &
 potestates, aduersus mundi rectores tene-
 brarum harum, cōtra spiritualia nequitiae
 in cælestibus. Propterea accipite armatu-
 ram Dei, ut possitis resistere in die malo,
 & in omnibus perfecti stare. State ergo
 succincti lumbos uestros in ueritate, & in-
 duti lorica iustitiæ, & calciati pedes in
 præparatione euangelii pacis: in omnibus
 sumentes scutum fidei, in quo possitis om-
 nia tela nequissimi ignea extinguere: &
 galeam salutis assumite, & gladium spiri-
 tus, quod est uerbum Dei, per omnē ora-
 tionē & obsecrationē orantes omni tem-
 pore in spiritu. Permanete in fide funda-
 ti, & stabiles, & immobiles à spe euange-
 lii, quod audistis, & prædicatū est in uni-
 uersa creatura quæ sub cælo est. Sicut er-
 go accepistis Christū I E S V M dominum
 nostrum, in ipso ambulate, radicati & su-
 perædificati in ipso, confirmati in fide, si-
 cut & didicistis, abundātes in illo in gra-
 tiarum actione, Induti lorica fidei, &
 charitatis, & galeam spem salutis. Quoniā
 non posuit nos deus in iram, sed in acqui-
 sitionem salutis per dominū nostrum I E-
 S V M Christum : qui mortuus est pro no-
 bis,

Colof. 1. c

Colof. 2. b

1. thes. 1. b

c 2 bis,

bis, ut siue uigilemus, siue dormiamus, si-
2. thes. 1. a mul cum illo uiuamus. Rogamus autem ^G
 uos fratres, per aduentum domini nostri
 I E S V Christi, & nostræ congregationis
 in ipsum, ut non cito moueamini à uestro
 sensu: neq; terreamini, neq; per spiritum,
 neq; per sermonē, neq; per epistolam, tan-
 quā per nos missam, quasi instet dies do-
2. thes. 3. a mini. Fidelis autem Deus qui confirma- ^H
 bit uos, & custodiet à malo. Vos autē fra-
1. tim. 1. a tres nolite deficere benefacientes. Tu er- ^I
Hebr. 3. b go fili mi confortare in gratia quæ est in
 Christo I E S V. Fiduciam & gloriā sp̃ci ^K
 usque in finem firmam retineamus. Qua-
 propter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie
 si uocem eius audieritis, nolite obdurare
 corda uestra: sicut in exacerbatione se-
 cundum diem tentationis in deserto, ubi
 tentauerunt me patres uestri, probauerunt
 & uiderūt opera mea quadraginta annis.
 Participes enim Christi effecti sumus, si
 tamen initiū substantiæ eius usq; in finem
 firinum retineamus, dum dicitur: Hodie si
 uocē eius audieritis, nolite obdurare cor-
Heb. 13. b da uestra, quemadmodum in illa exacer-
 batione. Doctrinis uariis & peregrinis ^L
 nolite abduci. Optimum est enim gratia
 stabilire cor, non escis: quæ non profue-
1. co. 10. a runt ambulanti- ^M
 bus in eis. In carne ambu-
 lantes,

lantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. Et in captiuitatem redigentes omnē intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit uestra obedientia.

Contra Auaritiam, & de Liberalitate.

CAP. XIX.

^A Varitia nec nominetur in uobis, quia *Eph. 5. a*
^B Auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hæreditatem in regno Christi
 & Dei. Ideo propter Christum omnia *Phil. 3. b*
^C detrimentum feci, & arbitror ut stercore, ut Christum lucrifaciam. Veritate priuati *1. tim. 6. a*
 existimant quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia & nocua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem

c 3

tion

tionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem ô homo Dei hæc fuge. Diuitibus huius seculi præcipe non sublimè sapere, nec sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo uiuo, qui præstat omnia nobis abundanter ad fruendum: Bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, *Heb. 13. d* ut apprehendant ueram uitam. Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Sed omnes quæ sua sunt *Phil. 3. c* quærunt, non quæ IESU Christi.

De exemplaritate seruanda, & scandalis euitandis. CAP. XX.

Rom. 8. c **S**I autem tu Iudæus cognominaris, & ^A requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti uoluntatem eius, & probas ueriora: instructus per legem, confidis te ipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam & scientiam ueritatis in lege. *Qui alium*

alium doces, teipsum nō doces. Qui præ-
 dicas non furādum, furaris. Qui dicis non
 mœchandum, mœcharis. Qui abomina-
 ris idola, sacrilegium facis. Qui in lege
 gloriaris, per præuaricationē legis Deum
 inhonoras. Nomē enim Dei per uos blas-
 phematur inter gētes. Ne ponatis offen- *Rom. 14. 6*
 diculum fratri, uel scandalū. Scio. & con-
 fido in domino I E S U, quia nihil com-
 mune per ipsum, nisi ei qui existimat quid
 commune esse, illi commune est. Si enim
 propter cibum frater tuus cōtristatur, iam
 non secundum charitatem ambulas. Noli
 cibo tuo illum perdere, pro quo Christus
 mortuus est. Non ergo blasphemetur bo-
 num nostrum. Non enim est regnum Dei
 esca. & potus, sed iustitia & pax & gau-
 dium in spiritu sancto. Qui enim in hoc
 seruit Christo, placet Deo, & probatus
 est hominibus. Itaque quæ ædificationis
 sunt, inuicem custodiamus. Noli propter
 escam destruere opus Dei. Omnia qui-
 dem munda sunt, sed malum est homini
 qui per offendiculum manducat. Bonum
 est non manducare carnem, aut non bibe-
 re uinum, neque in quo frater tuus offen-
 ditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.
 c Unusquisque proximo suo placeat in bo- *Rom. 15. 4*
 num ad ædificationem. : Rogo autem *Rom. 16. 6*
 c 4 fratr

fratres ut obseruetis eos , qui dissensiones
 uel offendicula præter doctrinam quam
 uos didicistis faciunt, & declinate ab illis.
 Huiusmodi enim Christo domino non
 seruiunt, sed suo uentri. Et per dulces ser-
 mones & benedictiones seducunt corda
 innocentium. *1. cor. 8. b* Quidam autem cum con-
 scientia usque nunc idoli, idolothyrum
 manducant : & conscientia ipsorum cum
 sit infirma polluitur. Esca autem nos non
 commendat Deo. Neque enim si non
 manducauerimus, deficiemus : neque si
 manducauerimus, abundabimus. Videte
 autem ne hæc licentia uestra offendiculum
 fiat infirmis. Si enim quis uiderit eum,
 qui habet scientiam in idolio recumben-
 tem, nonne conscientia eius cum sit infir-
 ma, ædificabitur ad manducandum ido-
 lothyta ? Et perit infirmus in tua scientia
 frater , propter quem Christus mortuus
 est. Sic autem peccantes in fratres, & per-
 cutientes conscientiam eorum infirmam,
 in Christum peccatis. Quapropter si esca
 scandalizat fratrem meum, non manduca-
 bo carnem in æternum, ne fratrem meum
 scandalizem. *1. cor. 10. c* Omnia mihi licent, sed non
 omnia expediunt. Omnia mihi licent,
 sed non omnia ædificant. Omne quod in
 macello uenit manducate : nihil inter-
 rogan

rogantes, propter conscientiam. Domini enim est terra, & plenitudo eius. Si quis uocat uos infidelium ad cœnam, & uultis ire, omne quod uobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatũ est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor, pro eo quod gratias ago? Sine offensione estote Iudæis & gentibus. Sicut & ego per omnia omnibus placco, nõ quærens quod mihi utile est: sed quod multis, ut salui fiant. Omnia ad ædificationem fiunt. Ideo abdicamus occulta decoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes uerbum Dei: sed in manifestatione ueritatis, commédantes nosmet ipsos ad omnem conscientiam hominis coram Deo. Nemini dantes ullam offensionem, ut non uituperetur ministeriũ nostrum. Capite nos, neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Deuitantes hoc, ne quis nos uituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis. Prouidemus enim bona non solum

1. cor. 14. c

1. cor. 4. a

2. cor. 6. a

2. cor. 7. a

2. cor. 8. d

e s lum

lum coram Deo; sed etiam coram homi-
2. cor. 12. f nibus. Omnia autem charissimi propter ^M
Gala. 5. c uestram ædificationem. Quòd si inui- ^N
 cem mordetis, & comeditis, uidete ne ab-
Eph. 4. g inuicē consumamini. Omnis sermo ma- ^O
 lus ab ore uestro non procedat: sed qui
 bonus est ad ædificationem fidei, ut det
1. thes. 4. c gratiam audientibus. Et honeste ambu- ^P
1. thes. 3. c letis ad eos, qui foris sunt. Propter quod ^Q
2. thes. 3. b ædificate alterutrum, sicut & facitis. De- ^R
 nuntiamus uobis fratres, in nomine do-
 mini nostri **I E S U** Christi, ut subtrahatis
 uos ab omni fratre ambulante inordina-
 tè, & non secundum traditionem, quam
 acceperūt à nobis. Ipsi enim scitis, quem
 admodum oporteat imitari nos, quoniam
 non inquieti fuimus inter uos, neque gra-
 tis manducauimus panem ab aliquo: Sed
 in labore, & fatigatione, nocte & die ope-
 rantes, ne quem uestrum grauaremus.
 Non quasi non habuerimus potestatem,
 sed ut nosmetipsos daremus formam uo-
1. tim. 4. d bis, ad imitandum nos. Exemplum esto ^S
 fidelium, in uerbo, in conuersatione, in
 charitate, in fide, in castitate: hæc medi-
 tare, in his esto, ut profectus tuus mani-
Tit. 1. b festus sit omnibus. In omnibus teipsum ^T
 præbe exemplum bonorū operum, in do-
 ctрина, in integritate, in grauitate. Com-
 munic

y communicatio fidei tuæ evidens fiat in agni- *Ad Phi*
 tione omnis operis boni in Christo I E- *lemone b*
 s v. Nam omnia sustinemus, ne quod *1. Cor. 9. b*
 offendiculum demus Euangelio Christi.
 y Modestia autem uestra nota sit omnibus *Phil. 4. a*
 hominibus.

Exhortatio ad pacem, atque
 concordiam: & contra dis-
 sensionem, & contentios-
 nem.

CAP. XXI.

A Q Væ pacis sunt, sectemur. Deus autē *rom. 14. d*
 patientiæ det uobis id ipsum sape- *rom. 15. a*
 re in alterutrum secundum I E S V M Chri-
 stum, ut unanimes uno ore honorificetis
 Deum & patrem domini nostri I E S V
 Christi. Obsecro autē uos fratres per no-
 men domini nostri I E S V Christi, ut id-
 ipsum dicatis omnes, & non sint in uobis
 schismata. Sitis autem perfecti in eodem
 sensu, & in eadem scientia. Significatum
 est enim mihi de uobis, fratres mei, ab his
 qui sunt Chloēs, quia contentiones sunt
 inter uos. Hoc autem dico, quod unus- *1. Cor. 1. b*
 quisque uestrum dicit: Ego quidem sum
 Pauli, ego autē Apollo, ego uerò Cephæ,
 ego autem Christi. Diuisus est Christus?
 Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis,
 aut in nomine Pauli baptizati estis? Gra-
 tias

tias ago Deo meo, quòd neminem ue-
 strum baptizavi, nisi Crispum, & Caium:
 ne quis dicat, quòd in nomine meo bap-
 tizati estis. Et ego, fratres, non potui uobis
 loqui quasi spiritualibus, sed quasi carna-
 libus. Quasi paruulis in Christo, lac po-
 tum dedi uobis, nō escam. Nondum enim
 poteratis, sed nec nunc quidem potestis.
 Adhuc enim estis carnales. Cū enim sit
 inter uos zelus & contentio, nonne car-
 nales estis, & secundum hominem ambu-
 latis? Cū enim quis dicat: Ego quidem
 sum Pauli. Alius autē, ego Apollo: Nō-
 ne homines estis? Quid igitur est Apol-
 lo? quid uerò Paulus? Ministri eius cui cre-
 didistis. Et unicuique sicut Dominus de-
 dit. Ego plātaui: Apollo rigauit: sed Deus
 incrementum dedit. Itaque neque qui
 plantat est aliquid, neque qui rigat: sed
 qui incrementum dat Deus. Qui plantat
 autem, & qui rigat, unum sunt. Itaque ne-
 mo gloriatur in hominib⁹. Omnia enim
 uestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue
 Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors;
 siue præsētia, siue futura. Omnia enim
 uestra sunt, uos autem Christi, Christus
 autem Dei. Sic nos existimet homo, ut
 ministros Christi, & dispensatores myste-
 riorum Dei. Hīc iam quæritur inter dis-
 pensat

pensatores, ut fidelis quis inueniatur. Hęc
 autē fratres transfiguraui in me, & Apol-
 lo, propter uos: ut in uobis discatis, ne su-
 pra quàm scriptum est, unus aduersus alte-
 rū inflitur pro alio. Quis enim te discer-
 nit? Iam saturati estis, iam diuites facti
 estis. Sine nobis regnatis: Et utinam re-
 gnetis, ut & nos uobiscum regnemus. In *1. Cor. 7. c*
 pace enim uocauit nos Deus. Si quis au- *1. cor. 11. d*
 tem uidetur contentiosus esse, nos talem
 consuetudinem non habemus, neque ec-
 clesia Dei. Hoc autem præcipio, non lau-
 dans, quòd non in melius, sed in deterius
 conuenitis. Primùm quidem conuenien-
 tibus uobis in ecclesiam, audio scissuras
 esse: & ex parte credo. Nam oportet hæ-
 reses esse, ut & qui probati sunt, manifesti
 fiant in uobis. Cōuenientibus ergo uobis
 in unum, iam non est dominicā cœnam
 manducare. Vnusquisque enim suam cœ-
 nam præsumit ad manducādum. Et alijs
 quidē esurit, alijs autē ebrius est. Nun-
 quid domos non habetis ad manducan-
 dum, & bibendū? Aut ecclesiam Dei con-
 temnitis? Et confunditis eos qui non ha-
 bent. Quid dicam uobis? Laudo uos? In
 hoc non laudo. Non est enim dissen- *1. cor. 14. f*
 sionis Deus, sed pacis: sicut in omnibus *Gal. 6. d*
 ecclesijs sanctorum doceo. Et quicumque
 hanc

hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israël Dei.

Phil. 1. d Tantum dignè Euangelio Christi conuersamini, ut siue cùm uenero & uidero uos, siue absens audiã de uobis, quia statis in uno spiritu unanimis, collaborãtes

Phil. 2. a fidei Euangelii. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua uiscera miserationis: implete gaudiũ meum, ut idem sapiatis, eandem charitatẽ habentes una-

Phil. 3. c nimes id ipsum sentientes. Veruntamen ad quod peruenimus, ut idem sapiamus,

Phil. 4. a & in eadem permaneamus regula. Euidiam rogo, & Syntichen deprecor,

Col. 3. c id ipsum sapere in Domino. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua &

1. Ti. 2. b uocati estis in uno corpore. Noli uerbis contendere: ad nihil enim utile est, nisi

ad subuersionem audientium. Stultas autem & sine disciplina quæstiones, deu-

ta: sciens quoniam generant lites: seruum autem Dei non oportet litigare, sed man-

Ad Ti. 3. c suctum esse ad omnes. Stultas autẽ quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuota, sunt enim inutiles & uanæ.

Contra temeraria, & inordinata iudicia.

CAP. XXII.
Inexc

INexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas, in quo enim iudicas alterum, te ipsum condénas. Eadem agis quę iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundũ ueritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc ô homo, omnis qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii Dei. Rom. 2. a

Alius credit se manducare omnia: Ro. 14. a
 is qui manducat, non manducantem non spernat. Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Suo domino stat, aut cadit. Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est

- est enim : Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu. Et omnis lingua confitebitur Domino. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, aut scandalum. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Mihi autem pro minimo est, ut à uobis iudicer, aut ab humano die: sed neque meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque ueniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo. Quid enim mihi de his, qui foris sunt iudicare? Nonne de his qui intus sunt uos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit.
- Audet aliquis uestrum habens iudicium iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis, quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in uobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis, quoniam angelos iudicabimus: quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia (si quæ habetis)

betis) contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad uerecundiam uestram dico: Sic non est inter uos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum: sed frater cum fratre in iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in uobis, quòd iudicia habetis inter uos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed uos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quoniam impii regnum Dei non possidebunt? Quòd si nosmetipsos diiudicemus, non utique iudicemur. Dum autem iudicamur à Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Ab his autem qui uidebantur aliquid esse, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit. Nemo ergo uos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.

1. cor. 11. g
Gal. 2. b
Col. 2. c

De Spirituali profectu, & Perfectione.

CAP. XXII.

Nescitis, quòd hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus

1. Cor. 9. c
f unus

unus accipit brauium. Sic currite, ut comprehendatis. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et illi quidem; ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum. Sic pugno, non quasi aërem uerberans.

1. Co. 12. d. Aemulamini autem charismata melio-^r

1. Cor. 13. c. ra. Cum essem paruulus, loquebar ut c

paruulus, sapiebam ut paruulus, cogita-

1. Co. 14. c. bam ut paruulus: quando autem factus

sum uir, euacuavi quæ erant paruuli. Sic p

2. Cor. 6. d. & uos quoniam æmulatores estis spiri-

tuum, ad ædificationem ecclesiæ querite,

2. Cor. 6. d. ut abundetis. Adiuuantes autem exhor-

tamur, ne in uacuum gratiâ Dei recipia-

tis. Ait enim: Tempore accepto exaudi-

2. Cor. 9. c. ui te, & in die salutis adiuui te. Ecce

nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies

salutis. Potens est enim Deus omnem

gratiam abundare facere in uobis, ut in

omnibus semper sufficientiam habentes,

abundetis in omne opus bonum, sicut

scriptum est: Dispersit dedit pauperibus,

iustitia eius manet in seculum seculi. Qui

autem administrat semen seminanti, &

panem ad manducandum præstabit, &

multiplicabit semen uestrum, & augebit

incrementa frugum iustitiæ uestre: ut in

omnib

omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per uos. gratiarum actionem Deo. Bonum *Gal. 4. c*
autem æmulamini in bono semper, & non tantum cum præsens sum apud uos.
^H Veritatem autem facientes in charitate *Eph. 4. c*
crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & ueritate: probantes quid sit beneplacitum Deo. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex. De *1. the. 4. a*
cætero ergo fratres, rogamus uos & obsecramus in Domino *1. s. v.*, ut quemadmodum accepistis à nobis quomodo uos oporteat ambulare, & placere Deo, sic & ambuletis, ut abundetis magis. *Qua- Hebr. 6. a*
propter intermittētes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur: non rursus iacentes fundamentum pœnitentiæ: ab operibus mortuis & fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc
f 2 ergo

ergo faciemus, si quidē permiserit Deus. Confidimus autem de uobis dilectissimi meliora, & uiciniora saluti, tametsi ita loquamur. Cupimus autem, ut non segnes efficiamini: uerum imitatores eorum, qui fide & patientia hæreditabunt promissiones. Non quòd iam acceperim, aut perfectus sim, sequor autem si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo I E S V. Fratres, ego arbitror me non comprehendisse. Vnum autem, quæ quidem retrò sunt obliuiscens, ad ea uerò quæ sunt priora extēdens me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ uocationis Dei in Christo I E S V. Quicūq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et si quid aliter sapitis, & hoc uobis Deus reuelabit. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. Perficientes sanctificationem, in timorem Dei. Ideo fratres, nolite pueri effici sensibus, sed matritia paruuli estote: sensibus autē perfecti sitis. Nunc ergo liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum uestri in sanctificationem, finem uerò uitam æternam. Gratia eutem Dei, uita æterna in Christo I E S V. An nescitis, quoniam s

Phi. 3. e
Heb. 5. d
2. cor. 7. a
1. co. 14. d
Rom. 6. d
1. Cor. 6. c

memb

membra uestra templum est Spiritus sancti qui in uobis est : quem habetis à Deo, & non estis uestri? Empti enim estis pretio magno, glorificate ergo & portate Deum in corpore uestro. Primus homo de terra, terrenus; secundus de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni : & qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Hoc autem dico fratres, quòd caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit. Christo confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, uiuit uerò in me Christus : qui dilexit me, & tradidit semetipsum propter me. Nō abiicio gratiam Dei. De cætero, nemo mihi molestus sit. Ego stigmata Domini I E S V in corpore meo porto. Salutat uos Epaphras, qui est ex uobis, seruus Christi I E S V, semper sollicitus pro uobis in orationibus, ut stetis perfecti, & pleni in omni uoluntate Dei. Nostra enim conuersatio in cælis est. Itaq; fratres mei charissimi, & desideratissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in Domino. Vos enim testes estis & Deo, quàm sanctè, & iustè, & sine querela, uobis qui credidistis fuimus, sicut scitis;

1. cor. 15. f

Gala. 2. d

Gal. 6. d

Colos. 4. c

Phil. 3. d

Phil. 4. a

1. the. 2. b.

qualiter unumquenque uestrum, tan-
quàm pater filios suos, deprecantes uos,
& consolantes, testificati sumus, ut am-
buletis dignè Deo, qui uos uocauit in
suum regnum, & gloriam. Omnes enim
a. tim. 1. b uos filii lucis estis, & filii Dei. Propter
quam causam admoneo te, ut resuscites
in te gratiam Dei, quæ est in te per im-
positionem manuum mearum. Non enim
dedit nobis spiritum timoris, sed uirtu-
tis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli
itaque crubescere testimonium domini
nostri IESU Christi, neque me uinctum
eius: sed collabora euangelio secundum
uirtutem Dei.

De Correptione charitativa, & iusta.

CAP. XXIII.

Ephe. 5. c **N**olite communicare operibus in-
fructuosis tenebrarum, magis au-
tem redarguite. Quæ enim in occulto
fiunt ab eis, turpe est dicere. Omnia au-
tem quæ arguuntur à lumine, manifestan-
tur. Omne enim quod manifestatur, lu-
men est. Propter quod dicit: Surge qui
dormis, & exurge à mortuis, & illu-
minabit te Christus. Rogamus autem
a. the. 3. d uos fratres, corripite inquietos. Quòd
si quis non obedierit, nolite illum quasi
inimic

inimicum existimare , sed corripite ut
 d fratrem. Seniore[m] ne increpaueris, sed *1. Ti. 5. 4*
 obsecra, ut patrem. Peccantes autem co-
 ram omnibus argue, ut cæteri timorem
 e habeant. Testificor coram Deo & Chri- *2. Ti. 4. 4*
 sto *1 Es v*, qui iudicaturus est uiuos ac
 mortuos, & per aduentum ipsius & re-
 gnum eius : prædica uerbum, insta, op-
 portunè, importunè : argue, obsecra, in-
 crepa in omni patientia & doctrina. Erit
 enim tempus, cum sanam doctrinam non
 sustinebunt, sed ad sua desideria, coacer-
 uabunt sibi magistros prurientes auri-
 bus. Et à ueritate quidem auditum auer-
 tent, ad fabulas autem conuertentur.
 f Scriptura utilis est ad arguendum, ad *2. Ti. 3. d*
 g corripendum. Hæc loquere, & exhor- *ad. 11. 2. d*
 h tare, & argue cum omni imperio. Ser- *2. Ti. 3. d*
 uum autem domini oportet cum mo-
 destia esse corripientem eos qui resistunt
 ueritati, ne quando det illis deus pœ-
 nitentiam ad cognoscendam ueritatem,
 & resipiscant à laqueis diaboli, à quo
 captiui tenentur ad ipsius uoluntatem. *Heb. 5. e*
 i Etenim cū deberetis magistri esse pro-
 pter tempus, rursus indigetis ut uos
 doceamini, quæ sunt elementa exordii
 sermonum Dei, & facti estis quibus la-
 de opus est, non solido cibo. Omnis

Heb. 12. b enim qui lactis est particeps, expers est ser-
monis iustitiæ, paruulus enim est. Quis ^K
filius, quem nō corripit pater? Omnis au-
tem disciplina in præsentī quidē uide-
tur non esse gaudii, sed mœroris: postea
autem fructum pacatissimum exercitatis
per eam reddet iustitiæ.

De Tentatione. CAP. XXV.

1. Co. 10. c **N**on tentemus Christum, sicut qui-
dam tentauerunt, & à serpentibus
perierunt. Tentatio uos non apprehēdat,
nisi humana. Fidelis autem dominus est,
qui nō patietur uos tentari supra id quod
potestis, sed faciet etiam cum tentatione
Ro. 16. c prouentum, ut possitis sustinere. Deus ^B
autem pacis cōteret saranam sub pedibus
2. Co. 12. d uestris uelociter. Nam pseudapostoli o-
perarii subdoli trāsfigurāt se in apostolos
Christi. Et non mirum, ipse enim Satanas
transfigurat se in angelum lucis. Non est
ergo magnum, si ministri eius transfigu-
rentur, uelut ministri iustitiæ: quorum
2. cor. 12. d finis erit secundum opera eorum. Et ne ^D
magnitudo reuelationum extollat me,
datus est mihi stimulus carnis meę ange-
lus Satanae, qui me colaphizet. Propter
quod ter dominū rogauī, ut discederet à
me. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia
mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur.
Caro

E Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. *Gal. 5. c*
Fut suprâ. Nolite locum dare diabolo. *Eph. 4. e*
G Quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus *Eph. 6. b*
H principes & potestates &c. ut suprâ. Nos *1. the. 2. d*
autem fratres desolati à uobis ad tēpus,
ore, aspectu, non corde, abundantius festinauimus faciem uestram uidere cum
multo desiderio, quoniam uoluimus uenire ad uos. Ego quidem Paulus, sed impediuit me Satanas. Propterea & ego *1. thes. 3. b*
amplius nō sustinens, nisi ad cognoscendam fidem uestram: ne forte tentauerit
nos is, qui tentat, & inanis fiat labor noster. *Hebr. 2. d*
Iu eo autem, in quo passus est Christus, & tentatus, potens est & eis, qui tentantur auxiliari. Nō enim habemus pontificem, qui nō potest compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia
Mpro similitudine absq; peccato. Vt non circumueniamur à Satana: nō enim ignoramus cogitationes eius. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. *2. Cor. 2. c*
2. tim. 2. d

De Oratione. CAP. XXVI.

A Similiter autem spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus *Rom. 8. c*
f s sicut

sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis. Etiam Christus interpellat pro nobis. Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente. Psalmam spiritu, psallam & mente. Orationi sitis instantes. Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso uigilantes, in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis. In omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones uestre innotescant apud Deum. Orationi instate uigilantes in ea in gratiarum actione. Et sine intermissione orate. Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam uitam agamus in omni pietate & castitate: hoc enim bonum est coram saluatore nostro Deo. Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu

habitu ornato esse cum uerecundia & sobrietate. Christus in diebus carnis suæ *Hebr. 5. b*
 preces, supplicatiõesq; ad eum qui possit saluum illum à morte facere, cum clamore ualido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper uiuens ad interpellandum pro nobis. Introiit in ipsum *Hebr. 7. d*
Heb. 9. g
 cælum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis.

De Spiritualí gloriatione, seu gaudio, & consolatione interna, & contra inanem gloriam.

C A P V T

X X V I I .

Gloria autem & pax & honor omni *Rom. 2. b*
 operanti bonum, Iudæo primum & *Rom. 5. a*
Græco. Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, nō solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Sed & gloriamur in Deum per I E S U M Christū dominum nostrum, per quē nunc reconciliationem accepimus. Deus autē repleat uos omni *Rom. 15. c*
1. Cor. 3. d
 gaudio in credendo. Itaque nemo gloriatur in hominibus. Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia uestra sunt, uos autem Christi, Christus autem

1. Cor. 5. b autem Dei. Non est bona gloriatio ue-
stra. Nescitis, quoniam unum modicum fermenti

2. Cor. 1. a totam massam corrumpit? Deus con-

solatur nos in omni tribulatione nostra,
ut possimus & ipsi cōsolari eos, qui in o-

mnī pressura sunt, per exhortationem,
qua exhortamur & ipsi à Deo. Quoniam

sicut abundant passionēs Christi in no-
bis: ita per Christum abundat consolatio

nostra. Siue autem tribulamur pro uestra
exhortatione & salute, siue consolamur

pro uestra consolatione, siue exhortamur
pro uestra exhortatione & salute, quæ o-

peratur tolerantiam earundem passionū,
quas & nos patimur, ut spes nostra firma

fit pro nobis. Scientes, quoniam sicut for-

cii passionum estis, sic eritis & consola-

tionis. Nam gloria nostra hæc est, testi-

monium conscientiæ nostræ, quod in
simplicitate & sinceritate Dei, & non in

sapientia carnali, sed in gratia Dei con-

uersati sumus in hoc mundo, abundan-

tius autem ad uos. Non enim alia scribi-

mus uobis, quàm quæ legistis, & cognos-

ceitis. Spero autem quod usque in finem

cognoscetis, sicut cognoscitis nos ex par-

te: quia gloria uestra nos sumus, sicut &

Rom. 16. c s v Christi. Gaudeo igitur in uobis.

Scient

^H Sciētes ergo timorem domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem & in cōscientiis uestris manifestos nos esse. Non iterū commendamus nos uobis, sed occasione damus uobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. ^{2. Cor. 5. b} Prædiximus enim, quod in ^{2. Cor. 7. a} cordibus nostris estis ad cōmoriendum, & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia est apud uos, multa mihi gloriatio pro uobis, repletus sum gaudio. Superabundo consolatione in omni tribulatiōe nostra. Nam qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Non solum in aduentu eius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est nos in uobis, referens nobis desiderium uestrum, fletum uestrum, æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. Ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra abundantius magis consolati sumus super gaudio Titi, quia reffectus est spiritus eius ab omnibus uobis. Et si quid apud illum gloriatus sum de uobis, non sum confusus: sed sicut omnia uobis in ueritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, ueritas facta est. Gaudeo quod ^{2. Cor. 8. a} in omnibus confido in uobis. Notam autem

autem facimus uobis fratres gratiam, quæ
 data est mihi in ecclesiis Macedoniæ,
 quod in multo experimento tribulatio-
 nis abundantia gaudii ipsorum fuit, &
 altissima paupertas eorum abundauit in
 diuitias simplicitatis eorum. Nos autem
 non in immensum gloriamur, sed secun-
 dum mensuram regulæ qua mensus est
 nobis Deus, mensuram pertingendi usque
 ad uos. Non enim quasi non pertingen-
 tes ad uos, superextendimus uos. Usque ad
 uos enim peruenimus in euangelio Chri-
 sti, non in immensum gloriantes in alie-
 nis laboribus, spem autem habentes cre-
 scientis fidei uestræ. in uobis magnificari
 secundum regulam nostram in abundan-
 tia, etiam in illa quæ ultra uos sunt euan-
 gelizare: non in aliena regula, in his quæ
 præparata sunt, gloriari. Qui autem glo-
 riatur, in domino gloriatur. Non enim
 qui seipsum commendat, ille probatus est:
 sed quem deus commendat. Iterum di-
 co, ne quis me putet insipientem. Alio-
 quin uelut insipientem accipite me, ut &
 ego modicum quid glorier. Quod lo-
 quor, non loquor secundum Deum, sed
 quasi in insipientia in hac substantia
 gloriæ: quoniam multi gloriantur se-
 cundum carnem, & ego gloriabor. In
 quo

quo quis audet, (in insipientia dico) audio & ego. Hebræi sunt, & ego: Semen Abraham sunt, & ego: Israëlitarum sunt, & ego: ministri Christi sunt, & ego, (ut minus sapiens dico) plus ego. Si gloriari oportet, quæ infirmitatis, meæ sunt, gloriabor. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus Christi. Gaudemus enim quando nos infirmi sumus, uos autem potentes estis. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri IESU Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Quid enim dum omni modo, siue per occasionem, siue per ueritatem Christus annuntiatur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Scio enim, quia hoc prouenit mihi in salutem per uestram orationem & subministrationem spiritus IESU Christi, secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundor. Sed & si immoler supra sacrificium & obsequium fidei uestræ, gaudeo, & congratulor omnibus uobis. Id ipsum autem & uos congratulamini mihi. De cætero fratres gaudete in domino. Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete, dominus prope est. Nihil solliciti sitis. Gaudisus sum autem in domino

1. cor. 11. e

1. cor. 13. e

Gal. 6. d

Phil. 1. c

Phil. 1. g

Phil. 3. d

Phil. 4. d

mino uehementer, quoniam tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire, ſicut
1. theſ. 3. c & ſentiebatis, &c. Quam enim gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro uobis in omni gaudio, quo gaudeamus propter uos ante Deum noſtrum, noſte & dic abundantius orantes, ut uideamus faciem ueſtram, & compleamus ea
1. theſ. 5. b quæ deſunt fidei ueſtræ? Propter quod & conſolamini inuicem. Et conſolamini
1. theſ. 4. d puſillanimes. Quæ eſt enim ſpes noſtra, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne uos ante dominum I E S U M eſtis in aduentu eius? Vos enim eſtis gloria noſtra
ad Phile. 2. b & gaudium. Gaudium enim magnum habui, & conſolationem in charitate tua, quia uiſcera ſanctorum requieuerunt per te frater. Ita frater ego te fruor in domino, refice uiſcera mea in Chriſto.

Contra Loquacitatē, & Otium.

C A P V T

XXVIII.

1. Cor. 5. d **N**on in ſermone eſt regnum Dei, ſed
1. Cor. 15. c in uirtute. Corrumpūt mores bonos
1. Cor. 1. c nos colloquia praua. Nunquid leuitate uſus ſum? Aut quæ cogito, ſecundum carnem cogito, ut ſit apud me Eſt, & Non? Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud uos, non eſt in illo Eſt, & Non:

& Non: sed est in illo Est. Propter quod *Ephē.4.f*
 deponentes mendacium, loquimini ueri-
 tatem unusquisq; cum proximo suo: quo-
 niam sumus inuicē membra. Sed imple- *Ephē.5.d*
 mini Spiritu sancto, loquentes uobismet-
 ipsis in hymnis & psalmis & canticis spiri-
 tualibus. Rogavi te ut remaneres *1.Tim.1.a*
 Ephēsi, cum irem in Macedoniam, ut denuncia-
 res quibūsdam ne aliter docerent, neq; in-
 tenderent fabulis, & genealogiis intermi-
 natis, quæ quæstionem præstant magis
 quàm ædificationē, quæ est in fide. Nam
 quidam aberrantes conuersi sunt in uani-
 loquiū, uolentes esse legis doctores: non
 intelligentes neque quæ loquuntur, neq;
 de quibus affirmant. Simul autē & ocio- *1.tim.5.b*
 sæ discunt circuire domos. Non solum
 ocio sæ, sed & uerbosæ, & curiosæ, lo-
 quentes quæ non oportet. Nam & cū *2.thes.3.c*
 essemus apud uos, hæc denūtiabamus uo-
 bis: quoniam si quis non uult operari,
 nec manducet. Audiuius enim inter uos
 quosdā ambulare inquiete, nihil operan-
 tes, sed curiose agentes: his autē qui eiuf-
 modi sunt, denuntiamus & obsecramus in
 domino *1.Es.v*, ut cum silentio operantes
 panem suum manducent. Ineptas autem *1.tim.4.b*
 & aniles fabulas deuota. Verbum sanum *ad Ti.2.b*
 irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est ue-
 g reatur,

mino uehementer, quoniam tandem aliquando refluuistis pro me sentire, sicut
1. thes. 3. c & sentiebatis, &c. Quam enim gratia-
 rum actionem possumus Deo retribuere
 pro uobis in omni gaudio, quo gaude-
 mus propter uos ante Deum nostrum, no-
 cte & die abundantius orantes, ut uidea-
 mus faciem uestram, & compleamus ea
1. thes. 5. b quæ desunt fidei uestræ. Propter quod
 consolamini inuicem. Et consolamini
1. thes. 2. d pusillanimes. Quæ est enim spes nostra,
 aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne
 uos ante dominum I E S V M estis in ad-
 uentu eius? Vos enim estis gloria nostra
ad Phile. 2. b & gaudium. Gaudium enim magnum
 habui, & consolationem in charitate tua,
 quia uiscera sanctorum requieuerunt per
 te frater. Ita frater ego te fruar in domi-
 no, refice uiscera mea in Christo.

Contra Loquacitatē, & Otium.

C A P V T

XXVIII.

1. Cor. 5. d **N**on in sermone est regnum Dei, sed
1. Cor. 15. c in uirtute. Corrumpūt mores bo-
2. Cor. 1. c nos colloquia praua. Nunquid leuitate
 uisus sum? Aut quæ cogito, secundum
 carnem cogito, ut sit apud me Est, &
 Non? Fidelis autem Deus, quia sermo no-
 ster qui fuit apud uos, non est in illo Est,
 & Non:

D & Non: sed est in illo Est. Propter quod *Ephc.4.f*
 deponentes mendacium, loquimini ueritatem unusquisq; cum proximo suo: quoniam *Ephc.5.d*
 sumus inuicē membra. Sed implemini Spiritu sancto, loquentes uobismet-
 ipsis in hymnis & psalmis & canticis spiri-
 tualibus. Rogavi te ut remaneres *1.Tim.1.a*
 Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntia-
 res quibusdam ne aliter docerent, neq; in-
 tenderent fabulis, & genealogiis intermi-
 natis, quæ quæstionem præstant magis
 quàm ædificationē, quæ est in fide. Nam
 quidam aberrantes conuersi sunt in uani-
 loquiū, uolentes esse legis doctores: non
 intelligentes neque quæ loquuntur, neq;
 intelligentes neque quæ loquuntur, neq;
 de quibus affirmant. Simul autē & ocio-
 sæ discunt circuire domos. Non solum
 ociosæ, sed & uerbosæ, & curiosæ, lo-
 quentes quæ non oportet. Nam & cūm
 essemus apud uos, hæc denūtiabamus uo-
 bis: quoniam si quis non uult operari,
 nec manducet. Audiuius enim inter uos
 quosdā ambulare inquiete, nihil operan-
 tes, sed curiose agentes: his autē qui eius-
 modi sunt, denuntiamus & obsecramus in
 domino *1.Tim.4.b* *ad Ti.3.b*
 IESU, ut cum silentio operantes
 panem suum manducent. Ineptas autem
 & aniles fabulas deuita. Verbum sanum
 irreprehensibile, ut is qui exaduerso est ue-
 reatur,

mino uehementer, quoniam tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire, ſicut
1. theſ. 3. c & ſentiebatis, &c. Quam enim gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro uobis in omni gaudio, quo gaude-
 mus propter uos ante Deum noſtrum, no-
 cte & die abundantius orantes, ut uideamus faciem ueſtram, & compleamus ea
1. theſ. 5. b quæ deſunt fidei ueſtræ. Propter quod & conſolamini inuicem. Et conſolamini
1. theſ. 2. d puſillanimes. Quæ eſt enim ſpes noſtra, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne uos ante dominum *I E S V M* eſtis in aduentu eius? Vos enim eſtis gloria noſtra
ad Phile. 2. b & gaudium. Gaudium enim magnum habui, & conſolationem in charitate tua, quia uiſcera ſanctorum requieuerunt per te frater. Ita frater ego te fruor in domino, reſice uiſcera mea in Chriſto.

Contra Loquacitatē, & Otium.

CAP V T

XXVIII.

1. Cor. 5. d **N**on in ſermonē eſt regnum Dei, ſed
1. Cor. 15. c in uirtute. Corrumpūt mores bonos
2. Cor. 1. c nos colloquia praua. Nunquid leuitate uſus ſum? Aut quæ cogito, ſecundum carnem cogito, ut ſit apud me Eſt, & Non? Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud uos, non eſt in illo Eſt, & Non:

& Non: sed est in illo Est. Propter quod *Ephc. 4. f*
 deponentes mendacium, loquimini ueritatem unusquisq; cum proximo suo: quoniam
 etiam sumus inuicē membra. Sed implemini Spiritu sancto, loquentes uobismet- *Ephc. 5. d*
 ipsis in hymnis & psalmis & canticis spiritualibus. Rogavi te ut remaneres *1. Tim. 1. a*
 Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiaret quibusdam ne aliter docerent, neq; intenderent
 fabulis, & genealogiis interminatis, quæ quæstionem præstant magis
 quàm ædificationē, quæ est in fide. Nam quidam aberrantes conuersi sunt in uani-
 loquiū, uolentes esse legis doctores: non intelligentes neque quæ loquuntur, neq;
 de quibus affirmant. Simul autē & ociosæ discunt circuire domos. Non solum
 ociosæ, sed & uerbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Nam & cum *1. tim. 5. b*
 essemus apud uos, hæc denūtiabamus uobis: quoniam si quis non uult operari,
 nec manducet. Audiuius enim inter uos quosdā ambulare inquiete, nihil operantes,
 sed curiose agentes: his autē qui eiusmodi sunt, denuntiamus & obsecramus in
 domino *1. B S V*, ut cum silentio operantes *2. thes. 3. c*
 panem suum manducent. Ineptas autem *1. tim. 4. b*
 & aniles fabulas deuota. Verbum sanum *ad Ti. 2. b*
 irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est ue-
 reatur,

g

reatur, nihil habens mali dicere de uobis.

De Reformatione interna, & gratiarū actione, & quibusdam spiritualibus exercitiis, atq; de ordinatione omnium ad ultimum finem ac curiositatem.

C A P. XXI.

- rom. 12. a* **N**olite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate spiritus uestri: ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Expurgate ergo uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrū immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento ueteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiae: sed in azymis synceritatis & ueritatis. Siue ergo manducatis, siue bibitis, uel aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Siue mente excedimus, Deo: siue sobrii sumus, uobis. Charitas enim Christi urget nos.
- Ephe. 4. e* Renouamini autem spiritu mētis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Cantantes & psallentes in cordibus uestris domino, gratias agētes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi, Deo & patri.
- Phil. 4. b* *De cæ-
taro*

tero fratres, quæcunq; sunt uera, quæcun-
 que pudica, quæcunque iusta, quæcunque
 sancta, quæcunq; amabilia, quæcunq; bo-
 næ famæ: si qua uirtus, si qua laus disci-
 plinæ: hæc cogitate, quæ & didicistis, &
 accepistis, & audistis in me, & uidistis:
 hæc agite, & Deus pacis erit uobiscum. *Colof. 3. b*
 Expoliate uos ueterem hominē cum acti-
 bus suis, induentes nouum, cum qui reno-
 uatur in agnitionem Dei secundum ima-
 ginem eius, qui creauit eum: ubi non est
 masculus, neque foemina, Gentilis & Iu-
 dæus, circumcisio & præputium, barbarus
 & Scytha, seruus & liber: sed omnia & in
 omnibus Christus. Et grati estote, docen-
 tes & commonentes uosmetipsos in psal-
 mis, & hymnis, & canticis spiritualibus, in
 gratia cantantes in cordibus uestris Deo.
 Omne quodcunque facitis in uerbo aut
 opere, omnia in nomine domini nostri
 IESU Christi gratias agentes Deo & pa-
 tri per ipsum. In omnibus gratias agite, *1. thes. 5. e*
 hæc est enim uoluntas Dei in Christo IESU
 in omnibus uobis. Per IESUM CRISTO
 offeramus hostiam laudis Deo sem-
 per, id est fructum labiorum nostrorum
 confitentium nomini eius. Qui de tan-
 tis periculis eripuit nos. In quē speramus,
 quoniam & adhuc eripiet, adiuuātib; &
 uobis

uobis in orationibus pro nobis : ut ex
 multarum personis facierum, eius quæ in
 nobis est donationis, per multos gratiæ
 s. cor. 4. d agantur pro nobis. Omnia enim propter M
 uos, ut gratia abūdans per multos in gra-
 tiarum aēione abundet in gloriam Dei.

De originali peccato, & eius
 transfusione. Et de compara-
 tione gratiæ Christi, ad cul-
 pam Adæ. CAP. XXX.

Rom. 5. c **P**ER IESVM Christum nunc recon-^A
 ciliationem accepimus. Propterea
 sicut per unum hominē peccatum in hunc
 mundum intrauit, & per peccatum mors:
 & ita in omnes homines mors pertrāsīt,
 in quo omnes peccauerunt. Nam regna-
 uit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam
 in eos qui non peccauerunt in similitudi-
 nem præuaricationis Adæ, qui est in for-
 ma futuri. Sed non sicut delictum, ita &
 donum. Si enim unius delicto multi mor-
 tui sunt, multo magis gratia Dei & donū
 in gratia unius hominis IESV Christi in
 multis abundabit. Et non sicut per unum
 peccatū, ita & donum. Nam iudicium ex
 uno in condemnationem: gratia autem ex
 multis delictis in iustificationem. Si enim
 in unius delicto mors regnavit per unū,
 mult

multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes, in uita regnabunt per unum I E S U M Christū. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationē: sic & per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem uitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obedientiam iusti constituētur multi. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in uitam æternam per I E S U M Christum dominū nostrum. Scimus autem, quod lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod uolo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, hoc facio. Si autē quod nolo illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quoniam non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam uelle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo bonum hoc facio: sed quod odi malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud,

Rom. 17. c

g 3 sed

sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem, uolenti mihi facere bonum: quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorum hominem: uideo autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in legem peccati, quae est in membris meis. Igitur ego ipse mente seruius legi Dei, carne autem legi peccati. *Ephes. 2. d* Eramus enim natura filii irae, *1. cor. 15. c* sicut & ceteri. Quoniam quidem per hominem mors. Et sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo uiuificabuntur. *Rom. 8. d* Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Si autem Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus uero uiuit propter iustificationem.

De triplici Tristitia, laudabili, uituperabili, & indifferenti, CAP. XXXI.

Rom. 9. d **V**eritatem dico in Christo, non mentior, testimonium perhibente mihi *consc*

conscientia mea in Spiritu sancto : quia
tristitia est mihi magna & continuus do-
lor cordi meo, pro fratribus meis qui sunt
8 Israëlitzæ. Statui autem hoc ipse apud me, 2. cor. 2. 4
ne iterū in tristitia ueniam ad uos. Si enim
ego contristo uos, quis est qui me læti-
ficet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc
ipsum scripsi uobis, ut nō cum uenero tri-
stítiam super tristítiam habeamus, de qui-
bus oportuerat me gaudere. Confidens in
omnibus uobis, quia meum gaudium o-
mnium uestrū est. Nam ex multa tribula-
tione & angustia cordis scripsi uobis per
multas lacrymas non ut contristemini, sed
ut sciatis quam charitatem habeam abun-
dantius in uobis. Si quis autē contristauit,
non me contristauit, sed ex parte, ut non
e onerem uos. Quoniam & si contristauit 2. cor. 7. 6
uos in epístola, nō me pœnitet. Et si pœ-
niteret, uidens quòd epístola illa (& si ad
horam) uos contristauit. Nunc gaudeo,
non quia cōtristati estis : sed quia contri-
stati estis ad pœnitentiā. Contristati enim
estis secundum Deum, ut in nullo detri-
mentum patiamini ex nobis. Quæ enim
secundum Deum est tristitia, pœnitentiā in
salutem stabilem operatur. Seculi autem
tristitia mortē operatur. Ecce hoc ipsum
secundum Deum cōtristari uos, quantam
g 4 in

in uobis operatur sollicitudinē, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed uindictā. In omnibus exhibuistis uos incontaminatos esse negotio. Infirmatus est *Phil. 1. d* autem Epaphraditus usq; ad mortem. Sed Deus misertus est eius, non solum autem eius, uerumetiam & mei, ne tristitiā super *1. thes. 4. c* tristitiam haberem. Nolumus autem uos ignorare de dormiētibus, ut non cōtristementi, sicut & cæteri, qui spem nō habent.

**Exhortatio ad laborem pro
felicitate & beatitudine
ipsa.**

CAP. XXXII.

Rom. 8. d **E**Xistimo, quodd non sunt condignæ *A* passionēs huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non uolens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis *Rom. 13. c* in libertatē gloriæ filiorum Dei. Et hoc, *B* scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quàm cum credidimus. Nox præcessit, dies autē appropinquauit. Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur

mur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. Et induimini dominū I E S V M.

C Quoniam scriptum est, quòd oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quæ præparauit Deus his, qui diligunt illum. Nobis autè reuelauit Deus per spiritū suum. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscā sicut & cognitus sum. Propter quod non deficimus. Id enim quod in præsentī est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Scimus enim, quoniā si terrestris domus nostra habitationis dissoluatur, quòd ædificationē ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis.

G Bonum igitur facientes non deficiamus: tempore enim suo metemur nō deficientes. Ergo dum tēpus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Nam quæ mihi fuerūt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Propter quem omnia detrimentū feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam, & inueniar in illo non habens meam iustitiā, quæ ex lege est: sed illā que est ex fide I E S V Christi, quæ ex Deo

1. Cor. 1. c
1. cor. 13. d
1. cor. 4. d
1. Cor. 5. d
Gala. 6. e
Phil. 3. b

g s

- Deo est iustitia in fide ad cognoscendum illum & uirtutē resurrectionis eius, & societate passionis illius, configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionē quæ est ex mortuis. Quoniā Deus pater dignos nos fecit in sortem sanctorū in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarū, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum. Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terrā. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Cū autem Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum illo in gloria.
- Colof. 1. b* Certa bonū certamē fidei, apprehende uitam aternā, in qua uocatus es, & confessus bonam confessionē corā multis
- 1. tim. 6. c* testibus. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potēs est depositum meum seruare in illum diem. Labora sicut bonus miles Christi I E S V. Laborantē agricolam oportet primū de fructibus percipere. Ego enim iam iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonū certamen certavi, cursum cōsummaui, fidē seruauī. In reliquo reposita est mihi corona iustit

iustitiæ, quā reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solū autem mihi, sed & his qui diligunt nomē eius. Appa- *Tit. 2.6*
ruit enim gratia Dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiēs nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriē & iustē & piē uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduen-

tu gloriæ magni Dei I E S U Christi. In- *Heb. 4.1*
grediemur enim in requiē eius, qui credimus. Quemadmodū dixit: Sicut iuravi in ira mea, si introibunt in requiē meam. Et quidē operibus ab institutione mundi perfectis. Dixit enim quodam loco de die septima sic: & requieuit Deus die septimā ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum: Si introibunt in requiē meam. Quoniam ergo superest quosdam introire in illam, & hi quibus prius annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diem quendam, hodie, in Dauid, dicendo: Post tantum temporis, sicut suprā dictum est: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nam si eis I E S U S requiem præstirisset, nunquam de alio loqueretur posthac die. Itaq; relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam requieuit ab operibus suis: sicut &

& à suis Deus. Festinemus ergo ingredi
 in requiē illam, ut ne in idipsum quis in-
Hebr. 6.c cidat incredulitatis exemplum. Abrahæ
 namq; promittens Deus, quoniam nemi-
 nem habuit, per quem iuraret maiorē, iu-
 ravit per semetipsum, dicens: Nisi benedi-
 cens benedicam te, & multiplicans multi-
 plicabo te. Et sic longanimiter ferēs ade-
 ptus est repromissionem. Homines enim
 per maiorem se iurant, & omnis contro-
 uersæ eorum finis ad confirmationem
 est iuramentum. In quo abundantius uo-
 lens Deus ostendere pollicitationis hēre-
 dibus immobilitatem consilii sui, interpo-
 suit iusiurandum, ut per duas res immobi-
 les (quibus impossibile est mētiri Deum)
 fortissimum solatium habeamus, qui con-
 fugimus ad tenendum propositam spem.
Heb. 13.c Non enim habemus hīc manentem ci-
 uitatem, sed futuram inquirimus.

De desiderio dissolutionis, ut sit
 cum Christo. CAP. XXXIII.

Rom. 8.b **S**ciamus, quod omnis creatura ingemi-
 scit & parturit usque adhuc. Non so-
 lum autem illa, sed & nos ipsi primitias
 spiritus habentes, & ipsi intra nos gemi-
 mus adoptionem filiorum Dei expectan-
Rom. 7.d tes redemptionem corporis nostri. *Infe-
 lix*

lix ego homo, quis me liberabit de corpo-
 re mortis huius? Gratia Dei per I E S U M
 Christum Dominum nostrum. Ex par- *1. cor. 13. c.*
 te enim cognoscimus; & ex parte prophe-
 tamus: cùm uenerit quod perfectum est,
 deuacuabitur quod ex parte est. Nam & *2. cor. 5. c.*
 in hoc ingemiscimus, habitationem no-
 stram quæ de cælo est superindui cupien-
 tes: si tamen uestiti & non nudi inuenia-
 mur. Nam & qui sumus in hoc taberna-
 culo, ingemiscimus grauati, eo quòd no-
 limus expoliari, sed superuestiri, ut absor-
 beat quod mortale est à uita. Qui autē
 efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit
 nobis pignus spiritus. Audientes igitur
 semper, & scientes quoniā dum sumus in
 corpore, peregrinamur à Domino. Per fi-
 dem enim ambulamus, & non per speciē.
 Audemus autem, & bonam uoluntatem
 habemus magis peregrinari à corpore,
 & præsentes esse ad Dominum. Et con-
 tendimus siue absentes, siue præsentes, pla-
 cere illi. *Phil. 1. c.* Mihi enim uiuere Christus est,
 & mori lucrum. Quòd si uiuere in car-
 ne, hîc mihi fructus operis est, & quid eli-
 gam, ignoro. Coartor enim à duobus,
 desiderium habens dissolui, & cum Chri-
 sto esse, multò enim magis melius. Per-
 manere autē in carne necessariū est pro-
 pter

pter uos. Et hoc confidens scio, quia manebo & permanebo omnibus uobis ad profectum uestrum & gaudium fidei, ut gratulatio uestra abundet in Christo. *Heb. 11. c* s v in me, per meum aduentum iterum ad uos. Iuxta fidem autem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent de qua exierant, habebant utique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur Deus, uocari Deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem.

Contra Idololatriam.

CAPVT

XXXIII.

Rom. 1. c **D**icentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium: qui mutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. *1. Cor. 8. a* De his quæ idolis immolantur sciimus, quoniam omnes scientiam habemus. De

De cœcis quæ idôlis immolantur, scimus quia nihil est idôlum in mundo, & quòd nullus est Deus nisi unus. Nam & si sunt qui dicuntur Dii, siue in cælo, siue in terra: siquidem sunt Dii multi, & domini multi: nobis tamen unus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: Et unus Dominus I E S V S Christus, & nos per ipsum.

^c Sed non in omnibus est scientia. Non 1. cor. 10. 6

ergo idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis. Quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Propter quod charissimi, fugite ab idolorum cultura. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo dico? quòd idôlis immolatum sit aliquid? Aut quòd idôlum sit aliquid? Sed quæ immolât Gentes, dæmoniis immolât, & non Deo. Nolo autem uos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus?

^d Scitis autem quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini 1. cor. 10. 4

euntes. Ideo notum uobis facio, quòd nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema I E S V. Sed tunc quidem ignorantes Gal. 4. 6

Deum,

Deum, iis qui natura non sunt Dii, seruiebatis: nunc autē cū agnoueritis Deum, imō agniti estis ab eo, quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuō seruire uultis?

Contra diuersa uitia hominum.

CAPVT

XXXV.

Rom. 1. c

IN excusabiles sunt, quia cū cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt: repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate: susurriones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus inobedientes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia. Qui cū iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte: non solum qui faciunt ea, sed etiam

B etiam qui consentiunt facientibus. Cau- *Rom. 3. b*
 sati enim sumus Iudæos & Græcos o-
 mnes sub peccato esse, sicut scriptum est:
 Quia non est iustus quisquam, non est
 intelligens, aut requirens Deum. Omnes
 declinauerunt, simul inutiles facti sunt.
 Non est qui faciat bonum, non est usque
 ad unum. Sepulcrū patens est guttur eo-
 rum, Linguis suis dolosè agebant, uene-
 num aspidum sub labiis eorum. Quorum
 os maledictione & amaritudine plenum
 est. Veloces pedes eorum ad effunden-
 dum sanguinem. Contritio & infelicitas
 in uis eorum, & uiam pacis non cogno-
 uerunt. Non est timor Dei ante oculos
 C eorum. Si quis qui frater nominatur in- *1. Cor. 5. d*
 ter uos, est fornicator, aut auarus aut idó-
 lis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus:
 cum huiusmodi ne cibum sumere. Aufer-
 D te malum ex uobis ipsis. Nolite errare, *1. cor. 6. b*
 neque fornicarii, neque idólis seruientes,
 neq; adulteri, neq; molles, neq; masculo-
 rum concubitores, neq; fures, neq; auari,
 neq; maledici, neq; ebriosi, neq; raptores, *1. cor. 10. c*
 E regnū Dei possidebunt. Non simus con-
 cupiscentes malorum, sicut & illi concu-
 pierunt: neque fornicemur, sicut quidam
 ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt uno
 die uiginti tria milia. Neque tentemus
 h Christ

Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura continebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostrā, in quos fines seculorum deueniunt. Irascimini, & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam uestram. Nolite locum dare diabolo. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis, in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à uobis cum omni malitia. Quidam propter inuidiam, & contentionem, quidam autem & propter bonam uoluntatem prædicant Christum, quidam autem ex charitate scientes hoc, quòd in defensione Euangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare uinculis meis. Nunc autē deponite & uos omnia, iram, indignationē, malitiā, blasphemiam, turpem sermonem de ore uestro. Nolite mentiri inuicem. Sciens hoc, quia iusto non est lex posita, sed iniustis, & nō subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, patricidis &

& matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus, periuris: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundû Evangelium gloriæ beati Dei. Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquétium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam: prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem. Quia omnis creatura Dei, bona est: & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per uerbum Dei & orationem. Hoc autè scito, quòd in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines se ipsos amantes: cupidi, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non-obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, crimiatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, tumidi, proterui, uoluptatum amatores magis quàm Dei, habentes speciem quidem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Et hos deuota. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & ca-

1. Tim. 4. 4

2. Tim. 3. 4

h 2 ptiuas

ptiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur uariis desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiam *Tu. 1. d.* ueritatis peruenientes. Omnia munda ^M mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

**Exhortatio ad diuersas uirtutes,
& actus earum. CAP. XXXVI.**

Rom. 6. c. **N**on exhibeatis mēbra uestra arma ^A iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo tanquam ex mortuis uiuētes, & membra uestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus *1. Cor. 4. d.* sub lege, sed sub gratia? Absit. Rogo autē ^B uos fratres, imitatores mei estote. Ideo misi ad uos Timótheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in Domino, qui uos commonefaciat uias meas, quæ sunt in Christo **I E S V**, sicut ubique in omni ecclesia doceo. Nam & si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo **I E S V**

I E S V per Euangelium ego uos genui.
 Non ut confundam uos hæc scribo, sed
 c ut filios meos charissimos moneo. Hoc 1. Cor. 7. f
 itaque dico, fratres: Tempus breue est.
 reliquum est: ut, qui habent uxores, sint
 tanquam non habentes: & qui flent, tan-
 quam non flentes: & qui gaudent, tan-
 quam non gaudentes: & qui emunt, tan-
 quam non possidentes: & qui utuntur
 hoc mundo, tanquam non utantur. Præ-
 tērit enim figura huius mundi, uolo au-
 d tem uos sine sollicitudine esse. Vigilate, 1. cor. 16. c
 state in fide, uiriliter agite, confortamini,
 & omnia uestra in charitate fiant. In o- 1. Cor. 6. d
 mnibus exhibeamus nos sicut Dei mini-
 stros, in ieiuniis, in uigiliis, in castitate, in
 scientia, in longanimitate, in suauitate in
 Spiritu sancto, in charitate non ficta, in
 uerbo ueritatis, in uirtute Dei per arma 1. cor. 13. d
 iustitiæ à dextris & à sinistris. De cetero,
 fratres: gaudete, perfecti estote, exhorta-
 mini, idem sapite, pacem habete: & Deus Eph. 4. d
 pacis & dilectionis erit uobiscum. Ob-
 secro itaq; uos ego uinctus in Domino,
 ut dignè ambuletis uocatione qua uocati
 estis cum omni humilitate & mansuetu-
 dine, cum patientia: supportantes inui-
 cem in charitate, solliciti seruare unitatem
 spiritus in uinculo pacis. Vñ corpus, &
 h 3 unus

unus spiritus , sicut uocati estis in una spe
Phil. 2. b uocationis uestre. Omnia autem facite
 sine murmurationibus & hæitationibus:
 ut sitis sine querela, & simplices filii Dei,
 sine reprehensione in medio nationis
 prauæ & perniciosæ: inter quos lucetis
 sicut luminaria in hoc mundo, uerbum
 uitæ continentes, ad gloriam meam in
 die Christi. Quia non in uacuum cucur-
Colo. 3. b ri, neque in uacuum laboraui. Induite ergo
 uos sicut electi Dei, sancti & dilecti
 uiscera misericordiæ, benignitatē, humi-
 litatem, modestiam, patientiam, suppor-
 tantes inuicem, & donantes uobismet-
 ipsis, si quis aduersus aliquem habet que-
 relam: sicut & dominus donauit uobis,
1. Th. 4. c ita & uos. Rogamus autem uos fratres,
 ut abundetis magis, & operam detis, ut
 quieti sitis: & ut uestrum negotium aga-
 tis & operemini manibus uestris, sicut
 præcepimus uobis. Et ut honestè ambu-
 letis ad eos, qui foris sunt, & nullius ali-
2. Th. 5. c quid desideretis. Semper gaudete, sine in-
 termissione orate. Spiritum nolite extin-
 guere, prophetias nolite spernere. Omnia
 autem probate, quod bonum est tenete.
 Ab omni specie mala abstinete uos. Fi-
 delis est qui uocauit uos, qui etiam faciet.
 Fratres orate pro nobis. Salutate fratres
 omnes

omnes in osculo sancto. Adiuro uos per
 dominum, ut legatur epistola hæc omni-
 bus sanctis fratribus. Iuuenilia deside- *1. Ti. 2. d*
 ria fuge, sectare uerò iustitiam, fidem, cha-
 ritatem, pacē cum his, qui inuocāt domi-
 num de corde puro. Seruum enim domi-
 ni oportet esse māsuetum, docibilem, pa-
 tientem, cum modestia corripientem eos,
 qui resistunt ueritati. Discant autem & *ad ii. 9. d*
 nostri bonis operibus præesse ad usus ne-
 cessarios, ut non sint infructuosi. Secta- *1. tim. 6. e*
 re iustitiam, pietatem, fidem, charitatem,
 patientiam, mansuetudinem.

**De Synagoga, & uariis gratiæ
 donis olim illi collatis, & cir-
 cuncisione duplici,**

C A P V T

XXXVII.

A Circuncisio quidē prodest, si legem *Rom. 2. d*
 obserues. Si autem præuaricator le-
 gis sis, circuncisio præputium facta est.
 Si igitur præputium iustitias legis custo-
 diat, nonne præputium illius in circunci-
 sionem reputabitur? Et iudicabit quod
 ex natura est præputium, legem cōsum-
 mans, te, qui per literam & circuncisio-
 nem præuaricator legis es? Non enim qui
 in manifesto Iudæus est, neque quæ in
 manifesto circūcisio in carne est. Sed qui
 h ¶ in

in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu, nō litera. Cuius laus nō
Rom. 3. a ex hominibus, sed ex Deo est. Quid er- ^b
 go amplius est Iudæo? Aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enim si quidam eorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem dei euacuabit? Ab-
Rom. 9. a sit. Qui sunt Israëlita, quorum adoptio ^c
 est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissio: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus
Rom. 11. a benedictus in secula, Amen. Dico ergo: ^d
 Nunquid repulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit. An nescitis in Helia quid dicit scriptura? quemadmodum interpellat Deum aduersus Israël? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt. Et ego relictus sum solus, & quærun animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerunt genua sua ante Balaim. Sic ergo & hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ
 factæ

factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioqui gratia iam nõ est gratia. Nolo autem uos ignorare fratres, *1. Co. 10. d* quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, & in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali cõsequenti eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri. Nos natura *Gala. 3. c* Iudæi, & non ex gentibus peccatores.

G Dico enim *I E S V M* Christum mihi *Rom. 15. b* strum fuisse circûcisionis propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones.

H Videte Israël secundum carnem. Nos *1. Co. 10. d* enim sumus circuncisio, qui spiritu serui- *Phili. 3. a* mus Deo, & gloriamur in Christo *I E S V*, & non in carne fiduciam habentes. Quamquam & ego habeam cõfidetiã in carne. Si quis alius uidetur confidere in carne, ego magis. Circuncisus octaua die, ex genere Israël, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus, secundum æmulationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiã quæ in lege est

h 5 conu

Hebr. 1.2 cōuersatus sine querela. Multifariè multisq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis : nouissimis diebus loquutus *Hebr. 9.4* est nobis in filio. Habuit quidè & prius testamentum iustificationes culturæ, & sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primùm, in quo erāt cādelabra, & mensa, & propositio panum, quod dicitur sancta. Post uelamen autem secundum tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti, circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & uirga Aaron quæ fronderat, & tabulæ testamenti, superq; eam Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula.

De Ecclesia. CAP. XXXVIII.

Gala. 4.2 **I**lla quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lætare sterilis quæ nō paris, erumpe, & clama, quæ non parturis. Quia multi filii desertæ, magis quàm eius quæ habet uirum. *Ephes. 5.2* Christus enim caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis ei⁹. Et ecclesia subiecta est Christo, qui dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea: ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ

aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet ipse sibi
 gloriosam ecclesiam, non habentem ma-
 culam aut rugam, aut aliquid huiusmodi,
 sed ut sit sancta, et immaculata. Nemo in-
 quam carnem suâ odio habuit, sed nutrit,
 & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam:
 quia membra sumus corporis ei⁹, de car-
 ne eius, & de ossibus eius. Propter hoc re-
 linquet homo patrem suum, & matrem
 suâ, & adhærebit uxori suæ. Et erunt duo
 in carne una. Sacramentum hoc magnum
 est. Ego autē dico in Christo & in eccle-
 sia. Hæc tibi scribo, sperās me uenire ad *1. Ti. 3. d*
 te cito: si autē tardauero, ut scias quomo-
 do oporteat te in domo Dei conuersari,
 quæ est ecclesia Dei uiui, colūna, & firma-
 mentum ueritatis. Et Moyses quidem *Hebr. 3. d*
 fidelis erat in tota domo eius, tanquā fa-
 mulus in testimonium eorum quæ dicen-
 da erant. Christus uerò tanquam filius in
 domo sua, quæ domus sumus nos. Vos *1. cor. 6. d*
 enim estis templū Dei uiui, &c. ut suprā.
 Non enim accessistis ad tractabilem *Hebr. 12. e*
 montem, & accessibilem ignem, & turbi-
 nem, & caliginem, & procellam, & tubæ
 sonitum, & sonum uerborum: Quam
 qui audierunt, excusauerunt se ne eis fie-
 ret uerbum. Non enim portabant quod
 dicebatur: Et si bestia tetigerit montem,
 lapidab

lapidabitur. Et ita terribile erat qđ uidebatur. Moyses dixit: Exterritus sum, & tremebundus. Sed accessistis ad Sion montē & ciuitatem Dei uiuentis, Hierusalē cælestem, & multorum milium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui scripti sunt in cælis: & iudicē omnium Deum, & spiritū perfectorum iustorum, et testamenti noui mediatorem I E S V M, & sanguinis asperfusionem melius loquentem quàm Abel. Itaque regnum immobile suscipientes habemus gratiam, per quā seruamus placentes Deo.

De efficacia & argumentis prædicationis euangelicæ legis, & de miraculis beati Pauli apostoli.

CAP. XXXIX.

Rom. 1. b

NOlo uos ignorare fratres, quia sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc. Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Itaque in me promptum est, & uobis qui Romæ estis, euangelizare. Audacius autem scripsi uobis fratres, ex parte tanquàm in memoriam uos reducēs propter gratiam quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Christi I E S V in gentibus, sanctificans euāgelium Dei, ut fiat oblatio gētium accepta, & sanctificata in Spiritu san

Rom. 15. c

ritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo IESU ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me nõ efficit Christus. In obediẽtiam gentium, uerbo & factis, in uirtute signorum & prodigiorũ, in uirtute Spiritus sancti: ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleuerim euangelium Christi. Sic autem prædicaui hoc euangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est: Quibus nõ est annuntiandum de eo, uidebunt: & qui non audierunt, intelligerent. Propter quod & impediebar plurimũ uenire ad uos. Nunc uerò ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens ueniendi ad uos ex multis iam præcedentibus annis: cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd præteriens, uideam uos, & à uobis deducar illuc: si uobis primum ex parte fructus fuero. Nunc igitur proficiscor in Hierusalem ministrare sanctis. Hoc igitur cùm consuminauero, & assignauero eis fructũ hunc, per uos proficiscar in Hispaniam. Scio autem quoniam ueniens ad uos, in abundãtia benedictionis euangelii Christi ueniam. Et *1. Cor. 2.4*
 ego cùm uenissẽm ad uos fratres, ueni nõ
 per

per sublimitatem sermonis, aut sapientiæ, annuncians uobis testimonium Christi. Non enim iudicaui me scire aliquid inter uos, nisi Christum I E S U M, & hunc crucifixum. Et sermo meus & prædicationis mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus & uirtutis. Ut fides uestra non sit in sapientia hominum, sed in uirtute Dei.

2. Cor. 3. b. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Secundum gratiam quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui,

2. Cor. 9. d. alius autem superædificat. Non sum liber? Non sum apostolus? Nonne Christum I E S U M dominum nostrum uidi? Nonne opus meum uos estis in domino? Et si aliis non sum apostolus, uobis tamen sum. Nam signaculum apostolatus

3. Co. 13. d. mei uos estis in domino. Notum autem uobis fratres facio euangelium, quod prædicaui uobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini: qua ratione prædicauerim uobis, si re-

2. Cor. 1. d. tineris, nisi frustra credidistis. Deo autem gratias, qui semper triumphat per nos in Christo I E S U. Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo, in his

in his qui salui sūt : & in his qui pereunt.
 Aliis quidem odor mortis in mortem,
 aliis uitæ in uitam. Et ad hæc quis tam
 idoneus ? Non enim sumus sicut plurimi
 adulterantes uerbum Dei : sed ex synceri-
 tate, sicut ex Deo. Corā Deo in Christo
 loquimur. Qui & idoneos nos fecit mi- 2. Cor. 3. 5
 nistros noui testamēti, non litera, sed spi-
 ritu. Litera enim occidit, spiritus autem
 uiuificat. Quodd si etiam opertum est 2. cor. 4. 4
 euangelium nostrum, in his qui pereunt
 opertum est : in quibus Deus huius seculi
 excæcauit mētes infidelium, ut non fulgeat
 illis illuminatio euangelii gloriæ Chri-
 sti, qui est imago Dei. Nō enim nosmet-
 ipsos prædicamus, sed I E S U M Christum
 dominum nostrū : nos aut seruos uestros
 per I E S U M. Nā si is qui uenit aliū Chri- 2. Co. 11. 4
 stū prædicat, quē nos nō prædicauimus, aut
 aliū spiritū accipitis, quē nō accepistis, aut
 aliud euāgeliū quod nō accepistis : rectē
 patere mini. Existimo enim me nihilo mi-
 nus fecisse à magnis apostolis. Nam et si
 imperitus sum sermone, nō tamē sciētia. In 2. Co. 11. 4
 omnibus autē manifestus sum uobis. Nil
 enim minus feci ab his, qui sunt supra mo-
 dū apostoli, tametsi nihil sum. Signa ta-
 men apostolatus mei facta sunt super uos
 in omni patiētia, in signis & prodigiis &
 uirtutibus

Phil. 1. b. uirtutibus. Scire autem uos uolo fratres, ^M
quia quæ circa me sunt, magis ad profectum euangelii uenerunt: ita ut uincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus: ita ut plures è fratribus in domino confidentes in uinculis meis, abundantius auderent sine

1. thes. 1. a. timore uerbum Dei loqui. Scientes fratres dilecti à Deo electionem uestram, quia euangelium nostrum non fuit ad uos in sermone tantum, sed & in uirtute, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multa: sicut scitis, quales fuerimus in uobis

1. thes. 2. a. propter uos. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo: sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis euangelium. ita loqui, non quasi hominibus placere, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ: Deus testis est. Nec querentes ab hominibus gloriam, neque de uobis, neque ab aliis: cum possemus uobis oneri esse, ut Christi apostoli, sed facti sumus paruuli

Hebr. 1. a. in medio uestri. Quomodo autem esugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per dominum ab eis qui audierunt, in

in nos confirmata est : contestante Deo
 signis, & portentis, & uariis uirtutibus, &
 Spiritus sancti distributionibus, secundum
 suam uoluntatem. Quomodo uero præ- *rom. 10. c*
 dicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum
 est : Quàm speciosi pedes euangelizan-
 tium pacem, euangelizantium bona! Sed
 non omnes obediunt Euangelio. Esaias
 enim dicit: Domine quis credidit auditui
 nostro? Ergo fides ex auditu est, auditus
 autem per uerbum Christi. Sed dico, nun-
 quid non audierunt? Et quidem in omnē
 terram exiuit sonus eorum, & in fines or-
 bis terræ uerba eorum. Euangelium enim *Colos. 1. a*
 peruenit ad uos, sicut & in uniuerso mun-
 do est: & fructificat, & crescit, sicut in uo-
 bis ex ea die qua cognouistis & audistis
 gratiam Dei in ueritate: sicut didicistis ex
 Epaphra charissimo conseruo nostro qui
 est fidelis, pro uobis minister Christi Ie-
 su, qui etiā manifestauit nobis dilectio-
 nem uestram in spiritu.

De Gentium uocatione, & Iu-
 dæorum excæcatione. De fis-
 nali quoque conuersione eorū
 ad Christum. *CAP. XL.*

^a **V**isa misericordiae præparauit Deus *Rom. 9. s*
 in gloriam, quos & uocauit non so-
 i lūm

hūm ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, Sicut in Osee dicit: Vocavi non plebem meam, plebem meam. Et non dilectam, dilectam. Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco, ubi dictū est eis: Non plebs mea uos: ibi uocabuntur filii Dei uiui. Esaias autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquæ saluæ fient. Verbum enim consummans & abbrevians in æquitate: quia uerbum abbreviatum faciet Dominus super terrā. Et sicut prædixit Esaias: Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti, essemus, & sicut Gomorrha similes essemus. Quid ergo dicemus? Gentes quæ non sequebantur iustitiā, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem eam quæ est ex fide. Israël uerò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. *Testimonium* enim illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent: sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Sed dico: Nunquid Israël non cognouit? Primus Moyses dicit: Ego ad æmulationem uos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram uos mittam.

mittam. Esaias autem audet, & dicit : In-
 ventus sum à non quærentibus me, palam
 apparui his qui me non interrogabāt. Ad
 Israël autem dicit : Tota die expandi ma-
 nus meas ad populum non credentem, sed
 c contradicentē mihi. Quid ergo? Quod *rom. II. b*
 quærebat Israël, hoc non est consecutus,
 electio autem consecuta est, cæteri uerò
 excæcati sunt : sicut scriptum est, Dedit il-
 lis Deus spiritum compunctionis, oculos
 ut non uideant, & aures, ut non audiant,
 usque in hodiernum diem. Et David di-
 cit : Fiat mensa eorum toram ipsis in la-
 queum, & in captionem, & in scandalum,
 & in retributionē ipsis. Obscurentur ocu-
 li eorum, ne uideant, & dorsum eorū sem-
 per incurua. Dico ergo : Nunquid sic of-
 fenderunt ut caderent? Absit. Sed illo-
 rum delictum, salus est Gentibus, ut illos
 æmulentur. Quòd si delictum illorum
 diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum
 diuitiæ Gentium, quanto magis plenu-
 do eorum? Vobis enim dico Gentibus,
 quam diu quidē ego sum apostolus Gen-
 tium, ministerium meum honorificabo, si
 quo modo ad æmulandum prouocē car-
 nem meam, & saluos faciam aliquos ex
 illis. Si enim amissio eorum reconcilia-
 tio est mundi, quæ assumptio nisi uita ex
 i 2 mort

mortuis? Quòd si delibatio est sancta, & massa. Et si radix sancta, & rami. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es: noli gloriari aduersus ramos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inferar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas. Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te autem bonitatem; si tamen in bonitate permaneris. Alioqui & tu excideris. Sed & illi si non permanerint in incredulitate, inferentur. Potens est enim Deus iterum inferere eos. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus in bonam oliuam: quanto magis hi secundum naturam inferentur suæ oliuæ? Nolo autem uos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis uobis ipsis sapientes: quia cæcitas contigit ex parte in Israël, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cum abfulerò peccata eorum. Secundum Euan-
gelium

gelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autē charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & uocatio Dei. Sicut enim aliquando uos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: Ita & isti nunc non crediderunt in uestram misericordiam, ut & ipsi misericordiam consequantur. Conclussit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. O quam incomprehensibilia sunt iudicia eius! Dico autem, gentes super misericordia honorare Deum. Sicut scriptum est: Propter hoc confitebor tibi in Gentibus, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum: Laudate Dominum omnes gentes, & magnificate eum omnes populi. Et rursum Esaias ait: Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, & in eum gentes sperabunt. Et non sicut Moyses ponebat uelamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum uelamen in lectione ueteris testamenti manet. non reuelatum, quoniam in CHRISTO euacuatur. Sed

rom. 15. b

2. Cor. 3. c

i 3 usque

usque in hodiernum diem cum legitur
 Moyses, uelamen est positum super cor-
 eorum. Cùm autem conuersi fuerint ad
Ephe. 2. c dominum, auferetur uelamen. Memo-
 res estote, quòd aliquando uos gentes
 eratis in carne, qui dicebamini præpu-
 tium ab ea, quæ dicitur circumcisio in
 carne manufacta, qui eratis in tempore
 illo sine Christo, alienati à conuersatio-
 ne Israël, & hospites testamentorum,
 promissionis spem non habentes, & sine
 Deo in hoc mundo. Nunc autem in
 Christo *I E S V* uos qui eratis aliquan-
 do longe, facti estis prope in sanguine
 Christi. Qui ueniens euangelizauit pa-
 cem uobis, qui longe fuistis, & pacem his
 qui prope. Quoniam per ipsum habemus
Ephe. 3. a accessum ambo in uno spiritu ad Deum
 patrem. Sicut nunc reuelatum est sanctis &
 apostolis, esse gentes cohæredes, & con-
 corporales, & participes promissio-
1. thes. 1. d nis in Christo *I E S V*, &c. ut suprâ. Iu-
 dæi autem & dominum *I E S V M* occide-
 runt, & prophetas, & nos persecuti sunt:
 & Deo non placent, & hominibus aduer-
 santur: prohibentes nos gentibus loqui
 ut salui fiant, ut impleant peccata sua sem-
 per. peruenit autem ira Dei super illos
 usque in finem.

De

De diuersis gratiæ donis,
ecclesiæ collatis tempor
re gratiæ sub euangelica
lege.

CAP. XLII.

A Abentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes: siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in docendo, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest iussolitudine, qui miseretur in hilaritate, odientes malum, adhærentes bono, solitudine non pigri. Domino seruientes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Id ipsum in inuicem sentientes. Si fieri potest, quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Certus sum autem fratres mei *Rom. 12.6* & ego ipse de uobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omnes scientia, ita ut possitis alterutrum inonere. Quia *1. Cor. 1.6* in omnibus diuites facti estis in Deo, in omni uerbo, & in omni scientia, ita ut nihil uobis desit in ulla gratia, &c. ut supra. Nescitis quoniam templum Dei estis, & *1. Cor. 3.6* spiritus Dei habitat in uobis? Si quis autem templum Dei uiolauerit, disperdet illum

illum Deus. Templum enim Dei sanctum
1. Cor. 6. c est, quod estis uos. Et iniqui quidem
 fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis,
 sed iustificati estis in nomine domini no-
 stri I E S V Christi, & in spiritu Dei nostri.
 An nescitis, quoniam membra uestra tem-
 plum est Spiritus sancti, qui est in uobis,
 quem habetis à Deo : & non estis uestri?
 Empti enim estis pretio magno. Glorifi-
 cate ergo & portate Deum in corpore
1. Cor. 12. d uestro. De spiritalibus autem nolo uos
 ignorare fratres, quia nemo potest dicere
 dominus I E S V S, nisi in Spiritu sancto.
 Diuisiones uero gratiarum sunt, idem au-
 tem spiritus. Et diuisiones ministratio-
 num sunt, idem autem dominus. Et diui-
 siones operationum sunt, idem uerò Deus
 qui operatur omnia in omnibus. Vni-
 cuique autem datur manifestatio spiritus
 ad utilitatem. Alii quidem per spiritum
 datur sermo sapientiæ, alii autem sermo
 scientiæ secundum eundem spiritum, alte-
 ri fides in eodem spiritu, alii gratia sani-
 tatum in uno spiritu, alii operatio uirtu-
 tum, alii prophetia, alii distinctio spiri-
 tuum, alii genera linguarum, alii inter-
 pretatio sermonum : hæc autem omnia
 operatur unus atque idem spiritus, diui-
 dens singulis prout uult. Sicut enim cor-
 pus

pus unum est, & membra habet multa: omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum corpus sunt: ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes uno spiritu potati sumus. Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut uoluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo. Aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarii. Sed multo magis quæ uidentur membra corporis infirmiora esse, necessario sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorẽ abundantiorẽ circumdamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorẽ honestatẽ habent. Hõnesta autem nostra nul-

i 5 lius

lius egent. Sed Deus temperauit corpus, ei cui dederat ampliorem tribuendo honorem: ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicē sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrorum, cōpatiuntur omnia membra. Siue gloriatur unum membrorum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia. Primū Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde Virtutes. Exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nūquid omnes Doctores? nunquid omnes Virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationū? Nunquid omnes linguis loquuntur? Num omnes interpretantur?

Adhuc de eadem materia, & cōparatione gratiarū ad inuicem, atq; de modo utēdi, & de profectu in ipsis. CAP. XLII.

1. co. 14.4

A Emulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritu autem loquitur mysteria. Nam qui propheta-

tat, omnibus loquitur ad ædificationem, ad exhortationem, & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat. Qui autem prophetat, ecclesiam Dei ædificat. Volo autem uos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quàm qui loquitur lingua, nisi fortè interpretetur, ut ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres si uenero ad uos, linguis loquens, quid uobis prodero: nisi uobis loquar, aut in reuelatione, aut scientia, aut prophetia, aut doctrina? Tamen quæ sine anima sunt uocem dantia, sine tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonitus dederint: quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizat? Etenim si incertam uocem det tuba, quis præparabit se ad prælium? Ita & uos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aëra loquentes. Tam multa utputa genera linguarum sunt in hoc mundo, & nihil sine uoce est. Si ergo nesciero uirtutem uocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi, barbarus. Et ideo, qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Cæterum, si benedixeris spiritu, qui supplet uicem idiotæ, quomodo dicet

dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas, nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo, quòd omnium uestrũ lingua loquor. Sed in ecclesia uolo quinque uerba meo sensu loqui, (ut & alios instruam) quàm decem milia uerborum, in lingua. In lege enim scriptum est, Quoniam in aliis linguis & aliis labiis loquar populo huic, & nec sic exaudient me, dicit Dominus. Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si autem conueniat uniuersa ecclesia in unum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles: non ne dicent, quòd insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem aliquis infidelis, aut idiota, conuincitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt. Et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quòd uerè Deus in uobis sit. Quid ergo est fratres? Cùm conuenitis, unusquisque uestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Siue lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut mul-
tum

tum tres, & per partes: & unus interprete-
 tur. Si autem non fuerit interpret, taceat
 in ecclesia. Sibi autem loquatur, & Deo.
 Prophetæ duo aut tres dicant, cæteri di-
 iudicent. Quòd si alii reuelatum fuerit
 sedēti, prior taceat. Potestis enim per sin-
 gulos prophetare, ut omnes discant, & o-
 mnes exhortentur. Et spiritus propheta-
 rum, prophetis subiecti sunt. Itaq; fratres,
 æmulamini prophetare, & loqui linguis
 nolite prohibere. Deo autem gratias, qui *1. cor. 15. 8*
 dedit nobis uictoriam per Dominum no-
 strum IESUM Christum. Qui autem *2. Cor. 1. 2*
 confirmat nos uobiscum in Christo, &
 qui unxit nos, Deus: & qui signauit nos,
 & dedit pignus spiritus in cordibus no-
 stris. Si autem uos Christi, ergo semen *Gal. 3. 2*
 Abrahæ estis, secundum promissionem
 hæredes. Quoniam autem estis filii Dei, *Gal. 4. 4*
 misit Deus spiritum filii sui in corda ue-
 stra, clamantem: Abba, Pater. Itaque iam
 non est seruus, sed filius. Quòd si filius, &
 hæres per Deum. Quicumque enim spi- *Rom. 8. 15*
 ritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Non
 enim accepistis spiritum seruitutis iterum
 in timore, sed accepistis spiritum adoptionis
 filiorum, in quo clamamus: Abba, Pa-
 ter. Ipse enim Spiritus, testimoniū reddit
 spiritui nostro, quòd sumus filii Dei. Si
 autem

autem filii, & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Si tamen compatimur, ut & simul glorificemur.

Gal. 1. 4. d Nos itaq; fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo tunc, qui secundum carnem natus fuerat, persequeretur eum, qui secundum spiritum: ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit.

De excellentia supernorum charismatum, Christi fidelibus concessorum, præsertim in primitiua ecclesia.

CAP. XLIII.

Eph. 1. 1. a **B**enedictus Deus & pater Domini nostri IESU Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali, in celestibus, in Christo IESU in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum, secundum diuitias gratiæ eius. In quo & uos cum audiuissetis uerbum ueritatis Euangelium salutis uestræ, in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto; qui est pignus hæred

hereditatis nostræ, in redemptionem ac-
 quisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Deus *Eph. 1. b*
 enim, qui diues est in misericordia, per ni-
 miam charitatem suam, qua dilexit nos,
 cum essemus mortui peccatis, conuiuifi-
 cavit nos Christo, cuius gratia estis sal-
 uati, & resuscitauit & consedere fecit in
 cælestibus in Christo I E S V, ut ostende-
 ret in seculis superuenientibus abundan-
 tes diuitias gratiæ suæ, in bonitate super
 nos in Christo I E S V. Ergo iam nō estis
 hospites, & aduenæ, sed estis ciues sancto-
 rum & domestici Dei, superædificati su-
 per fundamentum apostolorum & pro-
 phetarum, ipso summo angulari lapide
 Christo I E S V, in quo omnis ædificatio
 constructa crescit in templum sanctum
 in Domino. In quo & uos ædificamini in
 habitaculum Dei in Spiritu sancto. Vni- *Eph. 4. b*
 cuique autem nostrum data est gratia, se-
 cundum mensuram donationis Christi.
 Propter quod dicit: Ascendens in altum,
 captiuam duxit captiuitatem, dedit dona
 hominibus. Et ipse dedit quosdam qui-
 dam Apostolos, quosdam autem Prophe-
 tas, alios uerò Euangelistas, alios autem
 Pastores & Doctores, ad consummatio-
 nem sanctorum, in opus ministerii, in æ-
 dificationem corporis Christi: donec oc-
 curra

curramus omnes in unitatē fidei & agnitionis filii Dei, in unum perfectū, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Et uos ^D
1. thes. 1. d facti estis forma omnibus credentibus. Nam in omni loco fides uestra, quæ est ad Deum, perfecta est: ita ut non sit uobis necesse quicquam loqui. Ipse enim de uobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad uos, & quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris, seruire Deo uero, & uiuo: & expectare filium eius de cælis, quem suscitauit ex mortuis *I E S V M*, qui
1. thes. 2. c eripuit nos ab ira uentura. Ideo & nos ^E agimus gratias Deo sine intermissione, quoniam cum accepistis à nobis uerbum auditus Dei, accepistis illud non ut uerbum hominum, sed (sicut uerè est) uerbum Dei: qui operatur in uobis, qui cre-
2. tim. 1. d didistis. Superabundauit autem gratia ^F Domini nostri *I E S V* Christi cum fide & dilectione, quæ est in Christo *I E S V*.
2. tim. 1. c Deus nos liberauit, & uocauit uocatione ^G sua sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo *I E S V* ante tempora secularia, manifesta autem nunc per illuminationem saluatoris nostri *I E S V* Christi. Qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem ui-
 ram,

tam , & incorruptionem per Euāgelium,
 in quo positus sum . ego prædicator , &
 apostolus , & magister Gentium . Ob quam
 causam etiam hæc patior , sed non con-
 fundor . Quoniam Christus dedit semet- *Tit. 2. d*
 ipsum pro nobis , ut nos redimeret ab om-
 ni iniquitate , ut mundaret sibi populum
 acceptabilem , sectatorem bonorum ope-
 rum . Eramus enim & nos aliquando in- *Tit. 3. a*
 sapientes , increduli , errantes , seruientes de-
 sideriis & uoluptatibus uariis , in malitia
 & inuidia agentes , odibiles , odientes in-
 uicem . Cū autem benignitas & huma-
 nitas apparuit saluatoris nostri , non ex
 operibus iustitiæ , quæ fecimus nos , sed se-
 cundum misericordiam suam saluos nos
 fecit , per lauacrum regenerationis & re-
 nouationis Spiritus sancti , quem effudit
 in nos abunde , per I E S V M Christum
 saluatorem nostrum , ut iustificati gratia
 ipsius , hæredes simus , secundum spem , ui-
 tæ æternæ . Habemus enim altare , de quo *Heb. 13. b*
 edere non habent potestatem qui taber-
 naculo deferuiunt . Quorum enim anima-
 lium inferitur sanguis pro peccato in san-
 cta per Pontificem , horum corpora cre-
 mantur extra castra . Propter quod &
 I E S V S , ut sanctificaret per sanguinem
 suum populum , extra portam passus est .
 k De

De Prædestinatione & Præscientia Dei. CAP. XLIII.

Rom. 8. e

Sciamus autem quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt sancti. Nam quos præsciuit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus *I E S U S* qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Non autem quòd exciderit uerbum Dei. Non enim omnes qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlita. Neque qui semen Abraham sunt, omnes filii: sed in Isaac uocabitur tibi semen. Id est, non qui filii sunt carnis, ii filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Promissionis enim uerbum, hoc est: Secundum

dum hoc tempus ueniam, & erit Saræ filius. Non solùm autem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali: ut secundum electionem propositum Dei maneret, & non ex operibus, sed ex uocatione, dictum est ei: Quia maior seruiet minori. sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit. Moyse enim dixit: Miserebor cui misereor, & misericordiam præstabo, cui miserebor. Igitur non uolentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te uirtutem meam, & annuntietur nomē meum in uniuersa terra. Ergo cuius uult misereatur, & quem uult indurat. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati eius quis resistit? O homo, tu quis es, ut respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem uas in honorem, aliud uerò in contumeliam? Quòd si Deus uolens ostendere iram suam, & notam facere potentiam suam, sustinuit in

k 2 multa

multa patientia uasa iræ apta in interitum: ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. *Rom. 11. a* O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uix eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ipsi honor & gloria *1. Cor. 1. d* in secula seculorum, Amen. Videte enim uocationem uestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi prudentes, non multi nobiles sunt inter uos: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat fortia. Et ignobilia mundi, & cōtemptibili, elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ut non gloriatur omnis caro in conspectu eius. Fidelis Deus per quem *Ephes. 1. a* uocati estis in societatem filii eius. Deus enim nos elegit in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti, & immaculati in conspectu eius, in charitate: qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum Dei per IESUM Christum in ipsum, secundum propositum uoluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ. In quo

quo & nos sorte uocati sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium uoluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius, nos qui antè sperauimus in Christo.

^F Ipse enim sumus factura, creati in Christo IESU, in operibus bonis, quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. *Eph. 1. b*

^G Deus est enim qui operatur in uobis uelle & perficere pro bona uoluntate. *Phil. 2. b*

^R In magna autem domo, non solum sunt uasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam uerò in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit uas in honorem, sanctificatū, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum. *1. Ti. 2. d*

De Iustitia Dei, & rigore diuini iudicii contra iniquos.

CAPUT

XLV.

^A Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui ueritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestū est in illis, Deus enim illis reuelauit. Qui reddet unicuique secundum opera eius: iis quidem, qui secundum *Rom. 1. b*
Rom. 2. d

k 3

patient

patientiam boni operis, gloriã, & honorem, & incorruptionem quærunt, uitam æternam. Iis autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio. Tribulatio, & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Cùm enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes sibi ipsi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis cōscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum, accusantium aut etiam defendentium, in die cùm iudicabit Deus occulta hominum secundum euangelium meum per IESUM Christum. Est autem Deus uerax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Vt iustificeris in sermonibus tuis, et uincas cùm iudicaris. Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nūquid iniquus est Deus, qui

qui infert iram? (secundum hominem dico) Absit. Alioqui quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Si enim ueritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tanquam peccator iudicor? Et non, sicut blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere, Faciamus mala, ut ueniant bona: quorum damnatio iusta est. Quid igitur? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus, &c. ut
^d *suprà.* Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. *1. Cor. 3. 8*
 Ut sapiens architectus fundamentum posui, unusquisque autem uideat, quomodo superædificet: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est *I E S V S* Christus. Si quis autem superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, lignum, fœnum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Et uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamē
^a quasi per ignem. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut *1. Cor. 3. 13*
 k 4 referat

- referat unusquisq; propria corporis prout
Gala. 2. b gessit, siue bonum siue malum. Nam ^F
2. thes. 1. c Deus personā hominis non accipit. ⁶ Iu-
 stum est apud Deum, retribuere tribula-
 tionem his, qui uos tribulāt, & uobis qui
 tribulamini requiem nobiscum in reuela-
 tione domini I E S V de cælo cum ange-
 lis uirtutis eius, in flāma ignis, dātis uin-
 dictam in his qui non nouerunt Deum,
 & qui non obediunt Euangelio domini
 nostri I E S V Christi. Qui pœnas dabunt
 in interitu æternas, à facie domini & à
 gloria uirtutis, cū uenerit glorificari in
 sanctis suis, & admirabilis fieri in omni-
 bus qui crediderūt, quia creditum est te-
 stimonium nostrum super uos in die illo.
- 1. tim. 5. d* Quorundam hominum peccata mani-
 festa sunt, præcedentia ad iudicium, quo-
 rundam autem & subsequuntur. Similiter
 & facta bona manifesta sunt, & quæ ali-
Hebr. 3. b ter se habent, abscondi non possunt. Pro-
 pter quod offensus fui, dicit Spiritus san-
 ctus, generationi huic, & dixi, Semper hi
 errant corde. Ipse uerò non cognouerunt
 uias meas. quibus iuraui in ira mea: Si in-
 troibunt in requiem meam. Quidā enim
 audientes exacerbauerunt, sed non uni-
 uersi, qui profecti sunt ab Aegypto per
 Moysen. Quibus autem offensus est qua-
 draginta

draginta annis? Non'ne illis, qui peccauerunt, quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autem iurauit, non introire in requiem ipsi⁹, nisi illis, qui incredali fuerūt? Et uidemus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

^x Terribilis quædam expectatio iudicii, *Heb. 10. 1*
& ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. Scimus enim qui dixit: Mihi uindictam, & ego retribuam. Et iterum: Quia iudicabit dominus populum suum. Adhuc enim modicum aliquātulum qui uenturus est, & nō tardabit. Qui & illu- *1. Cor. 4. 4*
minabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, &c. ut suprà.

**De ineffabili misericordia Dei
super genus humanum. Et
de pia hominum redemptione
per Christum.**

C A P V T

X L V I.

^A Iustificati gratis, per gratiam Dei, per *Rom. 3. 8*
redemptionem quæ est in Christo I E-
S V: quem proposuit Deus propitiato-
rem, per fidem in sanguine ipsius, ad
ostensionem iustitiæ suæ, propter re-
missionem præcedentium delictorum, in
sustentatione Dei, ad ostensionem iusti-
tiæ eius, in hoc tempore; ut sit ipse iustus,
k s &

& iustificans eum qui ex fide est domini
Rom. 4. d nostri IESU Christi, qui traditus est
 propter delicta nostra, & resurrexit pro-
Rom. 5. b pter iustificationem nostram. Ut quid
 enim Christus cum adhuc infirmi esse-
 mus secundum tempus, pro impiis mor-
 tuus est? Vix enim p iusto quis moritur,
 nam pro bono forsitan quis audeat mo-
 ri. Commendat autem charitatem suam
 in nobis Deus, quoniam cum adhuc pec-
 catores essemus secundum tempus, Chri-
 stus pro nobis mortuus est. Multo igitur
 magis, iustificati nunc in sanguine ipsius,
 salui erimus ab ira per ipsum. Si enim
 cum inimici essemus, reconciliati sumus
 Deo, per mortem filii eius: multo magis
 reconciliati salui erimus in uita ipsius.

1. Cor. 5. c Aestimantes hoc, quoniam si unus pro
 omnibus mortuus est, ergo omnes mor-
 tui sunt. Et pro omnibus mortuus est
 Christus, ut & qui uiuunt, iam non sibi
 uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est,
 & resurrexit. Si qua ergo in Christo no-
 ua creatura, uetera transierunt, ecce fa-
 cta sunt omnia noua. Omnia autem ex
 Deo, qui reconciliauit nos sibi per Chri-
 stum, & dedit nobis ministerium recon-
 ciliationis. Quoniam quidem Deus erat
 in Christo, mundum recōcilians sibi, non
 reputans

reputans illis delicta ipsorum. Et posuit
 in nobis uerbum reconciliationis. Pro
 Christo ergo legatione fungimur, tan-
 quam Deo exhortante per nos, obsecra-
 mus pro Christo, reconciliamini Deo.
 Eum qui non nouerat peccatum, pro no-
 bis peccatum fecit: ut nos efficeremur iu-
 stitia Dei in ipso. Qui dedit semetipsum *Gala. 1. a*
 pro peccatis nostris, ut eriperet nos de
 presenti seculo nequam, secundum uolun-
 tatem Dei & patris nostri, cui est gloria
 in secula seculorum, Amē. Christus nos *Gala. 3. b*
 redemit de maledicto legis, factus pro no-
 bis maledictum. Quia scriptum est: Ma-
 ledictus omnis qui pendet in ligno. Vt
 in gentibus benedictio Abraham fieret in
 Christo I E S V: ut pollicitationem spiri-
 tus accipiamus per fidem. Christus enim *Ephē. 2. d*
 est pax nostra, qui fecit utraque unum. Et
 medium parietem macerie soluens, inimi-
 citias in carne sua, legem mandatorum,
 decretis euacuans: ut duos condat in se-
 metipso in uno nouo homine, faciens pa-
 cem, ut reconciliet ambos in uno corpo-
 re Deo, per crucem interficiēs inimicitias
 in semetipso, & ueniens euangelizauit pa-
 cem, uobis qui longe fuistis, & pacem his
 qui prope. Quoniam per ipsum habemus
 accessum ambo in uno spiritu ad patrem.
 Quia

- Col. 1. c* Quia in Christo complacuit omnem^H plenitudinē inhabitare, & per eum reconciliari omnia, in ipsum pacificans per sanguinem crucis eius, siue quę in cælis sunt, siue quę in terris. Et uos cū essetis aliquando alienati & inimici sensu, in operibus malis : nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere uos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles corā ipso. Et uos cū essetis^I
- Colo. 1. c* mortui in delictis, & præputio carnis uestrę, conuiuificauit cum illo, donans uobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographū decreti, quod erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci: expolians principatus & potestates, traduxit confidenter,
- 2. Tim. 2. c* palam triumphās illos in semetipso. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia IESVS Christus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere. Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus IESVS, qui dedit redemptionē semetipsum pro omnibus : cuius testimonium suis temporibus confirmatum est, in quo sum ego prædicator et apostolus. Veritatē dico in Christo, & non mentior, doctor gentium in fide & ueritate.

De

De uariis Christi mysteriis, ut
pote incarnatione, natiuitate,
humiliatione, paupertate, pas-
sione, resurrectione, apparitio-
ne, ascensione & glorificatione
ipsius : atque de suæ salutiferæ
passionis effectibus.

G A P V T

X L V I I .

A E Vm autem qui modico quàm ange- *Heb. 1. c*
li minoratus est, uidemus I E S V M
propter passionem mortis, gloria & ho-
nore coronatū, ut gratia Dei pro omni-
bus gustaret mortem. Decebat enim eum,
propter quæ omnia, & per quem omnia,
qui multos filios in gloriam adduxerat,
autore salutis eorum per passionem con-
summari. Qui enim sanctificat, & qui san-
ctificantur, ex uno omnes. Propter quam
causam nō confunditur fratres eos uoca-
re, dicens: Nunciabo nomen tuum fratri-
bus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.
Et iterū: Ego ero fidens in eū. Et iterum:
Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi
Deus. Quia ergo pueri communicaue-
runt carni & sanguini, & ipse similiter
participauit eisdem: ut per mortem de-
strueret eū, qui habebat mortis imperiū,
id est diabolū: & liberaret eos, qui timo-
re mortis per totam uitam obnoxii erant
seruituti.

seruituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahamæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus simulari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deū, ut repropitiaret delicta populi.

Heb. 9. c Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est non huius creationis, neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem introiit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Si enim sanguis hircorum & vitulorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo uiuenti? Et ideo noui testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priore testamēto, repromissionem accipiant qui uocati sunt æternæ hereditatis. Vbi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est. Alioqui nondum ualeat, dum uiuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem

dem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni legis mandato à Moyse uniuerso populo, accipiens sanguinem hircorum & uitulorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoq; librū, & uniuersum populum asperxit dicens: Hic est sanguis testamenti, quod mandauit ad uos Deus. Etiam tabernaculum & omnia uasa ministerii sanguine similiter asperxit, & omnia pene mundanter in sanguine secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio. Necessē est ergo exemplaria cælestium his mundari, ipsa autē cælestia meliorib⁹ hostiis quàm istis. Non enim in manufacta sancta *I E S V S* introiit exemplaria uerorum: sed in ipsum cælum, ut appareat uultui Dei pro nobis. Neq; ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat eū frequenter pati, ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autē iudicium: sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Secundo sine peccato apparebit expectantibus se
in

- Rom. 7. a* in salutem. Nihil ergo damnationis est ^c his qui sunt in Christo I E S V, qui non secundum carnem ambulant. Nam Deus filium suum mittens in similitudinē carnis peccati, 'de peccato damnauit peccatum in carne, &c. ut suprà. Tradidi ^d
- 1. Co. 15. a* enim imprimis uobis, quod & accepi, quoniā Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas. Et quia uisus est Cephae, & post hoc undecim, deinde uisus est plus quàm quinquaginta fratribus simul: ex quibus multi manent usq; adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde uisus est Iacobo, deinde apostolis omnib⁹. No uissime autem omnium tanquam abortiuo uisus & mihi. Itaque memor esto ^e
- 2. tim. 2. b* dominum nostrum I E S V M Christum, resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum, in quo laboro usque ad uincula, quasi male operans: sed uerbum Dei non est alligatum.
- Gal. 4. a* Nam ubi uenit plenitudo temporis, mi- ^f sit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, & ut adoptionem filiorum
- 1. Cor. 8. b* reciperemus. Scitis enim gratiam do- ^g mini nostri I E S V Christi, quoniam propter

pter nos egenus factus est, cùm esset diues, ut illius inopia uos diuites essetis.

¶ Vbi præcursor pro uobis introiit *1. Heb. 6. d*
s v s, secundum ordinem Melchisedech

¶ pontifex factus in æternum. Quòd autem ascendit quid est, nisi quia & descendit? Primum in inferiores partes terræ. *Eph. 4. b*

Qui descendit, ipse est qui & ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia.

¶ Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: *Phil. 2. a*

sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine *i s s v* omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus *i s s v s c h r i*

s t v s in gloria est Dei patris. Et manifestè magnum pietatis est sacramentum: quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. *1. 1. sim. 3. d*

I Quod

Quòd Christus est caput eccles
 iæ, non solum militantis, sed
 etiã triumphantis. Et de mys
 tica ecclesiæ unitate. Atque
 de excellentia & præconiis
 Christi.

CAP. XLVIII.

Rom. 12. d

Dico omnibus, non plus sapere quàm

oportet : & unicuiq; , sicut Deus di
 uisit mensuram fidei. Sicut enim in uno
 corpore multa membra habemus, omnia
 autem membra non eundẽ actum habent:
 ita multi unum corpus sumus in Christo,

1. cor. 12. b

singuli autẽ alter alterius membra. Sicut

Galat. 3. c

enim corpus unum est, & multa membra

habet, &c. ut suprà. Non est Iudæus neq;

Græcus, non est seruus neq; liber, non est

masculus neq; foemina. Omnes enim uos

Eph. 1. d

unum estis in Christo IESU. Quẽ Deus

constituit ad dexteram suam in cælesti-

bus, super omnem principatũ, & potesta-

tem, & uirtutem, & dominationem, & o-

mne nomen quod nominatur, non solum

in hoc seculo, sed & in futuro : & omnia

subiecit sub pedibus eius. Et ipsum dedit

caput supra omnẽ ecclesiam, quæ est cor-

Eph. 4. d

pus ipsius, plenitudo eius, qui omnia in

omnibus adimpletur. Qui est caput Chri-

stus, ex quo totum corpus compactum &

connexum per omnem iuncturam submi-

nistrat

nistrationis, secūdum operationē in mēsuram uniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationē suā in charitate. Nam Christus est caput ecclesiæ, *Ephc. 5.2*
 G ipse Saluator corporis eius. Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quia in ipso condita sunt uniuersa, quæ in cælis & in terra, uisibilia, etiam inuisibilia, siue throni siue dominationes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & ipse caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens. *Colof. 1.6*
 Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Nō enim angelis subiecit *Heb. 1.6*
 Deus orbem terræ futurū, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis, dicēs: Quid est homo, quod memores eius: & filius hominis, quoniam uisitas eum? Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum. Nunc autē nondum
 1 2 uide

Hebr. 3. a uidemus omnia subiecta ei. Qui fidelis est ei, qui fecit illum : sicut & Moyses in omni domo illius. Amplioris enim gloriæ, iste præ Moysc habitus est, quāto ampliore honorem habet domo qui fabricauit illam. Omnis nanq; domus fabricatur ab aliquo, qui autem omnia creauit, Deus est. Et Moyses quidē fidelis erat in tota domo eius, tanquā famulus in testimonium eorū, quæ dicenda erant : Christus uero tanquā filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei usq; in finem firmam retineamus.

De diuinitate, & eminentia unigeniti filii Dei. CAP. XLIX.

Hebr. 1. a **L**Oquutus est nobis Deus in filio, quē constituit hæredem uniuersorū, per quem fecit & secula. Qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia uerbo uirtutis suæ, purificationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te ? Et rursus : Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium ? Et cū iterum introducit primogenitum in

In orbem terræ, dicit : Et adorent cum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, uirga æquitatis uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem : propterea unxit te deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et tu in principio domine terrā fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes : & omnes sicut uestimentum ueterascent. Et uelut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, Quoadusq; ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? *Hebr. 4. c*

^B Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ & spiritus, compagum quoque & medullarum : & discretor cogitationum, & intentionum cordis : & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius. Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis

1 3 sermo.

Heb. 13. b sermo. Etenim IESVS Christus heri & d
Rom. 9. a hodie, ipse & in secula. Qui est super o-
Phil. 1. a mnia Deus benedictus in secula. Qui
 cum in forma Dei esset, non rapinā arbi-
 tratus est, esse se æqualē Deo, &c. ut suprā.

De insufficientia, & impotens
 tia legis Mosaicæ, ad sal-
 uandum sine fide & gratia
 Christi, CAP. I.

Rom. 3. e **E**X operibus legis non iustificatur o-^A
 mnis caro corā Deo. Per legē enim
 cognitio peccati. Nunc autem sine lege
 iustitia Dei manifestata est, testificata à le-
 ge & prophetis. Iustitia autem Dei per fi-
 dem IESV Christi in omnes, & super o-
 mnes, qui credunt in eum. Non enim est
 distinctio. Omnes enim peccauerunt, &
 egent gloria Dei. Vbi est ergo gloriatio
 tua? Exclusa est. Per quam legem? Facto-
 rum? Non, sed per legem fidei. Arbitra-
 mur enim hominem iustificari per fidem,
 sine operibus legis. An Iudæorum Deus
 tantum? Nonne & gentium? Imò & gen-
 tium. Quoniam quidem unus Deus, qui
 iustificat circumcisionē ex fide, & præpu-
 tium per fidem. Legem ergo destruimus
 per fidem? Absit, sed legem statuimus.

Rom. 4. a Quid ergo dicemus inuenisse Abraham^B
 patrem

patrem nostrum secundum carnē? Si enim Abrahā ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam : sed non apud Deū. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ei autē qui operatur, merces non imputatur secundum gratiā, sed secundum debitum. Ei autē qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundum propositū gratiæ Dei. Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir cui non imputauit dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est fides Abrahæ ad iustitiā. Quomodo ergo reputata est? In circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam. Et sit pater circumcisionis, non his tantum, qui ex circūcisione sunt: sed & his, qui sectantur uestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

hæ. Non enim per legē promissio Abrahæ, aut semini eius, ut hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, ablata est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini: non ei, qui ex lege est solum: sed & ei, qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum: sicut scriptum est: Quia patrē multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti, qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Vsq; ad c.

Rom. 9. c legem peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Nam lex subintrauit, ut abundaret delictum. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore uiuit. Nam quæ sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est à lege uiri, ut non sit adultera si fuerit cum alio uiro. Itaque fratres mei, & uos mortificati estis legi, per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo. Cum enim essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per legem erant, operabantur

bantur in membris nostris , ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur : ita, ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ. Quid ergo dicimus ? Lex peccatum est ? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legē. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat , ego autem uiebam sine lege aliquando : sed cū uenisset mandatum , peccatum reuixit : ego autem mortuus sum. Et inuentum est, mihi mandatum quod erat ad uitam , hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors ? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortē, ut fiat supra modum peccans

^R peccatū per mandatū. Lex autem spiritus *Rom. 8. 4*
uitæ in Christo I E S V, liberauit me à lege

^R peccati & mortis. Omnia mihi licēt, sed *1. Cor. 6. 12*
non omnia expediūt. Omnia mihi licent,
sed ego sub nullius redigar potestatem.

De perfectione & eminentia
euangelicæ legis, supra le-
gem scriptam. CAP. LE.

2. Cor. 3. b **S**I ministratio mortis literis deforma-^A
ta in lapidibus fuit in gloria, ita, ut
non possent filii Israël intēdere in faciem
Moyfi propter gloriam uultus eius, quæ
euacuatur: quomodo non magis mini-
stratio spiritus erit in gloria? Nam si mi-
nistratio damnationis in gloria est, mul-
tomagis abundat ministerium iustitiæ in
gloria. Nam nec glorificatum est quod
claruit, in hac parte propter excellentem
gloriam. Si enim quod euacuatur in glo-
ria est, multo magis quod manet in glo-
Hebr. 7. c ria est. Reprobatio quidem fit præce-^B
dentis mādati, propter infirmitatem eius,
& inutilitatem. Nihil enim ad perfectum
duxit lex: introductio uerò melioris spei,
per quam proximamus ad Deū. Et quan-
Hebr. 8. b tum est, non sine iureiurando. Nunc au-^C
tem Christus melius fortitus est ministe-
rium, quanto & melioris testamenti me-
diator est. Quod in melioribus repromis-
sionibus sancitum est. Nam si illud prius
culpa uacuasset, non utique secundi lo-
cus inquireretur. Vituperans enim eos di-
cit: Ecce dies ueniunt, dicit dominus, &
consummabo super domum Israël, & su-
per

per domum Iuda testamentum nouum,
non secundum testamētum quod feci pa-
tribus eorum, in die qua apprehendi ma-
num eorū, ut educerē eos de terra Aegy-
pti. Quoniam ipsi non permanserunt in
testamento meo, & ego neglexi eos, dicit
dominus. Quia hoc testamentum, quod
disponam domui Israēl post dies illos, di-
cāt dominus: Dabo leges meas in mente
eorū, & in corde eorum superscribam eas:
& ego ero illis in Deum, & ipsi erūt mihi
in populum: & non docebit unusquisque
proximum suum, & unusquisque fratrem
suum dicens: Cognosce dominum. Quia
omnes scient me, à minore usq; ad maio-
rem eorum, quia propitius ero iniquitati-
bus eorū, & peccatorum eorum iam nō
memorabor. Dicendo autem Nouum, ue-
terauit prius. Quòd autem antiquatur &
senescit, prope interitum est.

**De insufficientia, & reprobac-
tione sacrificiorū legalium:
& efficacia sacrificii nouæ
legis.**

CAP. LII.

A Mbram enim habens lex futurorum Heb. 10. 4
bonorū, non ipsam imaginē rerum,
per singulos annos eisdem ipsis hostiis,
quas offerūt indefinenter; nunquam po-
test

test accedentes perfectos facere. Alioqui cessassent offerri, eo quod nullam ultra conscientiam peccati haberent cultores semel mundati. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est, sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum, dicit: Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato tibi non placuerunt. Tunc dixi: Ecce, uenio: In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens: quia hostias & oblationes & holocaustomata, pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur: Tunc dixi: Ecce uenio, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Aufert primum, ut sequens statuat. In qua uoluntate sanctificari sumus, per oblationem corporis Christi semel. Et omnis, quidem sacerdos præsto est quotidie ministras, & eadem sæpe hostias offerens, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum, sedet in dextera Dei. De cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. **Conferatur**

tur autem nos Spiritus sanctus. Postquā enim dixit: Hoc autem testamētum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentes eorum superscribā eas, & peccatorum & iniquitatū eorum iam nō memorabor amplius. Vbi autē horum remissio: iam nō est oblatio pro peccato.

B Tabernaculum enim factum est primū. *Hebr. 9. a*
&c. ut sup. His uerō ita cōpositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. In secundo autem semel in anno, solus Pontifex non sine sanguine, quem offerret pro sua ac populi ignorātia. Hoc significante Spiritu sancto, nondum pro-palatam esse sanctorū uiam, adhuc priore tabernaculo habente statum: quę parabola est tēporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ nunquam possunt iuxta conscientiā perfectū facere seruientē, solummodo in cibis & potibus & uariis baptismatibus, & iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. Adhuc de insufficientia, imperfectioneque legis, & cessatione legalis tēpore nouę legis. *CAP. LIIT.*

A Scendi Hierosolymam secundum *Gala. 2. a*
reuelationem, & contuli cum illis
Euang

Euangelium, quod prædico in Gentibus. Scorsum autem cum his, qui uidebantur aliquid esse, ne fortè in uacuum currerè, aut cucurrissem. Sed neq; Titus, qui mecum erat, cùm esset Gentilis, compulsus est circūcidi, sed propter introductos falsos fratres, qui subintroierūt explorare libertatē nostram, quam habemus in Christo IESU, ut nos in scrupulū redigerent. Quibus neq; ad horā cessimus subiectioni, ut ueritas Euangelii permaneat apud uos. Mihi autem qui uidebantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed econtra, cùm uidissent mihi creditum esse Euāgelium præputii, sicut & Petro circumcisionis, (qui enim operatus est Petro in Apostolorum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes) & cùm cognouissent gratiam Dei, quæ data est mihi, Iacôbus & Cephas, & Ioannes, qui uidebantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisione: tantum ut pauperum memores essemus, quod & sollicitus fui hoc ipsum facere. Cùm autē uenisset Cephas Antiochiā, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm uenirent quidam ab Iacôbo, cum Gentibus edebat: cùm autem uenissent, subtrahebat

&

& segregabat se, timēs eos qui ex circum-
 cisione erant. Et simulationi eius consen-
 serūt cæteri Iudæi, ita ut Barnabas ducere-
 retur in eandem simulationem. Sed cūm
 uidissem, quōd non rectē ambularent ad
 ueritatem Euangelii, dixi Cephæ coram
 omnibus: Si tu Iudæus cūm sis, gentiliter
 & non Iudaicē uiuis, quomodo cogis
 Gentes iudaizare? Scientes autem quōd
 non iustificatur homo ex operibus legis,
 nisi per fidem I E S V Christi: & nos in
 Christo I E S V credimus, ut iustificemur
 ex fide Christi, & non ex operibus legis.
 Propter quod ex operibus legis non iu-
 stificatur omnis caro. Quōd si quærentes
 iustificari in Christo, inuēti sumus & ipsi
 peccatores: nunquid Christus peccati mi-
 nister est? Absit. Si enim quæ destruxi hæc
 iterum reædifico, præuaricatorē me con-
 stituo. Ego enim per legē, legi mortuus
 sum, ut Deo uiuam. O insensati Galatæ, *Gala. 3. a*
 quis uos fascinauit non obedire ueritati,
 ante quorū oculos Christus proscriptus
 est, & in uobis crucifixus? Hoc solūm uo-
 lo à uobis discere, ex operibus legis spiri-
 tum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stul-
 ti estis, ut cūm spiritu cœperitis, nunc car-
 ne consummemini? Tan a passi estis sine
 causa, si tamen sine causa. Qui ergo tri-
 buit

buit uobis spiritum , operatur & uirtutes
in uobis, ex operibus legis , an ex auditu
fidei? Quicumque enim ex operibus legis
sunt , sub maledicto sunt. Scriptum est
enim: Maledictus omnis qui non perma-
net in omnibus quæ scripta sunt in libro
legis huius, ut faciat ea. Quoniam autem
in lege nemo iustificabitur ante Deū, ma-
nifestum est , quoniā iustus ex fide uiuit.
Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit
ea, uiuet in illis. Fratres, secundum homi-
nem dico. Tamen hominum confirma-
tum testamentū nemo spernit , aut super-
ordinat. Abraham enim dictæ sunt pro-
missiones, & semini eius. Non enim dicit,
& seminibus, quasi in multis: sed quasi in
uno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc
autem dico, testamentum confirmatum à
Deo, quæ post quadringentos & triginta
annos facta est , lex non irritum facit , ad
euacuandam promissionem. Nam si ex
lege hæreditas, iam non ex promissione.
Abraham autem per repromissionem do-
nauit Deus. Quid igitur lex? Propter
transgressionem posita est, donec ueniret
semen cui repromiserat, ordinata per an-
gelos in manu mediatoris. Mediator au-
tem unius non est , Deus autem unus est.
Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit.
Si

Si enim data esset lex, quæ posset iustificare, uerè ex lege esset iustitia. Sed cōclūsit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide I E S U Christi daretur credētibz. Prius autem quàm ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificaremur. At ubi uenit fides, iam nō sumus sub pædago. Scimus autē quia *1. tim. 1. b* bona est lex, si quis ea legitimè utatur. Scientes hoc, quia iusto non est lex posita: sed iniustis, &c. ut suprà.

De cessatione circumcisionis, aliarumq; obseruantiarum legalium, tēpore Euangelii promulgati. CAP. LIIII.

A Tate, & nolite iterum seruitutis iugo *Gala. 5. 4* contineri. Ecce ego Paulus dico uobis quoniā si circūcidamini, Christus nihil uobis proderit. Testificor autē rursus omni homini circūcidenti se, quoniā debitor est uniuerse legis faciendę, Euacuatī estis à Christo, qui lege iustificamini, à gratia excidistis. Currebatis bene, quis uos impediuit ueritati non obedire? Neminī cōsenferitis. Persuasio enim hæc nō ex eo, qui uocat uos. Ego autem confido in uobis in Domino, quòd nihil aliud facietis,

pietis. Qui autem conturbat uos, portabit iudicium suum, quicumque est ille. Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vt nam abscindantur qui uos conturbant. Vos enim in libertatem uocati estis fratres, tantum ne libertatem, in occasionem de-

Gala. 6. c tis carnis. Quicumque enim uolunt place-^Bre in carne, hi cogunt uos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. Neque enim qui circumcidentur, legem custodiunt. Sed uolunt uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur. In Christo autem I E S U neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium: sed noua creatura.

Gala. 3. c Si spiritu ducimini, non estis sub lege. ^C

Gala. 4. a Dico autem, quanto tempore hæres paru-^Dulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium: sed sub tutoribus & actoribus est, usque ad præfinitum tempus à patre: Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes. Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo, ne sine causa laborauerim in uobis. Estote sicut ego, quoniam & ego sicut uos. Fratres, obsecro uos, nihil me resistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizavi uobis iam pridem, & tentat

tentationem ueſtram in carne mea non ſpreuiſtis, neque reſpuiſtis: ſed ſicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtū: **Eſ v m.** Vbi eſt ergo beatitudo ueſtra? Teſtimoniū enim perhibeo uobis, quia ſi fieri potuiſſet, oculos ueſtros cruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus uobis factus ſum uerum dicens uobis? Aemulatur uos non bene, ſed excludere uos uolūt, ut illos æmulemini. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in uobis Chriſtus. Vellem autem eſſe apud uos, & mutare uocem meam: quoniam confundor in uobis. Dicite mihi, qui ſub lege uultis eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: ſed qui de libera, per repromiſſionem. **Quæ ſunt ſecundum allegoriam dicta.** Hæc enim ſunt duo teſtamēta. Vnum quidem in monte Sinai in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, qui coniunctus eſt ei, quæ nunc eſt Hieruſalem, & ſeruit cum filiis ſuis.

Peccatum enim uobis non dominabitur. *Rom. 6.*
 Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.
Quid ergo? Peccabimus quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit.

De sacerdotio & pontificio Christi : & de eminentia Melchisedech , qui fuit eius figura : & , qualiter per Abrahamā decimatus est Leui.

CAP. LV.

Heb. 4.d **H**Abētes ergo Pontificem magnum, ^A qui penetrauit cælos , ^{I E S V M} fi-

Hebr. 5.a lium Dei, teneamus cōfessionem. Omnis ^B nanq; Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur , in his quæ sunt ad Deum : ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, qui condolare possit his, qui ignorant & errant : quoniam & ipse circumdatus est infirmitate. Et propterea debet quemadmodū pro populo , ita etiā pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem : sed qui uocatur à Deo, tanquā Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit, ut Pontifex fieret : sed qui loquutus est ad eum : Filius meus es tu , ego hodie genui te : quemadmodum & in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum , secundum ordinem Melchisedech. Appellatus à Deo patre Pontifex iuxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicēdum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendū. Hic enim ^C Melchisedech sacerdos Dei summi , qui obuia

obuiavit Abrahæ regresso à cæde regū,
 cui decimas omnium diuisit Abraham.
 Primū quidem qui interpretatur Rex
 iustitiæ. Deinde autem & Rex Salem,
 quod est Rex pacis, sine patre, sine matre,
 sine genealogia, neq; initium dierū, ne-
 que finem uitæ habens. Assimilatus au-
 tem filio Dei, manet sacerdos in perpe-
 tuum. Intuemini autem quantus sit hic,
 cui de præcipuis dedit Abraham patriar-
 cha. Et quidem de filiis Leui, sacerdotiū
 accipientes mandatū habent decimas su-
 mme à populo secundum legem, id est, à
 fratribus suis: quanquam & ipsi exierunt
 de lumbis Abrahæ. Cuius autē generatio
 non annumeratur in eis, decimas sumpsit
 ab Abraham. Et hunc qui habebat repro-
 misiones, benedixit. Sine ulla autem con-
 traditione, quod minus est, à meliore be-
 nedicitur. Et hic quidē homines morien-
 tes decimas accipiūt, ibi autē contestatur
 quia uiuit. Et ut ita dictum sit, per Abra-
 ham & Leui qui decimas accepit decima-
 tus est. Adhuc enim in lumbis patris erat,
 quādo obuiavit ei Melchisedech. Si ergo
 cōsummatio per sacerdotium Leuiticum
 erat, populus enim sub ipso legē accepit
 quid adhuc necessarium fuit secundum
 ordinē Melchisedech alium sacerdotem

furgere, & non secundum ordinem Aaron dici? Trāslato enim sacerdotio, necessē est ut & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestū est enim, quòd ex Iuda ortus sit dominus noster. In qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exurget alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum uirtutem uitæ insolubilis. Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchisedech. Alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum iureiurādo per eum qui dixit ad illum: Iurauit dominus & nō poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum. In tantum melioris testamenti spōsor factus est
 I E S V S. Et alii quidē plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere. Hic autē quoniā permanet in æternū, perpetuū habet sacerdotiū. Talis enim decebat ut esset nobis pontifex, sanctus, impollutus, innocēs, segregatus à peccatorib⁹, excelsior cælis factus: qui nō habet quotidie necessitatē, quemadmodū sacerdos, pri⁹ pro suis delictis hostias offerre,

ferre, deinde pro populo. Hoc enim fecit
seinel se offerendo. Lex enim homines cō-
stituit infirmitatem habentes. Sermo autē
iurisiurandi, qui post legem est, filium in
d æternum perfectum. Capitulum autē *Hebr. 8.4*
super ea quæ dicuntur. Talem habemus
pontificem, qui consedit in dextera sedis
magnitudinis in cælis, sanctorum mini-
ster & tabernaculi ueri, quod fixit Deus,
& non homo. Omnis enim pontifex ad
offerendum munera & hostias constitui-
tur. Vnde necesse est & hunc habere ali-
quid quod offerat. Si ergo esset super ter-
ram, nec esset sacerdos, cū essent qui se-
cundum legem offerrent munera: qui
exemplari & umbræ deseruiunt cælestiū,
sicut responsum est Moyse, cū consum-
maret tabernaculum: Vide, inquit, omnia
facito secundum exemplar, quod tibi in
monte monstratum est.

Quibus uirtutibus debeant esse
ornati in sacris ordinibus con-
stituti Episcopi, Sacerdotes,
Diaconi.

CAP. LXI.

A Idelis sermo: Si quis episcopatum
desiderat, bonum opus de-
Oportet ergo episcopum irreprehe-
lem esse, unius uxoris uirum, sobriū, pru-
dentem, pudicum, ornatum, hospitalem,
m 4 doctor

doctorem: non uinolétum, non percussorem, sed modestum. Non litigiosum, non cupidum, suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem suæ domui nescit præesse, quomodo ecclesiæ Dei curam habebit? Nō neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & testimoniū bonū habere ab his qui foris sunt, ut non in opprobriū incidat & laqueum diaboli. Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, nō turpe lucrum sectantes, habentes ministeriū fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habētes. Diacones sint unius uxoris uiri, qui suis filiis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirent, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo I E S U. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, unius uxoris uir, fidebens fideles, non in accusatione luctans, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum,

cundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Aduersus presbyterum noli accusationem recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. *1. tim. 5. 22*

De institutione & communione sacramenti Eucharistie. Et quam damnabile sit, illud indigne accipere.

C A P. L V I I .

A T prudētibus loquor, uosipsi iudicate, quod dico: Calix benedictionis cui benedicimus, nōne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nōne participatio corporis domini est? Quoniam unus panis & unū corpus, multi sumus omnes, qui de uno pane, & de uno calice participamus. *1. Co. 10. 17*

B Ego enim accepi à domino, quod & *1. Cor. 11. 23*
tradidi uobis: Quoniam dominus noster
I E S U S Christus in qua nocte traditur, accepit panem, & gratias agi-
git, & dixit: Accipite & manducate: hoc
est corpus meum, quod pro uobis traditur;
hoc facite in meam commemorationem.

m s nem,

nen. Similiter & calicem, postquam cœ-
 nauit dicens: Hic calix nouum testamen-
 tum est in meo sanguine. Hoc facite quo-
 tiescunque biberitis, in meam commemo-
 rationem. Quotiescunq; enim manduca-
 bitis panem hūc, & calicem bibetis, mor-
 tem domini annuntiabitis, donec ueniat.
 Itaq; quicumq; manducauerit panem, uel
 biberit calicem domini indigne, reus erit
 corporis & sanguinis domini. Probet au-
 tem seipsum homo, & sic de pane illo
 edat, & de calice bibat. Qui enim mandu-
 cat & bibit indigne, iudicium sibi man-
 ducat & bibit, nō diiudicans corpus do-
 mini. Ideo sunt inter uos multi infirmi, et
 imbecilles, & dormiūt multi. Itaq; fratres
 cū conuenitis ad manducandum, inui-
 cem exspectate. Si quis esurit, domi mādu-
 cet, ut non in iudicium conueniatis. Cæ-
 tera autem cū uenero disponam.

**Qualiter coniugati debeant se
 habere : & de consilio conti-
 nentiæ uirginalis & uidualis.**

CAP V T

LVIII.

DE quibus autē scripsistis mihi, bo-
 num est homini mulierem nō tan-
 gere, propter fornicationem autem unus-
 quisque suam uxore habeat, & unaquæq;
 suum uirum. Vxori uir debitum reddat,
 sicut

ſimiliter autem & uxor uiro. Mulier ſui corporis non habet poteſtatem, ſed uir. Similiter & uir ſui corporis nō habet poteſtatem, ſed mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut uacetis orationi. Et iterum reuertimini in id ipſum, ne tentet uos Satanas propter incontinentiam ueſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium. Volo autē omnes homines eſſe ſicut meipſum. Sed unusquiſque proprium donū habet ex Deo, unus quidem ſic, alius uerō ſic. Dico autem non nuptis, & uiduis: bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ut & ego. Quōd ſi ſe non continent, nubant. Melius enim eſt nubere, quā uri. His autē qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego, ſed dominus: Vxorē à uiro nō diſcedere. Quōd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut uiro ſuo reconciliari. Et uir uxorem ne dimittat. Nam cæteris ego dico, non dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet uirum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat uirum. Satis ſciatis quod eſt enim uir infidelis per mulierem infidelem. Et ſanctificata eſt mulier per

per

per uirum fidelem. Alioqui & filii uestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quòd si infidelis discedit, discedat. Non est enim seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi. Vnde enim scis mulier, si uirum saluum facies? Aut unde scis uir, si mulierem saluam facies? Nisi unicuique sicut diuisit Deus. De uirginibus autem præceptum domini non habeo. Consiliū autem do, tanquā misericordiam consecutus à domino, ut sim fidelis. Existimo autem hoc bonum esse propter instātem necessitatem, quoniam bonū est homini sic esse. Alligatus es uxori? noli quærere solutionē: solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, nō peccasti: & si nupserit uirgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autē uobis parco. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta, & uirgo cogitat ea quæ domini sunt, ut sit sancta corporis castitatu. Quæ autem nupta est, cogitat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Parò hoc ad utilitatē uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam: sed ad

ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Si quis autem turpem uideri se existimat super uirgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri: quod uult faciat, non peccat si nubat. Nā qui statuit in corde suo firmus, non habens aliquam necessitatem, potestaté autem habēs suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit. Et qui non iungit, melius facit. Mulier alligata est legi, quāto tempore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, liberata est. Cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit, si sic permanferit, secundum meum consilium. Puto autem, quod & ego spiritum Dei habeam. Mulieres uiris suis *Eph. 5. c* subditæ sint, sicut domino. Quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus ecclesię. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in om nibus. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus ecclesiam: ita & uiri debent diligere suas, ut corpora sua, Qui suā uxorem diligit, seipsum diligit. Veruntamen singuli unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit. Vxor autem timet uirum.

Colo. 3. d rum. Mulieres subditæ estote uiris, sicut c
oportet in domino. Viri diligite uxores
Hcb. ul. a uestras, & nolite amari esse ad eas. Ho- d
norabile connubium in omnibus, & tho-
rus immaculatus.

De quibusdam documentis per-
tinentibus generaliter ad ui-
ros, atque mulieres, & uiduas.

CAP V T

LIX.

2. Co. 11. a **V**Olo autem uos scire, quòd omnis ^A
uiri caput est Christus: caput autem
mulieris, uir: caput uerò Christi, Deus. Om-
nis uir orans aut prophetans, uelato ca-
pite, deturpat caput suum. Omnis autem
mulier orans aut prophetans, non uelato
capite, deturpat caput suū. Vnū est enim,
ac si decaluetur. Nam si non uelatur mu-
lier, tondeatur. Si uerò turpe est mulieri
tonderi, aut decaluari, uelet caput suum.
Vir quidem nō debet uelare caput suum,
quoniam imago et gloria est Dei. Mulier
autē gloria est uiri. Nō enim uir ex mu-
liere est, sed mulier ex uiro. Etenim non
est creatus uir propter mulierem, sed mu-
lier propter uirum. Ideo debet mulier ue-
ramen habere super caput suum, & pro-
pter angelos. Veruntamen neque uir sine
muliere,

muliere, neque mulier sine uiro in domino. Nam sicut mulier de uiro, ita & per mulierem uir. Vos ipsi iudicate, decet mulierem non uelata orare Deum? Nec ipsa natura docet uos, quod uir quidem si comam nutriat, ignominia est illi? Mulier uero si comam nutriat, gloria est illi? Quoniam capilli pro uelamine dati sunt illi.

- B** Mulieres in ecclesia taceant. Non enim 1. Co. 14. 8
permittitur eas loqui, sed subiectas esse: sicut & lex dicit. Si quid autem uolunt discere, domi uiros suos interrogent. Turpe est enim mulierem loqui in ecclesia. An à uobis uerbum Dei processit? An in uos solos peruenit? Si quis uidetur prophetata esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis: quoniam domini sunt mandata.
- C**ta. Mulieres ornantes se, non in tortis 1. Ti. 2. 5
crinibus, aut auro, aut margaritis, aut ueste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in uirum: sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in preparatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilecti

dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Viduas honora, quæ uerè uiduæ ^d
 sunt. Si qua autem uidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam bene regere, & mutuam uicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem uerè uidua est, & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus, nocte ac die. Nam quæ in deliciis est, uiuens mortua est. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis testimonium habens. Si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est. Adulescētiore autem uiduas deuota. Cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere uolunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem aduersario dare maledicti gratia. Iam enim conuersæ sunt quædam retro Satanam. Si quis fideles habet uiduas, subministret illis: & non grauetur ecclesia, ut his quæ uerè uiduæ sunt, sufficiat.

Qualiter

Qualiter parentes habere se debent ad sobolem suam, & econuerso. Qualiter etiã domini ad seruos, & uiceuersa. CAP. LX.

- A** Filii obedite parentibus uestris in domino, hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrẽ (quod est mandatum primũ in promissione) ut sis longæuus super terrã. Et patres, nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed educate illos in disciplina, & correptione domini. *Eph. 6. a*
- B** Filii obedite parẽtibus uestris per omnia, hoc enim placitum est in domino. Patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant. Non debent filii parẽtibus thesaurizare, sed parentes filiis. *Colof. 3. d*
- C** Serui obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore in simplicitate cordis uestri, sicut Christo : non ad oculũ seruientes, quasi hominibus placentes : sed ut serui Christi facientes uoluntatem Dei ex animo cum bona uoluntate : seruientes sicut domino, & non sicut hominibus : scientes quoniam unusquisque quod fecerit bonũ, hoc percipiet à domino, siue seruus siue liber. Et uos domini eadem facite illis, remittẽtes minas : sicut et Christus, quia & illorũ & uester dominus est in cælis. Et personarũ acceptio non est apud Deum. *2. cor. 12. e* *Eph. 6. a*

Colof. 3. d Deum. Serui obedite per omnia dominis ^E
carnalibus in simplicitate cordis timentes
Deum. Quodcunq; facitis, ex animo ope-
ramini : sciētes quod à domino accipietis
retributionem hæreditatis. Domini, quod
æquū & iustū est, seruis præstare : scientes,
quoniam & uos dominū habetis in cælo.

1. tim. 6. a Quicumque sub iugo sunt serui, dominos ^F
suos omni honore dignos arbitrentur : ne
nomē domini & doctrina blasphemetur.

Tit. 2. c Quicumq; autem fideles dominos habent,
non cōtemnant, quia fratres sunt : sed ma-
gis seruiāt, quia fideles sunt : quia beneficii
participes sunt. Seruos dominis suis sub- ^G
ditos esse in omnibus placētes, non con-
tradicientes, non fraudantes : sed in omni-
bus fidem bonā ostēdentes, ut doctrinam
Saluatoris nostri ornent in omnibus.

Qualiter superiores habere se
debēt ad subditos, & ecōtra.
Et de quibusdam documētis,
ad prælatos spectantibus. Et
qualiter diuersos diuersimo-
de instruere debēt. CAP. LXI.

1. thes. 5. c Rogamus autem uos fratres, ut noue- ^A
ritis eos, qui laborant inter uos, &
præstant uobis in domino, & monent uos,
ut habeatis illos abūdantiū in charitate.
Propter

Propter opus illorum pacem habete cum
 B eis. Itaq; qui hæc spernit, non hominem *1. thes. 4. b*
 C spernit, sed Deū. Qui bene præsunt pres- *1. tim. 5. c*
 byteri, duplici honore digni habeantur,
 D &c. ut suprà. Mementote præpositorum *Heb. 13. b*
 uestrorū, qui uobis loquuti sunt uerbum
 Dei: quorum intuentes exitum conuerſa-
 tionis, imitamini fidē. Obedite præpositis
 ueſtris, & ſubiaceſte eis. Ipſi enim peruigi-
 lant quaſi rationem pro animabus ueſtris
 reddituri: ut cum gaudio hoc faciant, &
 non gementes: hoc enim expedit uobis.
 E Et cuiusmodi cum honore habetote, & *Phil. 2. d*
 F cum omni gaudio excipite. Dum uenio, *1. tim. 4. d*
 attende lectioni, exhortationi, & doctri-
 næ. Noli negligere gratiam quæ in te eſt,
 quæ data eſt tibi per prophetiam cum im-
 poſitione manuum preſbyterii. Attēde ti-
 bi, & doctrinæ. Inſta in illis: hoc enim fa-
 ciēs, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te
 G audiunt. Manus cito nemini impoſueris. *1. tim. 5. d*
 H Neq; cōmunicaueris peccatis alienis. Tu *1. tim. 4. b*
 uerò uigila, in omnibus labora, opus fac
 Euangelistæ, miniſteriū tuum imple, ſo-
 I brius eſto. Hæc cōmone teſtificamur
 K ram Deo. Tu autem aſſecutus es me
 doctrinam, inſtitutionem, propoſitum
 dem, longanimitatē, dilectionem, pati-
 tiam, perſecutiones, paſſiones: qualia mihi
 n 2 facta

facta sunt Antiochiæ, Iconii, Lystris, quales persecutiones sustinui : & ex omnibus
2. tim. 4. a me eripuit dominus. Prædica uerbū, in-
1. tim. 4. d ista opportune, importune : argue, obsecra,
1. tim. 5. a increpa, &c. ut suprà. Exemplum esto fi-
Tit. 2. a delium, in uerbo, in conuersatione, in cha-
 ritate. Seniores obsecra ut patrem, iuue-
 nes, ut fratres, anus ut matres, iuuen-
 culas ut sorores in omni castitate. Tu autem
 loquere quæ decent sanam doctrinam. Se-
 nescut ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in
 fide, in dilectione, in patientia. Anus simi-
 liter in habitu sancto, non criminatrices,
 non multo uino feruientes : bene docen-
 tes, ut prudentiam doceant. Adolescentu-
 las, ut uiros suos ament, filios diligant,
 prudentes, castas, sobrias, benignas, domus
 curā habentes, subiectas uiris suis : ut non
 blasphemetur uerbum Dei. Iuuenes simi-
1. tim. 4. b liter hortare, ut sobrii sint. Hæc propo-
 nens fratribus, bonus eris minister Chri-
 sti IESU, enutritus uerbis fidei & bonæ
 doctrinæ, quam assequutus es.

e spiritali regeneratione baptis-
 mi, & cur debeamus de cætero
 recedere à peccatis. CAP. LXII.

Rom. 6. a

Vbi abundauit delictum, superabun-
 dauit & gratia, &c. ut suprà. Quid
 ergo

ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in illo? An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo I E S V, in mortē ipsius baptizati sumus? Cōsepulti enim sumus cum illo per baptismū in mortem, ut quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriā patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim cōplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: hoc sciētes, quia uetus homo noster simul crucifixus est, ut destruiatur corpus peccati, ut ultra nō seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiā uiuimus cum illo. Sciētes, quia Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quòd autē uiuit, uiuit Deo: Ita & uos existimate, uos quidē mortuos esse peccato, uiuētes autē Deo in Christo I E S V domino nostro. Quicumque enim in Christo I E S V baptizati estis, Christum induistis. In quo & circumcisi estis circumcissione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, in circumcissione I E S V

n 3 Christ

Christi : consepulti ei in baptismo, in quo
& resurrexistis, per fidē operationis eius,
qui suscitauit illum à mortuis.

**De aduentu impiissimi & falsi
sissimi Antichristi, ac die iudicii.**

CAP. LXIII.

s. h. c. f. 1. 1. 1 **N**ON terreamini, quasi instet dies domini, ne quis uos seducat ullo modo : quoniam nisi uenerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extolitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita, ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Non retinetis, quoniam cum adhuc essem uobiscum, hæc dicebamus uobis? Et nunc quid detineat, scitis, ut reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus IESVS interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui eum : cuius aduentus est secundum operationem Satanæ, in omni uirtute, & signis, & prodigiis mendacibus : & in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt : eo quod charitatem ueritatis non receperint, ideo mittet illis Deus operat

operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderint ueritati, sed consenserunt iniquitati.

- B** De temporibus autem & momentis fratres, nō indigetis ut scribamus uobis. *1. thef. 5. d*
 Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies domini ſicut fur in nocte, ita ueniet. Cū enim dixerint, pax, & ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus: ſicut dolor in utero habentis, & non effugient. Vos autem fratres non eſtis in tenebris, ut uos dies illa tanquam fur comprehendat.

De generali reſurrectione futura.

CAP. LXIII.

- A** **S**I quis ſpiritum Chriſti non habet, hic *Rom. 8. d*
 non eſt eius. Quōd ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit **I E S V M** Chriſtum à mortuis, habitat in uobis: qui ſuſcitauit **I E S V M** Chriſtum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora ueſtra, propter inhabitantem
B ſpiritum eius in uobis. Deus eſt, qui domini *1. Cor. 6. c*
 ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per ueritatem ſuam. Sciētes, quoniam qui ſuſcitauit *1. cor. 4. d*
I E S V M, & nos cum **I E S V** ſuſcitabit, & conſtituet uobiſcum. Chriſtus enim in uobis non infirmatur, ſed potens eſt in uobis. Nam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed uiuit ex uirtute Dei. Nam &

n 4 nos

1. thes. 4. c. nos infirmi sumus in illo : sed uiuimus ex uirtute Dei in uobis. Si enim credimus quòd I E S V S mortuus est , & resurrexit, ita & Deus eos, qui dormierunt, per I E S V M adducet cum eo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini , quia nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduētu domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu, & in uoce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo , & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra : & sic semper cum Christo erimus. Itaq; consolamini inuicē in uerbis istis.

**De fideli probatione ac diuersitate resurrectionis futuræ, ac dotibus corporum glori-
ficandorum.**

C A P. L X V.

1. cor. 15. b. **S**I autem Christus prædicatur , quòd A resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in uobis , quoniam resurrectio mortuorum non est ? Si autem resurrectio mortuorum non est , neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. Inuenimur autem &

& falsi testes, quoniam testimonium diximus aduersus Deū, quod suscitauit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neq; Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, uana est fides uestra, adhuc estis in peccatis uestris: ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine. Primitiæ Christus, deinde hi, qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit regnū Deo patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & uirtutem. Oportet autē illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autē dicit, omnia subiecta sunt ei: sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia. Cum autē subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus

n s erit

erit illi, qui sibi subiecit omnia: ut sit Deus omnia in omnibus. Alioqui quid faciunt, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgūt? Vt quid baptizantur pro eis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie enim morior propter uestrā gloriam fratres, quam habeo in Christo IESU domino nostro. Si secundū hominē ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus, & bibamus: cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos, colloquia praua. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ad reuerētiā uobis loquor. Sed dicet aliquis: Quomodo resurgent mortui? quali autē corpore uenient? Insipiens tu, quod seminas non uiuificabitur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est seminas: sed nudum granum, utpote tritici aut alicuius cæterorū. Deus autem dat illi corpus, prout uult, & unicuique semen propriū corpus. Non omnis caro eadem caro: sed alia hominum, alia pecorū, alia uolucrum, alia autem piscium. Et corpora cælestia, & corpora terrestria: Sed alia quidem cælestiū gloria, alia terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim à stella dif-
fert

fert in claritate : sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptionem. Seminatur in ignobilitate, surget in gloriam. Seminatur in infirmitate, surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est & spirituale. Sicut scriptum est : Factus est primus homo Adam in animam uiuentem, nouissimus Adam in spiritum uiuificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale : deinde quod spiritale. Ecce mysterium uobis dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba : Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptionem : & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors uictoria tua ? Vbi est mors stimulus tuus ? Stimulus autem peccati, mors. Virtus uero peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam ^{et} per dominum nostrum IESUM Christum.

De feruida charitate sancti

Pauli apostoli. CAP. LXVI.

Optab

Rom. 9. a **O**ptabam ego ipse anathema esse à **A**
rom. 10. a Christo pro fratribus meis, qui sunt
1. cor. 9. d cognati mei secundum carnem. Volun- **B**
 tas quidem cordis mei & obsecratio ad
 Deum, sit pro illis in salutem. Nam cum **C**
 liber essem ex omnibus, omnium me ser-
 uum feci, ut plures lucrificerē. Et factus
 sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudæos
 lucrarer. His qui sub lege erant, tanquam
 sub lege essem, ut eos qui sub lege erāt, lu-
 crificerē. His qui sine lege erāt tanquam
 sine lege essem, cum sine lege Christi nō
 essem, sed in lege Christi essem: ut eos
 qui sine lege erant, lucrarer. Factus sum
 infirmis, infirmus: ut infirmos lucrifica-
 rē. Omnibus omnia factus sum, ut omnes
 facerem saluos. Omnia autem facio pro-
 pter euāgelium, ut eius particeps efficiar.
1. Cor. 1. c Et hac cōfidentia uolui prius uenire ad **D**
 uos, ut secundam gratiam haberetis: & per
 uos transire in Macedoniam. Et iterum à
 Macedonia uenire ad uos, & à uobis de-
 duci in Iudæam. Cum autem uenissē **E**
1. Cor. 2. c Troadem propter Euāgelium Christi, &
 ostium mihi apertum esset in Domino:
 non habui requiem spiritui meo, eo quod
 non inuenerim Titum fratrem meum.
 Sed ualefaciens eis, profectus sum in Ma-
 cedoniam. Ex multa uerò tribulatione &
 angust

angustia cordis scripsi uobis , per multas
 lacrymas : ut sciatis quam charitatem ha-
 beam abundantius in uobis . Epistola *2. Cor. 3. a*
 enim mea uos estis , scripta in cordibus
 nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus
 hominibus, manifestati : quoniã epistola
 estis Christi, ministrata à nobis, & scripta
 non atramento, sed spiritu Dei uiui : non
 in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis
 carnalibus. Charitas enim Christi urget *2. Cor. 5. c*
 nos , ut suprã. Ecce tertio hoc paratus *2. cor. 13. a*
 sum uenire ad uos, & non ero grauis uo-
 bis. Non enim quæro quæ uestra sunt, sed
 uos. Ego autem libentissimè impendam
 & superimpendar pro animabus uestris.
 Licet plus uos diligens , minus diligar.
 Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit *Phil. 1. a*
 in uobis opus bonum, perficiet : usque in
 diẽ I E S V Christi : sicut est mihi hoc ius-
 tum sentire pro omnibus uobis, eo quòd
 habeam uos in corde, & in uinculis meis,
 & in defensione, & confirmatione Euân-
 gelii , socios gaudii mei omnes uos esse.
 Testis enim mihi est Deus, quomodo cu-
 piã omnes uos in uisceribus I E S V Chri-
 sti. Spero autem in Domino I E S V, Ti- *Phil. 2. a*
 mothœum me citò mittere ad uos , ut &
 ego bono animo sim, cognitis quæ circa
 uos sunt. Neminem habeo tam unani-
 mem,

nem, qui sincera affectione pro uobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt, quærunt: non quæ IESU Christi. Experimentum autem eius cognoscite, quoniam sicut patri filius, mecum seruiuit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere ad uos, mox ut uidero quæ circa me sunt. Confido autem in Domino, quoniã & ipse

Phil. 3. a ueniam ad uos citò. Eadem uobis scribere mihi non pigrum, uobis autem necessarium.

Col. 2. a Volo enim uos scire, qualem solitudinem habeam pro uobis, & pro his qui sunt Laodiceæ, & quicumq; nõ uide-

2. Cor. 7. c runt faciem meam, ut consolentur. Igitur & si scripsi uobis, non propter cum

qui fecit iniuriam, nec propter cum qui passus est, sed ad manifestandam solitudinem nostrã, quam pro uobis habemus

1. the. 2. b coram Deo. Tanquam si nutrix foueat

filios suos, ita desiderãtes uos cupidè, uolebamus tradere uobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras:

2. tim. 1. a quoniam charissimi nobis facti estis. Gratias ago Deo meo, cui seruiò à progeni-

toribus meis in conscientia pura: quod sine intermissione habeam tui memoriam

in orationibus meis, nocte ac die: desiderans te uidere, memor lacrymarum tuarum ut gaudio implear: recordationem

accip

accipiens eius fidei, quæ est in te : non fietæ. Quæ habitavit primùm in auia tua Loide, & matre tua Euniche : certus sum
 Q autem , quòd & in te. Zenam legisperi- *Tit. 3. d*
 tum & Apollo solícite præmitte, ut nihil
 R illis defit. Propter charitatem obsecro, *Ad Phi*
 cùm sis talis ut Paulus senex, nunc autem *lem. b*
 uinctus I E S U Christi. Obsecro te pro
 meo filio, quem genui in uinculis, Onesimo. qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc
 autem & tibi, & mihi utilis, quem misi
 ad te. Tu autem illum, id est, uiscera mea,
 suscipe: quem ego uolueram mecum detinere,
 ut pro te mihi ministraret in uinculis
 Euangelii: sine tuo autem consilio nihil
 uolui facere, uti ne ex necessitate bonum
 tuum esset, sed uoluntarium. Forsitan
 ideo discessit ad horam à te, ut æternum
 illum reciperes: iam non ut seruum, sed
 pro seruo charissimum fratrem, maxime
 mihi: quanto autem magis tibi, & in carne,
 & in Domino? Si ergo habes me socium,
 suscipe illum sicut me. Si autem aliquid
 nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.
 Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam:
 ut non dicam tibi, quòd & teipsum
 mihi debes. Ita frater ego te fruor in Domino,
 refice uiscera mea in Christo. Simul
 autem & para mihi hospitium. Nam spe-
 ro

ro per orationes uestras donari me uobis.

De Humilitate, Patiētia, ac Persecutionibus beati Pauli Apostoli.
CAP. LXVII.

1. cor. 15. b

NOuissimè, tanquam abortiuo, uisus ^A
est Christus & mihi. Ego enim
sum minimus Apostolorum: qui nō sum
dignus uocari apostolus, quoniam perse-
cutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem
Dei sum id quod sum, & gratia eius in
me uacua non fuit: sed abundantius illis
omnibus laboraui. Non autem ego, sed
gratia Dei mecum. Siue enim ego, siue il-
li, sic prædicamus, & sic credidistis. Ipse ^B
autem ego Paulus obsecro uos, per man-
suetudinem & modestiam Christi, qui in
facie quidē humilis inter uos, absens au-
tem confido in uobis. Rogo autem, ne
præsens audeam per eam confidentiam,
qua existimor audere in quosdam: qui ar-
bitrantur nos, tanquam secundum car-
nem ambulemus. Non audemus nos infe-
rere aut comparare quibusdā, qui semet-
ipsos commendant. Sed & ipsi in nobis
nosmetipsos mercentes, & comparantes
1. b nosmetipsos nobis. Aut quæro homini- ^C
bus placere? Si adhuc hominibus place-
1. the. 2. a rem, Christi seruus non essem. Neq; fui- ^D
mus

- mus aliquando ab hominibus quærentes
E gloriam, &c. ut suprà. Fidelis sermo, quia *1. tim. 1. d*
 Christus uenit peccatores saluos facere:
 quorum primus ego sum, &c. ut suprà.
F Propter quod placeo mihi in infirmi- *2. cor. 11. c*
 tatibus, & cōtumeliis, in necessitatibus, in
 persecutionibus, in angustiis pro Chri-
 sto. Cū enim infirmor, tunc potēs sum.
G Ministri Christi sunt, & ego. Vt minus *2. cor. 11. c*
 sapiens dico, plus ego. In laboribus pluri-
 mis, in carceribus abundantius, in plagis
 supra modum, in mortibus frequenter. A
 Iudæis quinquies quadragenas, una mi-
 nus, accepi. Ter uirgis cæsus sum, semel la-
 pidatus sum. Ter naufragium feci. Nocte
 ac die in profundo maris fui. In itinerib⁹
 sæpe, periculis fluminum, periculis latro-
 num, periculis ex genere, periculis ex gen-
 tibus, periculis in ciuitate, periculis in so-
 litudine, periculis in mari, periculis in fal-
 sis fratribus. In labore & erumna, in uigi-
 liis multis. In fame & siti, in ieiuniis mul-
 tis, in frigore & nuditate. Præter illa quæ
 extrinsecus sunt instantia, mea quotidiana
 sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis
 infirmatur, & ego non infirmor? Quis
 scandalizatur, & ego non uror? Deus &
 pater Domini nostri **I E S V** Christi scit,
 qui est benedictus in secula, quod non
 o ment

mentior: Damasci præpositus gentis Arc-
 tæ Regis custodiebat ciuitatem Dama-
 scenorum, ut me comprehenderet: & per
Col. 1. d fenestram submissus sum in sporta per
 murum, & sic effugi manus eius. Qui
 nunc gaudeo in passionibus pro uobis,
 & adimpleo quæ defunt passionum Chri-
 sti, in carne mea pro corpore eius, quod
2. tim. 2. b est ecclesia. Ideo omnia sustineo propter
 electos, ut & ipsi salutem consequantur,
 quæ est in Christo IESU, cum gloria cæ-
2. The. 3. a lesti. Ideo nemo moueatur in tribulatio-
 nibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc
2. tim. 1. d positi sumus. Scis hoc, quod auersi sunt
 à me omnes, qui in Asia sunt: ex quibus
2. tim. 4. c est Philetus, & Hermogenes. Alexander
 ærarius multa mala mihi ostendit. Red-
 det illi Deus secundum opera eius. Quem
 & tu deuota, ualde enim restitit uerbis no-
 stris. In prima mea defensione nemo mi-
 hi affuit, sed omnes me dereliquerunt:
 non illis imputetur. Dominus autem mi-
 hi astitit, & confortauit me, ut per me
 prædicatio impleatur: & audiant omnes
 gentes, quia liberatus sum de ore leonis.
 Liberauit autem me Dominus ab omni
 opere malo, & saluum faciet in regnum
 suum cæleste. Cui gloria in secula secu-
 lorum. Amen.

De

De excellentia rectitudinis & synceritate Pauli apostoli.

CAPVT

LXVIII.

- A** **Q**uid uultis? In uirga ueniam ad 1. Cor. 4. d
B uos, an in charitate, & spiritu man
C suctudinis? Ex synceritate, coram Deo, 2. Cor. 2. d
C in Christo loquimur. Incipimus iterum 2. Cor. 3. d
 nosmetipsos commendare? Aut nunquid
 indigemus, sicut quidam, commēdatitiis
D epistolis ad uos, aut ex uobis? Si quis 2. co. 10. b
 confidit Christi se esse, hoc iterum cogi-
 tet apud se: quia sicut ipse Christi est, ita
 & nos. Nam & si amplius aliquid gloria-
 tus fuero de potestate nostra, (quā dedit
 Dominus nobis in ædificationem, & non
 in destructionem) non crubescam. Vt au-
 tem non existimer tanquam terrere uos
 per epistolas. Quoniam quidem epistolæ,
 inquiunt, graues sunt, præsentia autem
 corporis infirma, & sermo cōtemptibilis.
 Hoc cogitet, qui eiusmodi est: quia qua-
 les sumus uerbo per epistolas absentes, ta-
E les & facto præsentēs. Aut nūquid pecca- 2. cor. 11. b
 tum feci, meipsum humilians, ut uos exal-
 tarem? Quoniam gratis Euāgelium Dei
 euangelizauī in uobis, alias ecclesias ex-
 poliaui, accipiens stipendium ad ministe-
 rium uestrum. Et cū essem apud uos, &
 egerē, nullū onerosus fui. Nam quod mi-

hi deerrat, suppleuerunt fratres, qui uenerunt à Macedonia. Et in omnibus me uobis sine onere seruauì, & seruabo. Est ueritas Christi in me; quoniam hæc gloria non infringetur in me in regionibus Achaie. Quare? quia nō diligo uos? Deus scit. Quod autem facio, & faciam: ut amputem occasionem eorum qui occasione uolunt, ut in quo gloriantur, inueniātur sicut & nos. **2. COR. 12. C** Quid enim est, quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi quòd ego ipse non grauauì uos? Donate mihi hanc iniuriam. Sed esto, ego uos non grauauì, sed cùm essem astutus, dolo uos cepi. Nunquid per aliquem eorum, quos misi ad uos, circumueni uos? Rogauì Titum, & misi cum illo fratrem. Nunquid Titus circumuenit uos? Non'ne eodē spiritu ambulauimus? non'ne eisdem uestigiis? Olim putatis, quòd excusamus nos apud uos? Coram Deo in Christo loquimur. Ecce tertio hoc uenio ad uos. In ore duorum aut trium testiū, stat omne uerbum. **1. the. 2. a** Exhortatio enim nostra non de errore, neq; in dolo, neq; aliquando fuimus in sermone adulationū, &c. ut suprā.

De raptu, & uisionib⁹ beati Pauli apostoli, & perfectione eius in omni uirtute. CAP. LXIX.
Ven

A **V**Eniam autē ad uisiones, & reuelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit: raptum huiusmodi in tertium cælum. Et scio, huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus: nescio, Deus scit: quoniam raptus est in paradysum. Et audiuit arcana uerba, quæ non licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si uolucro gloriari, non ero insipiens: ueritatē enim dicam. Parco autem ne quis me existimet, super id quod uidet me, aut audit aliquid ex me. Factus sum insipiens, uos me coëgistis. Ego enim à uobis debui commendari. Scio humiliari, scio & abundare. Vbiq; & in omnibus institutus sum, & satiari, & esurire: & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo, qui me confortat.

Phil. 4. c

**De multitudine misericordiarum
Dei super Apostolum: actis
exordii suæ conuersionis.**

C A P V T

L X X.

A **G**Ratias Deo patri, qui me confortauit in Christo IESU Domino nostro: quia fidelem me existimauit, ponens in ministerio. Qui prius fui blasphemus,

1. Tim. 1. c

o 3 & per

& persecutor, & contumeliosus. Sed ideo misericordiā cōsecutus sum, quia ignorās feci, in incredulitate. Sed ideo misericordiam cōsecutus sum, ut in me primum ostēderet Christus I E S V s omne patientiam, ad informationē eorum, qui credituri sunt illi in uitam æternam. *Gal. 1. c* Audistis enim cōuersationem meam aliquando in Iudaismo, quoniam supra modum persequebar ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebā in Iudaismo super multos coætaneos in genere meo, abundātius æmulator existens paternarū mearum traditionum. Cū autem placuit ei, qui me segregauit ex utero matris meæ, & uocauit per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in me, ut Euāgelizarem illū in gentibus: cōtinuò non acquieui carni & sanguini, neq; ueni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos. Sed abi in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.

Gal. 1. d Deinde post annos tres ueni Hierosolymā, uidere Petrum, & mansi apud eum quindecim diebus. Alium autem Apostolorum uidi neminē, nisi Iacōbum fratrem domini. Quæ autē scribo uobis, ecce corā Deo, quia nō mētior. Deinde ueni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autē ignotus facie ecclesiis Iudææ, quæ erāt in Christo.

Tant

Tantum auditū habebant, quia qui persequebatur nos aliquando, nunc euāgelizat fidem, quam aliquando, expugnabat: & in me clarificabāt Deū. Deinde post annos quatuordecim iterum ascēdi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito.

Quā humiliter pro se orari poposcerit Apostolus, suisq; discipulis. Et de aliis quibusdam actibus eius.

C A P . L X X I .

- A** Bsecro uos fratres, per dominū nostrum I E S U M Christū, & per charitatem spiritus sancti: ut sollicitudinē mihi impartiamini in oratiōibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierusalem à sanctis: ut ueniam ad uos cum gaudio per uoluntatē dei, & refrigerer uobiscum. Orantes pro me, ut *Ro. 15. 2*
detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notū facere mysteriū Euangelii, pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipsa audeā prout oportet me *Eph. 6. c*
loqui. Orate simul & pro nobis, ut Deus *Colo. 4. 4*
aperiat nobis ostiū sermonis, ad loquendum mysteriū Christi, propter quod etiā uinctus sum, ut manifestem illud, ut oportet me loqui. De cetero fratres orate pro *2. The. 3. 4*
nobis, ut sermo Dei currat, & clarificetur:

O 4 sicut

sicut & apud uos, & ut liberemur à malis
Heb. 13. d & importunis hominibus. Amplius autē E
 tē deprecor uos hoc facere, quo celerior
 restituar uobis. Cognoscite fratrem no-
 strum Timotheum dimissum, cum quo si
1. Co. 16. a celerius uenerit, uidebo uos. Veniā autē F
 ad uos, cum Macedoniam pertransiero.
 Nam Macedoniam pertransibo, apud uos
 autem forsitan permanebo, aut etiā hyc-
 mabo, ut uos me ducatis quocunq; iero.
 Nolo enim uos modo in transitu uidere.
 Spero enim me aliquantulum temporis
 manere apud uos, si dominus permiserit.
 Permanebo autem Ephesi usq; Penteco-
 sten. Ostium enim mihi apertum est ma-
 gnum & euident, & aduersarii multi. De
 Apollo autem fratre notum facio uobis,
 quoniam multum rogavi eum, ut ueniret
 ad uos cum fratribus, & utiq; nō fuit uo-
 luntas eius, ut nunc ueniret. Veniet autem
2. Cor. 1. d cum uacuū ei fuerit. Ego autem testem G
 inuoco Deū in animam meam, quod par-
 cens uobis nō ueni ultra Corinthū. Non
 quia dominamur fidei uestre, sed adiuto-
2. tim. 4. b res sum⁹ gaudii uestri. Festina ad me ut H
 nire cito, Demas enim me dereliquit, dili-
 gens hoc seculum. Et abiit Thessaloni-
 cam, Crescens in Galatiam, Titus est in
 Dalinaria, Lucas est mecum solus. Marcum
 assume

assume & adduc tecum. Est enim utilis mihi in ministeriū. Tychicū autem misi Ephesum. Penulā quam reliqui Troade apud Carpum, ueniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas. Erastus remansit Corinthi. Trophimū autē reliqui infirmū Mileti. Festina ante hyemem uenire. Cum misero ad te Arthemam aut Tychicum, festina ad me uenire Nicopolim, ibi enim statui hyemare.

2. Tim. 3. d

De personis salutātibus, & salutatis in Epistolis eius. C. LXXII.

A Salutate Priscam & Aquilam, adiutores meos in Christo IESU, qui pro anima mea ceruices suas supposuerunt, quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gētium. Et domesticam eorum ecclesiam. Salutate Epænetum dilectū mihi, qui est primitiuus Asiæ in Christo IESU. Salutate Mariam quę multum laborauit in uobis. Salutate Andronicū & Iuliā, cognatos & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerūt in Christo. Salutat uos Timotheus adiutor me⁹, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Salutat uos Caius hospes meus, & uniuersæ ecclesiæ gentium.

Ro. 16. d

B Salutat uos Erastus, &c. Salutant uos omnes ecclesiæ Asiæ. Salutāt uos in domi-

1. Co. 16. d

o s no

no multum Priscilla & Aquila, cum domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutant uos fratres omnes. Salutatio mea manu Pauli, & cætera. Salutât uos omnes sancti. Salutât uos Epaphras. Testimoniũ enim illi perhibeo, quòd habet multum laborẽ pro uobis, & pro his qui sunt Laodiceæ, & qui Hierapoli. Salutât uos Lucas medicus charissim⁹, et Demas. Salutate fratres, qui sunt Laodiceæ, & Nympham, & quæ in domo eius est ecclesiam. Salutate eos qui nos amât in fide.

ad Philemonem. Salutât te Epaphras concaptiuus meus in Christo IESU, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas adiutores mei. Salutât uos Aristarchus cõcaptiuus me⁹. Et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: Si uenerit ad uos, suscipite illum. Et Iesus, qui dicitur Iustus, qui sunt ex circumcisione: hi soli sunt adiutores mei in regno Dei, qui mihi fuerũt solatio. Salutate omnes præpositos uestros, & omnes sanctos. Salutant uos de Italia fratres. Salutant uos omnes sancti, maximè autem, qui de Cæsaris domo sunt. Salutatio mea manu Pauli, quod signum in omnibus epistolis, ita scribo: Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis.

Laudatio

**Laudatio & glorificatio domini
Dei omnipotentis. CAP. LXXIII.**

- A** **E**I autem qui potens est uos cōfirmare, iuxta Euangelium meum, & prædicationem **I E S V** Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum præceptū æterni Dei, ad obediendum fidei in cunctis gentibus: soli sapienti Deo per **I E S V M** Christum, honor & gloria in secula seculorū, Amen. Fidelis deus, per quē *rom. 16. d*
- C** uocati estis. Benedictus Deus & pater domini nostri **I E S V** Christi, pater misericordiarū, & Deus totius consolationis. *1. Cor. 1. b*
- D** Dominus autem spiritus est: ubi autem *2. Cor. 1. a*
- E** spiritus domini, ibi libertas. Ei autem, qui potens est omnia facere superabundāter, quā petimus aut intelligimus, secundum uirtutem qua operatur in nobis: ipsi gloria in ecclesia & in Christo **I E S V**, in omnes generationes seculi seculorum, *1. Cor. 3. d*
- A** Amen. Deo & patri nostro gloria in secula seculorum. Regi autem seculorum, *Eph. 3. d*
- G** immortalī, inuisibili, soli Deo honor & *Phil. 4. d*
- H** gloria in secula seculorum, Amen. Qui *1. tim. 1. a*
- omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire in Christo. *1. tim. 2. b*
- Q**uem suis temporibus ostēdet beatus *1. tim. 6. e*
- & solus

& solus potens rex regū, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem: quē nullus hominū uidit, sed nec uidere potest. Cui honor & imperium sempiternū,
Eph. 4. b Amen. Vnus Deus & pater omnium, x
 qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

F I N I S.

I N D E X L O C O R V M

P E R Q V O S D I G E S T V M

*est Epistolarum D. Pauli
 Monopanton.*

Auaritia, & Liberalitas	69	capite 19
Antichristi aduentus	198	cap. 62
Beatitudinis acgrēde exhort.	104	c. 32
Baptismi sacramentum	196	cap. 62
Carnis uitia	63	cap. 17
Castigatio corporis	61	cap. 16
Charismatum excellentia in primitiua ecclesia	142	cap. 43
Charitatis eminentia	21	cap. 7
Charitas feruida Pauli	240	cap. 66
Christi filii Dei eminentia	164	cap. 49
Christi Incarnatio, natiuitas, humiliatio, passio, resurrectio, apparitio, ascensio, &c.	157	cap. 47 Christi

I N D E X.

Christi pōtificatus eminentia	185	cap.55
Christi præconia	180	cap.48
Christi unitas mystica	180	cap.48
Christi utriusq; ecclesię caput	180	ca.48
Circuncisio duplex	119	cap.37
Clerici quibus uirtutibus ornati esse debeant	183	cap.56
Concordia	75	cap.21
Coniugati qualiter se habeāt	186	cap.58
Consilium uirginalis & uidualis continentię	186	cap.58
Consolatio interna	91	cap.27
Constantia cordis	66	cap.18
Contentio	75	cap.21
Correctio charitatiua	86	cap.24
Corporum dotes	200	cap.65
Curiositas	98	cap.29
Deitatis eminētia	164	cap.49.219.73
Desiderium mortis	118	cap.33
Dissensio	75	cap.21
Ecclesia	122	cap.38
Eucharistię Institutio	185	cap.57
Exhortatio ad uiros, mulieres, & uiduas	190.	cap.59
Exemplaritas	70	cap.20
Exercitium spirituale	98	cap.29
Fides	11	cap.4
Fidei diffinitio, atq; effectus	16	cap.5
Filii ad parentes, & contrā	193	cap.60
Fortitudo		

I N D E X.

Fortitudo	66	cap. 18
Gaudium spirituale	91	cap. 27
Gentium uocatio	129	cap. 40
Gloria inanis	91	cap. 27
Gratiarum actio	98	cap. 29
Gratiarum actio pro donis gratiæ collatis fidelibus	6	cap. 2
Gratiæ Christi comparatio ad culpam Adæ	100	cap. 30
Gratiarum mutua comparatio, & de modo utendi eisdem	138	cap. 42
Gratiæ dona diuersa collata ecclesiæ	119	cap. 17
Humani generis pia redemptio	153	ca. 46
Humilitas, & superbia	26	cap. 9
Idololatria	110	cap. 34
Imprudencia, & prudentia	39	cap. 12
Iudæorum conuersio finalis ad Christum	129	cap. 40
Iudæorum excæcatio	129	cap. 40
Iudicia temeraria	77	cap. 22
Iudicium ultimi aduentus	198	cap. 63
Iudicii ultimi rigor	149	cap. 45
Iustitia	33	cap. 11
Iustitia Dei	149	cap. 45
Laus Dei	219	cap. 73
Legis Mosaicę insufficiëntia	166 c. 50. 173. 53	
Legis nouę perfectio	170	cap. 51
Legis ueteris cessatio	173	cap. 53. 177. 54

liberal

Liberalitas, & Auaritia	69	cap. 19
Loquacitas	96	cap. 18
Melchisedech eminentia	180	cap. 55
Miracula Pauli	124	cap. 39
Misericor. dei erga gen ^o humanū	153	c. 46
Misericordia Dei erga Paulū	213	cap. 70
Misericordia, & Pietas	53	cap. 15
Obediētia,	49	cap. 14
Oratio	89	cap. 16
Oratio Pauli pro discipulis suis	7	cap. 3
Ordinatio ad ultimū finem	98	cap. 29
Otium	96	cap. 18
Parētes ad filios, & contra	193	cap. 60
Patientia & tribulatio iustorū	27	cap. 10
Pauli charitas feruida	204	cap. 66
Pauli conuersio	213	cap. 70
Pauli humilitas, patientia, & persecutio	208	cap. 67
Pauli miracula	124	cap. 39
Paulus orari pro se petit	215	cap. 71
Pauli pfectio in omni uirtute	213	cap. 69
Pauli raptus in cælum	213	cap. 69
Pauli syncera rectitudo	211	cap. 68
Pax	71	cap. 21
Peccata cur uitari debent	296	cap. 62
Peccatum originale	100	cap. 30
Pietas & misericordia	53	cap. 15
Prædestinatio	146	cap. 44
Prædicationis euāgelicæ efficacia, & argumentum	224	cap. 39
		Prælium

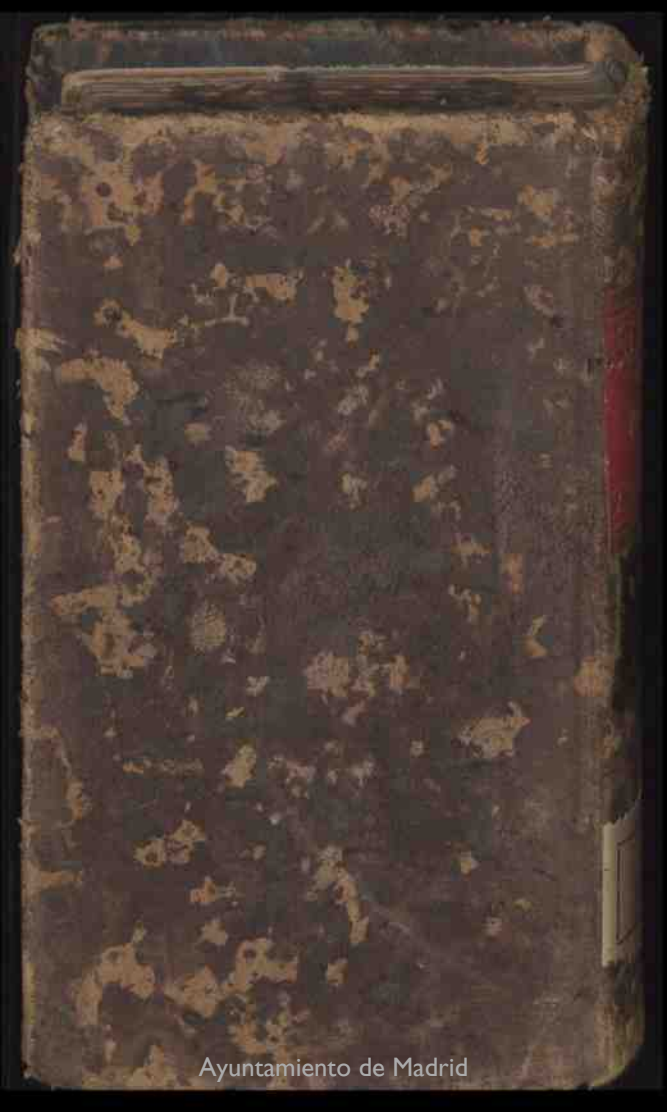
Prælium spirituale	100	cap. 30. 6
Profectus spiritualis	81	cap. 23
Prudentia, & imprudentia	39	cap. 12
Reformatio interna	98	cap. 29
Resurrectio generalis	199	cap. 64. 200. 65
Sacrificii nouæ legis efficacia	171	ca. 52
Sacrificii ueteris legis insufficiētia	171	c. 52
Salutationis forma	5	cap. 1
Salutæ, & salutæ personæ	217	cap. 72
Sapientiæ, & Insipientiæ culpa	43	cap. 13
Scandala uitanda	70	cap. 20
Sobrietas	61	cap. 16
Spes	19	cap. 6
Stabilitas	66	cap. 18
Subditi ad superiores, & cōtrā	196	cap. 62
Superbia & humilitas	26	cap. 9
Superiores ad subditos, & cōtrā	194	c. 61
Synagoga	119	cap. 37
Temperantia	61	cap. 16
Tentatio	88	cap. 25
Timor	24	cap. 8
Tribulatio iustorū, & patientia	27	cap. 10
Tristitia laudabilis, uituperabilis, & in- differentis	102	cap. 31
Virginalis & uidualis cōtinentiæ con- siliū	186	cap. 58
Virtutis acquirendæ exhortatio	116	ca. 36
Vitia hominum	112	cap. 35

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

The image shows the front cover of an old book. The cover is decorated with a marbled paper pattern, specifically a 'stone' or 'shell' pattern, featuring irregular, rounded shapes in shades of brown and tan, outlined by dark, almost black, veins. The edges of the cover are bound in a dark, worn material, likely leather or cloth, which is visible at the top, bottom, and sides. The overall appearance is aged and historical.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

CORROY
PANDECTA
LEGIS

EUGDUNI
1549

A
4054